

voliť desaťtisíce utečencov žijúcich v Rusku a Kazachstane, pretože sa nemohli dostať na čečenské územie. To nahrávalo povstaleckým víťazom, keďže väčšina utečencov bola ruskej národnosti a dalo sa predpokladať, že podporia proruského kandidáta. Z trinástich zaregistrovaných kandidátov mali nádej na úspech len dvaja - Aslan Maschadov a Šamil Basajev. Moskva sa obávala najmä víťazstva Basajeva, ktorého považovala za nebezpečného teroristu. Pokojný a zdržanlivý Maschadov by bol pre Rusov prijateľným partnerom, hoci aj on podporoval nezávislosť Čečenska.

Maschadov presvedčivo zvíťazil už v prvom kole volieb. Podľa rôznych údajov získal medzi 59 a 65 percentami hlasov. Podľa pozorovateľov OBSE boli voľby demokratické, slobodné a legitímne, pretože ich uskutočnenie podporovali všetky politické sily v Čečensku. Nový prezident zaviedol hneď po voľbách islamské právo šaría. To malo spolu s parlamentnými demokratickými prvkami tvoriť osnovu nového štátu.⁷⁰ Cieľom prezidenta bolo nastoliť vo vojnu zničenej krajine vládu zákona a nadviazať vzťahy s okolitým svetom. Čoskoro sa však ukázalo, že Maschadov nemá vplyv na celú krajinu. Mimo hlavného mesta vládli povstaleckí poľní velitelia, ktorí využívali hlavne staré klanové väzby.⁷¹

V snahe udržať poľných veliteľov pod kontrolou, zapojil ich Maschadov do vznikajúcej vládnej štruktúry. Dva týždne po voľbách vymenoval do funkcie premiéra Šamila Basajeva. Čečensko s vlastným prezidentom, vládou, parlamentom aj armádou sa de facto stalo nezávislé od Ruska. Neuznal ho však žiadny štát a jeho ekonomický rozvoj závisel od spolupráce s Ruskom. Čečensko bolo hospodársky rozvrátené, hrozil mu ekonomický kolaps, hoci sa Rusko zaviazalo poskytnúť mu finančnú pomoc na obnovu zničenej infraštruktúry.

Vnútorne pomery v republike sa zhoršili. Zrútenie právneho systému spôsobilo obrovský vzostup kriminality. Hlavným problémom sa stali únosy kvôli výkupnému. „Za dva roky bolo unesených viac než 1300 ľudí, medzi nimi niekoľko ruských generálov a osobných vyslancov prezidenta Jeľcina. Okrem ruských občanov boli unesené desiatky západných novinárov, pracovníkov humanitárnych organizácií, podnikateľov a misionárov. Rukojemníci sa stali cenným tovarom.“⁷² Po vražde šiestich zajatých pracovníkov Červehého kríža v decembri 1996 sa z krajiny stiahli všetky humanitárne organizácie. V roku 1997 uskutočnila vláda niekoľko policajných operácií, ktorých cieľom bolo oslobodiť unesených cudzincov a zadržať bandy únoscov. Napriek niekoľkým úspešným zákrokom bol boj proti únosom

⁷⁰ MRÁZEK, Jozef: V náručí Moskvy. In: Prague Watchdog, [online], 10. 11. 2002. Dostupné na: <http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000014-000434-000003&lang=3>

⁷¹ CHLEBNIKOV, Pavel: Kmotr z Kremľu Boris Berezovskij. BB art, Praha, 2003, s. 230

⁷² cit. CHLEBNIKOV, Pavel: Kmotr z Kremľu Boris Berezovskij. BB art, Praha, 2003, s. 231

celkovo neúspešný. Koncom roku 1998 po brutálnej vražde štyroch unesených cudzincov musela čečenská vláda zmobilizovať armádu.

Vzťahy s Ruskom boli aj po skončení vojny problematické. V máji 1997 prišlo k výbuchom v juhoruských mestách, ku ktorým sa prihlásil radikálny poľný veliteľ Salman Radujev, na rusko-čečenských hraniciach sa odohrali zrážky s ruskými vojskami. 12. mája 1997 síce prezidenti Jeľcin a Maschadov podpísali konečnú mierovú dohodu, ale k vyriešeniu budúcnosti Čečenska nedošlo. Obe strany trvali na svojich stanoviskách. Rusko bolo proti nezávislosti republiky a súhlasilo len s jej rozsiahlou autonómiou v rámci Ruskej federácie, Čečensko žiadalo suverenitu a rovnoprávne vzťahy. Rokovania sa ocitli v slepej uličke a v platnosti zostal status quo. Krátko nato bola uzavretá dohoda o obnovení čečenského ropovodu spájajúceho Rusko s Azerbajdžanom, ako aj o výstavbe nových ropovodov. Napätie začalo narastať v auguste 1998. Rusko sa počas finančnej krízy ocitlo na pokraji bankrotu a nebolo schopné Čečensku vyplatiť sľúbenú finančnú pomoc. Krehké vzťahy narušili aj únosy niekoľkých vysokopostavených predstaviteľov ruskej vlády na prelome rokov 1998 a 1999. V apríli 1999 Čečensko dokonca odstavilo svoj ropovod, pretože Rusko za jeho využívanie nebolo schopné platiť. V lete prišlo k niekoľkým násilným incidentom - Čečenci prepádali ruské pohraničné stanoviská a podnikali aj teroristické útoky. Kreml pohrozil preventívnymi útokmi. Svoju úlohu zohrala ruská vnútropolitická situácia pred decembrovými parlamentnými voľbami - mnohí politici sa snažili vzrastajúce napätie využiť.

K eskalácii napätia prišlo po zmene pomeru síl v Čečensku. Neprehľadnú štátnu štruktúru oslabovali vnútorné politické spory, postavenie prezidenta Maschadova slablo, Šamil Basajev ho vyzval na rezignáciu a rozpustenie parlamentu. Krajinu mala spravovať islamská rada starších. Maschadov výzvu odmietol a nariadil vypracovať nový návrh čečenskej ústavy, ktorá mala spojiť demokratické prvky s islamskými tradíciami. Tento zámer už nestihol splniť, pretože čečenská radikáli podnikli útok na územie Ruska.⁷³

4 Druhá rusko-čečenská vojna

4.1 Rozpútanie bojov

10. augusta 1999 zaútočilo 2 000 čečenských bojovníkov na čele s poľnými veliteľmi Chattábom a Basajevom na susedný Dagestan, obsadili niekoľko osád a vyhlásili islamskú

⁷³ MRÁZEK, Jozef: V náručí Moskvy. In: Prague Watchdog, [online], 10. 11. 2002. Dostupné na: <http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000014-000434-000003&lang=3>

republiku. Boli stúpecami *wahhábistov*, príslušníkov radikálnej ortodoxnej islamskej sekty.⁷⁴ Vedenie Ruska na čele s novovymenovaným premiérom Vladimirom Putinom považovalo útok za pokus destabilizovať celkovú politickú situáciu v Ruskej federácii a urýchlene prijalo vojenské i ekonomické opatrenia, aby zabránilo rozšíreniu konfliktu. Armáda s použitím letectva a delostrelectva prinútila čečenské oddiely ustúpiť. Významnú úlohu zohrali aj ekonomické kroky - Dagestan urýchlene dostal z federálneho rozpočtu finančne prostriedky, ktoré mu patrili v rámci dotačnej politiky centra, pretože Čečenci sa pôvodne spoliehali na spojenectvo s nespokojným Dagestanom. Dagestanci však čečenský útok nielenže odmietli, ale dokonca vytvorili aj oddiely domobrany, ktoré bojovali proti čečenským extrémistom.

Po útoku de facto prestali platiť chasavjurské mierové dohody a prípadná suverenita Čečenska sa stala ešte nereálnejšia. Nezávislé Čečensko pod vedením radikálov by ohrozilo bezpečnosť ruského štátu a ako centrum islamského extrémizmu a medzinárodného terorizmu by sa stalo zdrojom neustálych hrozieb.⁷⁵ Ak prijmeme predpoklad, že Čečensko bolo fakticky nezávislým štátom, dal by sa Basajevov útok na Dagestan, teda na časť ruského územia, klasifikovať ako nepriateľský čin jedného štátu voči druhému, po ktorom zvyčajne nasleduje vyhlásenie vojny. Ruská vláda tento fakt plne využila vo svoj prospech. V porovnaní s ruským útokom koncom roku 1994 dodal takýto začiatok vojenských operácií postupu ruskej strany legitimitu. Okrem toho Moskva dôvodila aj tým, že bráni prenikaniu islamského extrémizmu na Kaukaz a do strednej Ázie, že bojuje proti vznikajúcemu teroristickému režimu. Svedčia o tom aj slová Vladimira Putina: „Rusko poskytlo Čečenskej republike plnú nezávislosť, ale v roku 1999 na to doplatilo. Rusko, konkrétne republika Dagestan, bolo napadnuté pod heslom vytvorenia chalifátu a odtrhnutia celých oblastí od Ruskej federácie. Išlo o celý severný Kaukaz a množstvo ďalších území.“⁷⁶

Krátko po úspešnom vytlačení Čečencov z Dagestanu sa vojna opäť preniesla na ruskú pôdu. Ráno 9. septembra 1999 vybuchla pod obytným domom v Moskve bomba, ktorá zabila

⁷⁴ Ide o *šíitske* nábožensko-politické hnutie, ktoré hlása návrat k čistote raného islamu z obdobia Mohameda. Prísne dodržiava zásadu jednobožstva, zakazuje uctievať svätcov a posvätné miesta, zavrhuje novoty, odmieta prejavy prepychu, hlása bratstvo a jednotu všetkých moslimov, sociálnu harmóniu a nutnosť *džihádu* - svätej vojny proti inovercom. Prívrženci tohto učenia, ktoré vzniklo v Saudskej Arábii v 19. storočí, si hovoria *muwahhidun* (jednotní). Termín wahhábizmus má skôr pejoratívny nádych, používali ho jeho odporcovia. Bližšie pozri: BALABÁN, Miloš: Čečensko: bolavé miesto Ruska. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 7/2001. ČERNOCH, Filip - Saudská Arábie: Oprávnění vládnout. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 1/2005.

⁷⁵ BALABÁN, Miloš: Čečensko: bolavé miesto Ruska. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 7/2001.

⁷⁶ cit. Vystuplenie prezidenta Rossijskoj federácii V. V. Putina i otvěty na voprósy v chode presskonferenciji po itógam sammita Rossija-EÚ. [online], Dostupné na: <http://president.kremlin.ru/text/appears/222/11/21534.html>. In: SAMSON, Ivo: Medzinárodný terorizmus. Implikácie pre Slovensko. Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Bratislava, 2003, s. 98

väčšinu zo stovky jeho obyvateľov. O štyri dni otriasla Moskvou ďalšia explózia, ktorá spôsobila pád obytného domu a zabila 118 ľudí. K útokom prišlo i v ruských mestách Bujnask a Volgodonsk. Celkovo si útoky vyžiadali 300 obetí. Najvyšší čečenský velitelia síce odmietli zodpovednosť, ale útoky zmenili postoje ruskej verejnosti, aj politických elít a druhú protičečenskú kampaň podporili. „Druhá čečenská vojna bola chápaná ako boj za obnovu štátnej identity Ruska, za obrodu národnej hrdosti, ako boj s vlastnými komplexami. Preto sa tešila podpore občanov.“⁷⁷

V dôsledku útokov na ruské mestá sa vojna rozpútala naplno. Na prelome septembra a októbra 1999 prekročilo 100 000 ruských vojakov čečenské hranice s cieľom vytvoriť nárazníkové pásmo, akýsi sanitárny kordón, ktorý mal zabrániť prenikaniu ozbrojencov do Ruska. Na území, ktoré federálne vojská neobsadili, vyhlásil prezident Maschadov výnimočný stav, čím Čečensko de facto vstúpilo do vojny. V celej republike sa rozpútali rozsiahle boje za použitia letectva, ktoré už na začiatku operácie zničilo 75 percent dôležitých pozícií čečenských skupín. Koncom roku 1999 sa ruským vojskám podarilo obsadiť všetky dôležité čečenské mestá na severe krajiny (Gudermes, Argun, Urus Martan) a začiatkom roku 2000 dobyli aj Groznyj a postupovali ďalej na juh.

Napriek tomu, že Rusko nedokázalo zlomiť odpor separatistických bojovníkov, Moskva v januári 2001 oznámila ukončenie vojenskej fázy operácie. Zakrátko prezident Putin preniesol zodpovednosť za situáciu na vnútornú bezpečnostnú službu FSB, ktorá začala tzv. „policajnú akciu“ zameranú na pátranie po čečenských ozbrojených oddieloch a na ich prípadnú likvidáciu. V máji 2002 vyhlásil Vladimir Putin vojnu s Čečenskom za skončenú. „Vyhlásenie o konci vojny splňalo určité minimum podmienok: aspoň čiastočné ukončenie organizovaného odporu rebelov, obsadenie Grozného, udržiavanie formálnej kontroly v rovinatej časti Čečenska a udržiavanie kľúčových pozícií v hornatých oblastiach.“⁷⁸ Napriek tomu konflikt pokračoval, zmenil sa však na zdĺhavú partizánsku vojnu.

Prvá a druhá čečenská vojna sa v mnohom odlišujú. Druhý ozbrojený konflikt nezačal ako boj za teritoriálnu integritu a ústavný poriadok, ale kvôli bezpečnosti ruskej spoločnosti. Armáda disponovala podporou väčšiny obyvateľstva, politických lídrov aj časti médií, čo prispelo k jej sebadôvere i k úspechu vojenskej operácie. Zlepšila sa koordinácia leteckých a raketových úderov. Velitelia federálnych vojsk sa poučili z chýb v prvej vojne, prevzali i niektoré skúsenosti NATO z balkánskej vojny v roku 1999. Usilovali sa maximalizovať

⁷⁷ cit. BATURIN, Jurij. a kol.: Jelcinova epocha 1988-2000. Od Gorbačeva k Putinovi - obrazy z moderních dejín Ruska. Knižní klub, Praha, 2003, s. 460

⁷⁸ cit. TRENIN, Dmitrij: Chechnya: Effects of the War and Prospects for Peace. In: The Carnegie Moscow Centr, [online], január 2000. Dostupné na: <http://www.carnegie.ru/en/pubs/briefings/48319.htm>

svoje výhody vyplývajúce z použitia leteckej a delostreleckej techniky, ktorou mohli útočiť z veľkých vzdialeností a znížiť svoje strany. Napriek úspešnému obsadeniu dolného Čečenska Rusko nedokázalo uzavrieť republiku tak, aby povstanci nemohli prijímať vojenskú pomoc zo zahraničia.⁷⁹

Kvôli vysokému počtu ruských vojsk v odštiepeneckej republike bola Moskva nútená doplniť nedostatočný počet profesionálnych vojakov aj nevycvičenými brancami. Niektoré útvary pozemného vojska preto neboli schopné plniť úlohy a namiesto nich museli byť do boja nasadené útvary leteckých výsadbárov a námornej pechoty. Tieto jednotky pritom nemali výzbroj ani špeciálny výcvik pre úlohy, ktoré malo plniť pozemné vojsko. Z týchto dôvodov utrpela ruská armáda v Čečensku vysoké straty - za jeden a pol roka to bolo 2 600 vojakov. V roku 2001 mali ruské jednotky dislokované v Čečensku 4 739 mŕtvych a 13 108 ranených vojakov.⁸⁰ Čečenci na rozdiel od prvej vojny vo väčšej miere používajú partizánsku taktiku, preto ruské útoky často zasahujú civilné obyvateľstvo podozrivé z partizánskej činnosti. Partizáni sa zo svojich základní premiestňujú po celej republike, podnikajú menšie akcie, pri ktorých útočníci zabijú niekoľko vojakov a rýchlo sa stiahnu, takže Rusi nemajú šancu na odvetu. Partizáni sa málokedy dajú vyprovokovať k priamemu stretu, kde by sa uplatnila ruská početná a technická prevaha. Ruské jednotky tak stále nemajú celé územie Čečenska úplne pod kontrolou.

Obe strany vedú tiež informačnú vojnu. Takmer všetky správy, ktoré vydá ruská alebo čečenská strana sú zavádzajúce, pretože sa nedajú overiť z nezávislých zdrojov. Dochádza k obmedzovaniu slobody tlače, novinári nesmú vstúpiť na územie Čečenska bez povolenia úradov, aj s povolením sa smú pohybovať len v sprievode ruských vojakov. Informácie o priebehu vojny a o situácii v krajine sú uvoľňované priamo ruskými veliteľmi. Na verejnosť prenikajú zvyčajne len krátke a útržkovité správy o bojoch s partizánskymi skupinami. Rozsiahlejšie informácie sa obvykle týkajú Moskvou prezentovanej konsolidácie pomerov, alebo na druhej strane väčších teroristických útokov v Čečensku i mimo neho.

4. 2 Príčiny vojny

Príčin konfliktu je viac. Jednou je už spomínaná doprava ropy a plynu z Kaspického mora do ruského čiernomorského prístavu Novorossijsk. Pretože 1 411 km dlhý ropovod z Baku do Novorossijska vedie cez čečenské územie, žiada Čečensko ako rovnoprávny

⁷⁹ Tamtiež

⁸⁰ BALABÁN, Miloš: Čečensko: bolavé miesto Ruska. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 7/2001.

partner tretinu tranzitných príjmov. Osamostatnenie Čečenska by teda neznamenal iba stratu medzinárodnej i vnútro politickej prestíže, ale aj hospodárske problémy. Ruská ekonomika sa síce vyznačuje rýchlym rastom, ale úplne závisí na ropnom priemysle. Ak by Rusko definitívne stratilo Čečensko, prípadne aj Dagestan či dokonca ďalšie kaukazské republiky, znamenalo by to prerušenie obchodného a dopravného spojenia so zakaukazskými susedmi - Gruzínskom, Azerbajdžanom a Arménskom.

Nezanedbateľným dôvodom je aj fakt, že Rusi vnímajú snahu o samostatnosť Čečenska ako ohrozenie celistvosti Ruska. Obávajú sa tzv. „dominového efektu“, teda že priznanie samostatnosti Čečensku by spustilo lavínu snáh v ďalších nespokojných regiónoch Ruskej federácie. Počas Jel'cinovej vlády bola centrálna pozícia Moskvy oslabená. Mnoho regiónov sa pokúsilo prevziať rozhodovanie v správnych záležitostiach do vlastných rúk, alebo sa hospodársky úplne osamostatniť.⁸¹ Problémy môžu nastať aj v oblastiach, kde sa dá predpokladať nárast islamského extrémizmu. Ako príklad možno uviesť Republiku Tatarstán. Po dohode s Ruskom dosiahol Tatarstán začiatkom 90-tych rokov faktickú samostatnosť a hospodársku slobodu.⁸² Napriek tomu, že Tatarstan je so svojím postavením zatiaľ spokojný, nemožno zabudnúť, že „v Tatarstane a Baškírii žije početná moslimská komunita, ktorá by sa v prípade straty Kaukazu stala určite ďalším terčom islamských radikálov.“⁸³ Nepriaznivý vývoj v týchto oblastiach stredného Ruska by mohol spôsobiť nestabilitu v celej Ruskej federácii.

Kremel' však najviac znepokojujú oblasti na severnom Kaukaze. Obáva sa stupňovania napätia medzi jednotlivými etnikami, s následnými konfliktmi a rozkladom na separátne politické jednotky formované na etnickom základe. V 90-tych rokoch práve tu odoznelo niekoľko požiadaviek na rozdelenie autonómnych republík podľa etnických kritérií, i keď zatiaľ bez odtrhnutia sa od Ruska. Na jar a v lete 1999 sa uskutočnili demonštrácie v Karačajsko-Čerkeskej republike. Podobne v Kabardsko-Balkarskej republike žiadala balkarská opozícia vytýčenie etnických hraníc. Žiadosť o vytvorenie samostatnej Balkarskej republiky bez príslušnosti k Rusku prvýkrát zaznela už v roku 1991. Tieto trendy vznikli pred ešte vývojom v Čečensku, ten však ukázal, že požiadavka autonómie vedie k hlbokým

⁸¹ Napríklad Jakutská republika sa odmietla deliť s federálnymi úradmi o výsledky ťažby a predaja svojho zlata, Kaliningradská oblasť odmietala odvádzať finančným úradom v Moskve dane a Saratovská oblasť sa usilovala o vytvorenie vlastnej meny.

⁸² SOUKUP, Josef: Quo vadis, Putine? Nové Rusko v dejinných souvislostech. Riopress, Praha, 2003, s. 394. Ruská federácia sa celkovo delí na 89 územných subjektov, z toho 21 autonómnych republík, 6 krajov, 49 oblastí, 10 autonómnych okruhov, dve mestá federálneho významu a autonómna oblasť. Bližšie pozri: Konstitucija Rossijskoj federacii, hlava 3: Federativnoje ustrojstvo, článok 65. Dostupné na: www.duma.gov.ru/

⁸³ cit. HIRMAN, Karel: Východné dilemy: Rusko ako spojenec a ako protivráč. In: SME, č. 42, roč. 13, 22. 02. 2005, str. 16

medzietnickým konfliktom.⁸⁴ Vladimir Putin tvrdí, že Rusko by mohlo súhlasiť s nezávislosťou, keby išlo iba o čečenskú samostatnosť, no „Čečensko sa neobmedzí len na vlastnú nezávislosť. A agresia už predsa začala. Nazhromaždili určité sily a zaútočili na susedné územie. A prečo? Že by v záujme čečenskej nezávislosti? Nie. Preto, aby zachvátili ďalšie regióny.“⁸⁵ Takto by podľa Putina mohlo dôjsť k dezintegrácii Ruska.

4. 3 Čečensko a zahraničná politika Ruskej federácie

Keď v septembri 1999 začala ruská armáda operácie proti extrémistom v Čečensku, verili západné štáty, že pôjde len o krátku protiteroristickú kampaň. Už v decembri 1999 bol zrejmy opak, a preto začali vyvíjať na Rusko nátlak. Francúzsko, Nemecko, Veľká Británia a USA, EÚ, OBSE a Rada Európy ho upozorňovali na možnosť zavedenia sankcií zo strany západných štátov, ak nebude dodržiavať ľudské práva. Rozsiahle letecké bombardovanie si totiž vyžiadalo mnoho civilných obetí a malo za následok i útek obyvateľstva do susedných republík: viac ako 12 000 ušlo do Dagestanu a 150 až 180 000 do Inguška.⁸⁶

Ruské jednotky sa predovšetkým zameriavali na vyhľadávanie partizánskych skupín, no ich splývanie s civilným obyvateľstvom bolo a je príčinou pokračujúceho násillia proti civilistom. Do sveta prenikajú informácie o porušovaní ľudských práv, o zločinoch proti ľudskosti a vojnových zločinoch, ktorých sa dopúšťajú ruskí vojaci, ale aj čečenski bojovníci. Rusko zatiaľ neprejavilo veľký záujem o vyšetrovanie zločinov, ktoré jeho vojaci vo vojne spáchali. Frank Judd o porušovaní ľudských práv v Čečensku hovorí: „Na jednej strane stovky zmiznutých ľudí, mučenie, nezákonné popravy, brutálne trestné operácie, hlad, minimálne školstvo a nedostatočná lekárska starostlivosť. Na druhej strane míny, politické atentáty, únosy, krutosť, kultúrna neznášanlivosť a útoky na civilistov. Najhoršia však je neústupnosť oboch strán, ktoré je treba priviesť ku kompromisu. Čečenci sú v miestnom meradle schopní diktovať vojenskú agendu, ale proti ruskej armáde nemôžu zvíťaziť. Je nutné marginalizovať extrémistov a priviesť do politického procesu ľudí s racionálnejšími cieľmi. Spôsob ako živiť vojnu v Čečensku, je dohnať tých, ktorí by sa mohli podieľať na politickom procese, do náručia extrémistom.“⁸⁷

⁸⁴ MALAŠENKO, Alexej: Moscow between Yugoslavia and Chechnya: the Kosovo Factor in Russia's Policy on the Caucasus. In: The Carnegie Moscow centr, [online], júl 1999. Dostupné na: <http://www.carnegie.ru/en/pubs/briefings/48350.htm>. V Kabardsko-Balkarskej republike je celkovo 15 % Balkarov a 45 % Kabardincov.

⁸⁵ cit. GEVORKJANOVÁ, Natalija a. i.: Putin: Z první ruky. Práh, Praha, 2000, s. 117

⁸⁶ BALABÁN, Miloš: Čečensko: bolavé místo Ruska. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 7/2001.

⁸⁷ cit. JUDD, Frank: Chechnya needs politics, not more Russian troops. In: The Guardian, [online], 28. 10. 2002. Dostupné na: <http://www.guardian.co.uk/comment/story/0,3604,820503,00.html>. Frank Judd je bývalým

Kvôli porušovaniu ľudských práv podnikla proti Rusku konkrétne kroky iba Rada Európy (RE). Parlamentné zhromaždenie RE vyzvalo v januári 2000 obe strany na uzavretie prímeria, mierové rozhovory a prepustenie zajatcov. Rusko malo umožniť prístup humanitárnej pomoci, médií a zaistiť dodržiavanie ľudských práv. Pretože jej odporúčania ani jedna strana nesplnila, stratilo Rusko v apríli 2000 hlasovacie právo v RE, s tým, že ak nesplní stanovené podmienky, bude mu pozastavené členstvo. Väčšina ruských politikov odmietla tieto kroky ako zasahovanie do vnútorných záležitostí Ruska, ale prezident Putin prvý raz verejne vyjadril súhlas s politickým riešením konfliktu. Preto v máji 2000 RE ukončila proces pozastavovania ruského členstva, hoci Rusko vyhlásilo, že v Čečensku jednostranné prímerie neuzavrie. Keďže RE nedisponuje ekonomickými sankciami, na členské štáty vplýva politickým a morálnym nátlakom, nemá prakticky žiadnu možnosť, ako Rusko ovplyvniť.⁸⁸

Na rokovaní Ruska a Európskej únie 30. októbra 2000 v Paríži Vladimir Putin vyhlásil, že „Rusko si nenechá vziať legitímne právo na sebaobranu, udržanie štátnych hraníc a zachovanie celistvosti Ruskej federácie ako jednotného štátu. Konflikt vyvolali, rovnako ako v Kosove, náboženský fanatizmus a separatisti. Západ sa s tým musí konečne zmieriť a túto pravdu uznať.“ Poukázal na podobnú situáciu v Španielsku a Írsku a vyčítal predstaviteľom Európskej únie, že kým separatisti v Španielsku sú považovaní za teroristov, čečenskí separatisti majú v európskej verejnosti povesť bojovníkov za suverenitu krajiny.⁸⁹

Po teroristických útokoch na USA 11. septembra západný svet svoj kritický postoj k čečenskej vojne prehodnotil. Rusko sa pokúsilo využiť okolnosti vo svoj prospech. Najskôr premenovalo „akciu na obnovenie ústavného poriadku“ v Čečensku na „protiteroristickú kampaň“, potom vykreslilo paralelu medzi udalosťami v Spojených štátoch a jeho vlastnými vojenskými akciami v Čečensku. Výmenou za ruskú podporu v boji s medzinárodným terorizmom získalo Rusko od Západu tichý súhlas s jeho politikou na Kaukaze. Západ prijal aj novú ruskú tézu o zodpovednosti za vojnové zločiny. Podľa nej zodpovednosť za civilné obete bombardovania a „vyčisťovacích operácií“ je na strane čečenských „banditov“, ktorí používajú civilistov ako štít.⁹⁰ USA sa síce stále prihovárajú za politické riešenie krízy, zároveň však zdôrazňujú, že Washington i Moskva čelia spoločnej hrozbe terorizmu.

námestníkom britského ministra zahraničných vecí, dnes je spravodajcom Parlamentného zhromaždenia Rady Európy pre otázky Čečenska a spolupredsedom spoločnej pracovnej skupiny Rady Európy a ruskej Štátnej dumy pre Čečensko.

⁸⁸ BAŇOUCH, Hynek, FEDORKO, Martin: Mezinárodní organizace. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, Brno, 2001, s. 215-217

⁸⁹ SOUKUP, Josef: Quo vadis, Putine? Nové Rusko v dějinných souvislostech. Riopress, Praha, 2003, s.408-409

⁹⁰ TUMSOJEV, Musa: The Russian-Chechen conflict after September 11, 2001. In: Prague Watchdog, [online], 2. 8. 2002. Dostupné na:

<http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000004-000003-000049&lang=1&bold=Tumsoyev>

Americký prezident George Bush po summite s ruským partnerom Vladimírom Putinom 26. a 27. septembra 2003 v Camp Davide povedal, že „Rusko a Spojené štáty sú spojencami vo vojne proti terorizmu. Oba naše národy utrpeli rukou teroristov a obe naše vlády podnikajú kroky na zastavenie takýchto činov. Žiadna príčina neospravedlňuje teror. Proti teroristom sa treba postaviť kdekoľvek, kde šíria chaos a deštrukciu, vrátane Čečenska. Trvalé riešenie tohto konfliktu bude vyžadovať skoncovanie s terorizmom, rešpektovanie ľudských práv a politické urovnanie vedúce k slobodným a spravodlivým voľbám.“⁹¹

Kríza v Čečensku vyvolala v ruskej zahraničnej politike i ďalší problém - zhoršenie vzťahov s Gruzínskom pre sporné údolie Pankisi na gruzínsko-čečenských hraniciach. Obyvateľstvo Pankisi tvoria okrem Gruzíncov aj Kistovia, etnická skupina blízka Čečencom, ktorí sú však ku gruzínskemu štátu lojálni a nežiadajú nezávislosť. Zhoršovanie politickej a ekonomickej situácie v Gruzínsku po rozpade ZSSR spôsobilo rozpad sociálneho zabezpečenia a spolu so zlými možnosťami obživy donútili obyvateľstvo hľadať alternatívne možnosti prežitia. Situácia sa vyostрила v dôsledku druhej čečenskej vojny. Pre absenciu štátnej moci sa rozšírili kriminálne gangy pašujúce drogy a zbrane do Čečenska. Koncom roku 1999 sa do údolia uchýlilo niekoľko tisíc utečencov z Čečenska, čo zhoršilo ekonomickú situáciu. V roku 2000 Rusko opakovane obvinilo Gruzínsko, že v Pankisi ukrýva a cvičí čečenských teroristov. Tbilisi po roku nakoniec priznalo, že spolu s čečenskými utečencami sa na jeho územie dostal bližšie neurčený počet bojovníkov, ale odmietlo, že by sa na jeho území nachádzal výcvikový tábor.⁹²

Rusko však trvalo na tom, že v Gruzínsku mali čečenská rebeli značnú slobodu, mali na jeho území zásobovacie základne a nechávali sa pred návratom do Ruska ošetriť a toto sa dialo so súhlasom gruzínskej vlády. Vodca čečenských separatistov Aslan Maschadov mal svoje vyslanectvo hneď vedľa tbiliského ministerstva vnútra a rôzne vládne orgány udržiavali priame styky s čečenskými poľnými veliteľmi v Gruzínsku. Gruzínske cesty vedúce do Čečenska slúžili ako tepny medzinárodného terorizmu, do Ruska sa po nich prepravovali bojovníci a peniaze z arabského sveta.⁹³ Po útokoch z 11. septembra začali na Gruzínsko vyvíjať nátlak aj USA. V januári 2002 uskutočnilo Tbilisi v Pankisi policajnú akciu, ktorá sa však skončila neúspešne. V júli a auguste sa spor vyostřil natoľko, že ruské lietadlá bombardovali spornú hraničnú oblasť a Rusko pohrozilo Gruzínsku vojenským zásahom.

⁹¹ cit. BUSH, George, Press-konferencii, vstreči s pressoj, zajavlenija dlja pressy. In: Prezident Rossii, [online], 27. 9. 2003. Dostupné na: http://www.kremlin.ru/appears/2003/09/27/1412_type63380_52951.shtml

⁹² HANČILOVÁ, Blanka: Pankisi. In: Mezinárodní politika, IIR, Praha, 5/2002, s. 24-25

⁹³ cit. STANEVSKIJ, Felix: Strach i nenavist' v Rossii i Gruzii. In: Project Syndicate, [online], január 2004. Dostupné na: http://www.project-syndicate.org/commentaries/commentary_text.php4?id=1444&lang=3&m=series

Gruzínsko naopak obvinilo Moskvu, že podporou separatizmu v gruzínskom Abcházsku podporuje terorizmus. Nakoniec sa obe strany po sprostredkovateľskej misii USA na summite SNŠ začiatkom októbra v Kišineve dohodli na spoločnej kontrole gruzínsko-čečenských hraníc.

V súčasnosti, v súvislosti s globálnou vojnou proti terorizmu vedenou USA, ako aj v súvislosti s útokmi v Európe, sa kritika západných vlád zredukovala na občasné protestné vyhlásenia. Situácii v Čečensku sa venujú skôr ľudskoprávne organizácie. Rusko pritom popiera, že v Čečensku prebiehajú boje. Počas návštevy Nemecka 20. decembra 2004 prezident Putin vyhlásil, že „v Čečensku už tri roky nie je vojna“.⁹⁴ Hladinu verejnej mienky rozbúrili rozhovory s čečenským radikálom Šamiľom Basajevom, ktoré 3. februára 2005 uverejnila britská stanica Channel 4 News a 29. júla 2005 americká stanica ABC, pričom posledne menovaná v dôsledku toho prišla o akreditáciu. Naopak takmer bez povšimnutia prešlo vyhostenie českej humanitárnej organizácie Člověk v tísni za údajnú, dodnes nedokázanú spoluprácu s teroristami.

Reštriktívne opatrenia ruskej vlády, informačná blokáda, uzavretie rusko-čečenských hraníc spôsobujú, že prípady porušovania ľudských práv z jednej, aj druhej strany zostávajú neobjasnené a nepotrešané. Precedensom sa stalo, keď Európsky súd pre ľudské práva v Štrasburgu koncom roka 2004 začal pojednávania v prípadoch žaloby na možné porušovania ľudských práv ruskými ozbrojenými silami v Čečensku. Ide však o malé percento prípadov, ktoré situáciu v oblasti v dohľadnom čase neovplyvnia. Absencia politického a ekonomického tlaku zo strany západných vlád a neochota Ruska zmeniť metódy vedenia vojny a seriózne prešetriť prechmaty ruskej armády spôsobujú, že Čečensko sa na stránkach svetovej tlače objavuje zvyčajne len v prípadoch útokov zo strany čečenských teroristov.

4.4 Pokus o politickú a ekonomickú stabilizáciu

Už od roku 2000, keď Moskva ovládla väčšinu čečenského územia, sa snažila stabilizovať pomery vytvorením čečenskej vládnej štruktúry. Vymenovala promoskovskú dočasnú vládu Čečenska, ktorej legitimita však nebola podporená výsledkami volieb. Na jej čele stál *mufti* (duchovný vodca) Achmad Kadyrov. Túto vládu však podporovala iba časť čečenského obyvateľstva, pretože Kadyrov mal vplyv len v niektorých klanoch. Parlament prakticky neexistoval až do volieb v novembri 2005.

⁹⁴ cit. PUTIN, Vladimir, Press Statement and Answers to Questions Following Russian-German Bilateral Consultations, Gottorf Castle, Schleswig-Holstein, Germany. In: Prezident Rossii, [online], 21. 12. 2004. Dostupné na: http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2004/12/21/2207_type82914type82915_81564.shtml

Posledným pokusom dať provizórnemu štatútu Čečenska právny rámec bolo prijatie novej čečenskej ústavy. Na jej základe mali v krajine prebehnúť prezidentské a parlamentné voľby, čím by Moskvou dosadená politická reprezentácia Čečenska získala legitimitu. Nová ústava z roku 2003 kopíruje ruskú konštitúciu a nezmieňuje sa o čečenskej nezávislosti. Už v prvom článku sa hovorí, že republika je „samosprávnym zriadením v rámci Ruska“. Obyvatelia Čečenska sú občanmi Ruskej federácie a štátnymi jazykmi sú ruština a čečenština. Ďalšie články zakotvujú zvyčajné dôležité občianske slobody, ako napr. právo na slobodný pohyb a nedotknuteľnosť súkromného vlastníctva. Vzhľadom na časté únosy je dôležitý článok, ktorý uzákoňuje zákaz otroctva.⁹⁵ Sporným ustanovením je právomoc premiéra nasledujúcich päť rokov menovať šéfov miestnych samospráv bez volieb.⁹⁶

Od novej ústavy, referenda o nej a od následných parlamentných a prezidentských volieb si Kreml sľuboval formálne ukončenie vojnovnej akcie. Pre prijatie ústavy, či konanie volieb však v Čečensku neboli vhodné podmienky. Napriek námietkam západných organizácií sa referendum o novej ústave a nových volebných zákonoch uskutočnilo 23. marca 2003., Čečenský povstalec ho označil za „frašku“, ich radikálnejšia časť dokonca pohrozila jeho účastníkom smrťou. Napriek tomu prebehlo hlasovanie pokojne, zúčastnilo sa ho 89 % z celkového počtu 540 545 oprávnených voličov, ústavu podporilo 96 % účastníkov referenda. Za zákony o voľbe prezidenta hlasovalo podľa údajov Ústrednej volebnej komisie 95,4 % voličov, zákon o voľbách do parlamentu podporilo 96,05 % občanov. Proti prijatiu predložených zákonov hlasovalo 2,66 %. Tieto vysoké čísla viedli ruské mimovládne organizácie, zahraničných pozorovateľov, aj novinárov, ktorí referendum monitorovali k tvrdeniu, že hlasovanie bolo zmanipulované. Niektoré organizácie, napríklad Parlamentné zhromaždenie Rady Európy a OBSE, ktorých pozorovatelia sa však referenda nezúčastnili, prijali výsledky skepticky. Referendum uznali za demokratické a legitímne pozorovatelia z Malajzie, Egypta, Indonézie, Ománu, Jemenu, zo Spoločenstva nezávislých štátov, Organizácie arabských štátov v Rusku a Islamskej konferencie.

Výsledkom bola prekvapená aj ruská prezidentská administratíva. Prezident Vladimir Putin „na zasadaní kabinetu otvorene povedal, že jeho úradníci boli možno príliš ‘aktívni’ pri dosahovaní takýchto ohromujúcich výsledkov. Samozrejme, že dochádzalo k manipulovaniu. Pokiaľ by ale úradníci sfalšovali desať, dvadsať alebo dokonca tridsať percent hlasovacích lístkov, a taký rozsah podvádzania nepredpokladá nikto, hlasy v prospech ústavy (a volebných

⁹⁵ Konstitucija Čečenskoj respubliky. Marec 2003, čl. 19, ods. 1. Bližšie pozri Konstitucija Čečenskoj respubliky, Glava 2, Prava i svobody čeloveka i graždanina. Dostupné na: <http://www.chechnya.gov.ru/republic/const/>

⁹⁶ MRÁZEK, Jozef: V náruči Moskvy. In: Prague Watchdog, [online], 10. 11. 2002. Dostupné na: <http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000014-000434-000003&lang=3>

zákonov) by aj tak predstavovali väčšinu čečenskej populácie. Aj keď odpočítame hlasy ruských vojakov, asi 5 %, väčšina zúčastnených rozhodla za zotrvanie Čečenska v Rusku. Väčšina Čečencov vyčerpaných dlhotrvajúcou vojnou, je dnes pripravená riešiť svoje problémy v rámci systému, ktorý ponúka pružná federálna štruktúra Ruska. Sú ochotní hovoriť o ústave, podľa ktorej zostanú súčasťou Ruskej federácie, ale so značnou autonómiou, aká prislúcha napríklad republike Tatarstan. Pripočítať (treba) ešte fakt, že ústavné urovnanie reálne priblíži materiálnu pomoc a náhrady od ruskej vlády.“⁹⁷ Hlasovanie ukázalo aj pokles podpory čečenských separatistov, ktorí sa napriek vyhrážkam nepokúsili o teroristický útok, hoci by tým znížili volebnú účasť. Pritom prijatie novej ústavy, ale najmä nových volebných zákonov bolo predzvesťou toho, že presluhujúci prezident Maschadov stratí legitimitu.⁹⁸

Od referenda o novej ústave a volebných zákonoch sa odvíjala príprava prezidentských volieb 5. októbra 2003. Moskva chcela voľbami oslabiť legitimitu povstalcov a posilnúť politiku „čečenizácie“ vojny, teda snahu o prenesenie konfliktu z čečensko-ruskej roviny do roviny čečensko-čečenskej. Hlavným prezidentským kandidátom sa pre Moskvu stal Achmad Kadyrov, ktorý síce v prvej vojne bojoval proti Rusku, no potom sa kvôli nezhodám s wahhábistami k Moskve pridal.⁹⁹ Víťazstvo tohto bývalého účastníka protiruského odboja a uznávaného duchovného vodcu¹⁰⁰ vo voľbách malo vnieť rozkol medzi separatistov a dodať bábkovej čečenskej administratíve potrebnú legitimitu. Ďalším cieľom bolo presunúť časť bojových úloh z federálnej armády na čečenské promoskovské milície. Moskva by mohla tvrdiť, že sa situácia v republike konsoliduje, prípadne sa dištancovať od praktík milícií, ktoré sa často podieľali na zatýkaní a následnom zmiznutí Čečencov podozrivých z účasti v odboji. Zákony krvnej pomsty a kolektívnej zodpovednosti, spôsobili, že sa konflikt naozaj čiastočne transformoval do vnútročečenskej podoby. Na druhej strane Kadyrovova autorita medzi časťou obyvateľstva zabezpečovala fungovanie dovtedajších republikových orgánov. Bol tiež zárukou lojality milícií voči Rusku¹⁰¹, takže v prípade jeho prehry sa tieto skupiny mohli stať nepriateľské federálnym silám.

⁹⁷ cit. MALAŠENKO, Alexej: Referendum v Čečne: čo ďalšie. Project Syndicate, [online], apríl 2003. Dostupné na: http://www.project-syndicate.org/commentaries/commentary_text.php4?id=1178&lang=3&m=series

⁹⁸ Aslan Maschadov bol prezidentom zvolený v januári 1997. Čečenský prezident je podľa ústavy z roku 1992 volený na päť rokov. Bližšie pozri: Konstitúcia Čečenskej republiky, článok 71. Dostupné na: <http://www.chechen.org/content.php?catID=4>

⁹⁹ SOULEIMANOV, Emil: Mrtvé duše odvolili. In: Asociace pro mezinárodní otázky, [online], 26. 9. 2004. Dostupné na: <http://www.amo.cz/index.php?ID=C&IDp=99&tema=clanky>

¹⁰⁰ Achmad Kadyrov v roku 1982 študoval na Taškentskej islamskej univerzite a v roku 1992 na Islamskej univerzite v jordánskom Ammáne. V roku 1989 založil v čečenskom Kurčaloji Islamský inštitút a stal sa jeho rektorom. V septembri 1994 bol zvolený muftím, teda duchovným vodcom Čečenskej republiky.

¹⁰¹ SOULEIMANOV, Emil: Mrtvé duše odvolili. In: Asociace pro mezinárodní otázky, [online], 26. 9. 2004. Dostupné na: <http://www.amo.cz/index.php?ID=C&IDp=99&tema=clanky>

Moskva v snahe zabezpečiť Kadyrovovo zvolenie tvrdo zasahovala do kampane. Vyvíjala nátlak na kandidátov, viacerí počas kampane odstúpili alebo ich vyradili, takže z pôvodných štrnástich kandidátov sa volieb nakoniec zúčastnilo sedem. Pred voľbami začala Moskva vyplácať kompenzácie za zničené obydlia a majetok. Keďže Kadyrov „kontroloval finančné toky do Čečenska, umožnilo mu to použiť tieto prostriedky na to, aby bol v predvolebnej kampani v podstatne neporaziteľný.“¹⁰² Na voľbách sa podľa údajov Ústrednej volebnej komisie zúčastnilo 87,7 % voličov uvedených vo volebných zoznamoch, z nich Kadyrov získal 80,84 %. Volieb sa zúčastnili len medzinárodní pozorovatelia z organizácií SNŠ, Ligy arabských štátov a Islamskej konferencie, ktorí voľby vyhlásili za slobodné a legitímne a nezaznamenali žiadne volebné priestupky. Pozorovatelia z OBSE a Rady Európy sa na voľbách nezúčastnili pre zlú bezpečnostnú situáciu v regióne. Podľa správ nezávislých novinárov i neoficiálnych pozorovateľov dochádzalo k volebným podvodom, najmä k hlasovaniu voličov nezapísaných vo volebných zoznamoch, k opätovnému hlasovaniu a k hlasovaniu tzv. „mŕtvych duší“, teda neexistujúcich voličov. Pochybnosti sa vyskytli aj v súvislosti s vysokou účasťou vo voľbách.

Napriek tomu výsledky volieb ukázali túžbu Čečencov po upokojení situácie, ich sklamanie z ignorancie Západu, z povstalcov, ktorí prestali vidieť rozdiel medzi civilistami a ruskými vojakmi, aj únavu z dlhotrvajúcej vojny. Boli ochotní prijať režim, ktorý im sľúbi stabilitu, pracovné príležitosti a zníženie stavu ruských vojsk. Kadyrova podporovaného Moskvou vnímali ako záruku hospodárskej obnovy, bez ktorej nie je možné skončiť s korupciou a násilím.

Ďalším krokom k legitimizácii proruskej čečenskej vlády a k normalizácii situácie bola snaha o uznanie novej hlavy Čečenska v zahraničí. Jeho prvá oficiálna zahraničná cesta viedla v polovici januára 2004 do Saudskej Arábie, kde ho prijal korunný princ Abdullah. Ten síce neurobil verejné vyhlásenie týkajúce sa čečenského konfliktu, ale uznávaný teológ Šejk Mohammed Ali Sabuni uznal Kadyrova ako nového prezidenta. Napriek obchodným rokovaniam nepodpísali žiadne dohody. Významnejšie preto vyznieva len prísľub prísnejšej kontroly toku súkromných peňazí zo Saudskej Arábie do Čečenska.¹⁰³

Proces formovania orgánov štátnej moci mali dovŕšiť voľby do dvojkomorového parlamentu Čečenskej republiky. Ktoré sa uskutočnili v novembri 2005. Zákonodarné funkcie dovtedy prevzala Štátna rada Čečenskej republiky, ktorá okrem iného aj potvrdzovala

¹⁰² cit. JAZAIRI, Martin. 28. 9. 2003, odvzelo v programe Reportéri, Česká televize.

¹⁰³ LITVINOVICH, Dmitrij: Kadyrovo politické putování. In: Euroasia Expres, [online], 19.02.2004. Dostupné na: <http://www.euroasiana.net/oblast/clanek.php?clanekid=198>

vymenovanie vlády. Prípravu parlamentných volieb prerušil 9. mája 2004 bombový útok v Groznom, pri ktorom po siedmych mesiacoch vo funkcii zahynul prezident Kadyrov. Ukázalo sa, že Moskva sa dopustila chyby, keď celý plán politického urovnania postavila na jedinom človeku. Jeho smrť vrátila celý proces takmer na začiatok.

Spočiatku bol za Kadyrovovho najpravdepodobnejšieho nástupcu považovaný jeho syn Ramzan. Podľa ústavy presadenej Kremlom sa však prezidentom môže stať len občan vo veku nad 30 rokov.¹⁰⁴ Dvadsaťsedemročný Ramzan Kadyrov túto podmienku nespĺňal, a pretože Moskva chcela dokázať, že sa v Čečensku dodržiavajú zákony, s Kadyrovovou kandidatúrou nesúhlasila. Jej voľba nakoniec padla na čečenského ministra vnútra Alu Alchanova, ktorý mal podporu silových zložiek republiky, i Kadyrového tejpu. Okrem neho kandidovalo ešte dvanásť uchádzačov, z ktorých Alchanov už počas volebnej kampane časť vyradil. Podporil ho ruský prezident, médiá neustále zverejšňovali jeho prejavy, i jeho plány na rekonštrukciu republiky. Na voličov pôsobil najmä príslub odchodu ruských vojsk, čo je pre väčšinu Čečencov nevyhnutný predpoklad pre mierový život.¹⁰⁵

Pred voľbami sa rozpútalo násilie. V noci z 21. na 22. augusta 2004 vtrhlo do Grozného 300 ozbrojencov, ktorí zaútočili na predstaviteľov silových štruktúr. Počas útoku zahynulo asi 25 čečenských policajtov, 26 federálnych vojakov, traja príslušníci bezpečnostnej služby Ramzana Kadyrova a 12 civilistov. Útok sa uskutočnil dva mesiace po podobnom vpáde 500 separatistov do ingušského hlavného mesta Nazraň a do dedín Slepcevskaja a Karabulak, pri ktorom zabili takmer 100 vojakov a policajtov. Okrem toho, že útokom na skladištia zbraní a centrálu spravodajských služieb sa útočníkom podarilo získať väčšie množstvo zbraní, oba útoky boli najmä demonštráciou sily typickou pre psychologickú vojnu. Dokazujú to i termíny útokov, atentát na Kadyrova v deň osláv víťazstva nad fašizmom, útok na Inguško v deň Hitlerovho útoku na Sovietsky zväz.

Hoci sa čečenski separatisti pred voľbami vyhrážali teroristickými útokmi na volebné miestnosti, hlasovanie prebehlo 29. augusta 2004 pokojne. Podľa údajov Ústrednej volebnej komisie sa ho zúčastnilo 80 % voličov. Jednoznačným víťazom sa stal Alchanov, ktorý získal hlasy 73,48 % voličov.¹⁰⁶ Ani týchto volieb sa nezúčastnili pozorovatelia z Rady Európy či OBSE, nevyslali ich ani vlády západných krajín. USA a EÚ voľby kritizovali, pretože nesplnili demokratické štandardy. Pozorovatelia SNŠ porušovanie volebných pravidiel

¹⁰⁴ Konstitucija Čečenskoj respubliky, marec 2003, článok 66. Dostupné na: <http://www.chechnya.gov.ru/republic/const/>

¹⁰⁵ SOULEIMANOV, Emil: Mrtvé duše odvolili. In: Asociace pro mezinárodní otázky, [online], 26. 9. 2004. Dostupné na: <http://www.amo.cz/index.php?ID=C&IDp=99&tema=clanky>

¹⁰⁶ PROCHÁZKOVÁ, Petra: Čečensko povede Putinův člověk. In: Lidové noviny, [online], 31. 8. 2004. Dostupné na: <http://lidovky.centrum.cz/svet/clanek.phtml?id=288927>

neoznámili a pre neúčast' západných pozorovateľov mohla Moskva prezentovať, že voľby prebehli v poriadku. Mimovládne organizácie zamerali svoju kritiku na vysokú účasť, nie na počet hlasov pre víťaza, ktorý bol pre mnohých jedinou možnou alternatívou. I väčšina nezávislých novinárov spochybňovala najmä 80 percentnú účasť kvôli neúplnému registru voličov. Podľa oficiálnych údajov má Čečensko viac než milión obyvateľov. Toľko ich malo pred začiatkom prvej vojny. Ak uveríme ruským štatistikám, musíme pripustiť, že počas dvoch vojen nedošlo k žiadnym stratám na životoch a územie republiky neopustili žiadni obyvatelia. Reálny počet je skôr 600 tisíc.¹⁰⁷ Podľa Vjačeslava Ismailova, novinára denníka Novaja gazeta, ktorý pracuje v Čečensku, tam žije okolo 800 tisíc ľudí. Z tohto počtu teda nemôže byť 586 709 voličov, ako uvádzajú oficiálne zdroje. Voličov je teda asi o 150 tisíc menej, čo poskytuje ideálne podmienky pre falšovanie volebných výsledkov.¹⁰⁸

Pomery v Čečensku sa nezmenili ani po prezidentských voľbách. Ruská vláda, ani proruská republiková administratíva nekontrolujú územie republiky, pretože neeliminovali alternatívny zdroj moci, teda Maschadovovu vládu (z ruského hľadiska nelegálnu a nelegitímnu), ani ozbrojenú činnosť čečenských separatistov. Stále dochádza k násilným akciám proti oficiálnej moci a k ohrozovaniu životov a bezpečnosti občanov. Aby administratíva aspoň čiastočne udržala verejný poriadok, musí používať mimoriadne opatrenia, pri ktorých dochádza k porušovaniu ľudských práv.¹⁰⁹ Ústredná moc naďalej nie je schopná zabezpečiť efektívnu správu územia a verejné blaho obyvateľstva. Dosadený proruský režim sa v krajine drží len vďaka vojenskej prítomnosti ruskej armády a vojsk ministerstva vnútra. Výsledkom je okrem pokračujúcej partizánskej vojny a teroristických útokov na ruskom území aj dvojtretinová nezamestnanosť, z toho vyplývajúca odkázanosť obyvateľstva na štátne dávky, státisíce utečencov v susedných oblastiach a zvýšená imigrácia do členských krajín Európskej únie.

4. 5 Od národnooslobodzovacieho boja k terorizmu

Hoci má Rusko pomerne dlhú skúsenosť s politickým terorizmom,¹¹⁰ po rozpade multikoloniálnej sovietskej ríše sa začalo potýkať s terorizmom spojeným s nacionalistickými

¹⁰⁷ cit. SOULEIMANOV, Emil: Mrtvé duše odvolili. In: Asociace pro mezinárodní otázky, [online], 26. 9. 2004. Dostupné na: <http://www.amo.cz/index.php?ID=C&IDp=99&tema=clanky>

¹⁰⁸ PROCHÁZKOVÁ, Petra: Vladimir Putin nečekane navštívil Čečensko. In: Lidové noviny, [online], 23. 8. 2004. Dostupné na: <http://lidovky.centrum.cz/svet/clanek.phtml?id=286477>

¹⁰⁹ DULEBA, Alexander: Čečenské zlyhávajú Ruska. In: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, [online], 25. 11. 2004. Dostupné na: <http://www.sfpa.sk/index.php?id=268&tema=listySFPA&page=clanok>

¹¹⁰ Komunistický režim používal terorizmus na presadzovanie svojich zámerov. Išlo o tzv. štátny terorizmus, teda použitie teroristickými metód štátnou mocou proti oponentom, najmä proti národnostným menšinám, náboženským skupinám, či disidentom.

hnutiami. V iných častiach Ruska sa nacionalisti snažili dosiahnuť svoje požiadavky prevažne politickými prostriedkami, v Čečensku toto hnutie vyústilo do využitia vojenských prostriedkov a teroristickej taktiky na vlastnom, aj ruskom území. Nemožno teda hovoriť o terorizme ako takom, ide skôr o národnooslobodzovací boj využívajúci teroristické metódy.

Počas prvej čečenskej vojny boli teroristické útoky čečenských radikálov proti civilným objektom na území Ruska skôr výnimkou než pravidlom. V rokoch 1994 - 1996 prišlo mimo územia Čečenska k trom takýmto útokom, ku ktorým sa prihlásili predstavitelia čečenského odboja. Od roku 1999 až do septembra 2004 zaznamenalo Rusko desaťnásobné zvýšenie počtu veľkých teroristických aktov mimo územia Čečenska. Spolu s masakrom v beslanskej škole ich počet stúpol na dvadsaťdeväť.¹¹¹ „Čečenský konflikt je dôkazom toho, ako ľahko sa môže tzv. boj za nezávislosť radikalizovať do teroristickej podoby. Sklamanie z nečinnosti zvyšku sveta voči tvrdým vojenským akciám ruských ozbrojených síl, pri ktorých zákonite prichádzajú o život aj civilisti, poskytlo šancu radikálnemu islamu. Ten jediný z čečenského pohľadu nesklamal a postavil sa (fyzicky aj finančne) na stranu čečenských ozbrojencov. Tí prirodzene s politickou praxou radikálneho islamu prijali aj náboženský extrémizmus, čiže islamský fundamentalistický výklad práva.“¹¹²

Po začatí druhej čečenskej vojny ovplyvňuje situáciu na severnom Kaukaze islamský extrémizmus importovaný najmä z Blízkeho východu. „Myšlienka, že čečenský terorizmus nie je islamským terorizmom charakterizuje situáciu počas prvej čečenskej vojny, keď väčšina Čečencov bojovala za nezávislosť. Druhá čečenská vojna sa odlišuje tým, že počas tohto konfliktu zohrávajú veľmi dôležitú úlohu práve prívrženci militantného islamu. Sú tam „umiernení“ separatisti pod vedením Aslana Maschadova. Sú tam radikálni poľní velitelia ako Basajev alebo Chattáb, ktorí sa sami vyhlásili za islamských bojovníkov.“¹¹³

O spojení čečenských veliteľov s radikálnym islamom píše aj profesor Michel Chossudovsky z Centra pre výskum globalizácie pri Ottavskej univerzite: „Hlavní vodcovia povstalcov Šamil Basajev a saudský mudžahíd Al Chattáb boli vycvičení v afgánskej provincii Chost v tábore Amir Muawia. Basajev bol v roku 1995 poverený vedením útoku proti ruským federálnym vojskám v prvej čečenskej vojne. Niekoľko mesiacov po jeho návrate do Grozného bol Chattáb vyzvaný, aby v Čečensku vybudoval vojenskú základňu pre výcvik mudžahídov. Podľa BBC vyjedнала Chattábovo premiestnenie saudskoarabská

¹¹¹ DULEBA, Alexander: Čečenské zlyhávanie Ruska. In: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, [online], 25. 11. 2004. Dostupné na: <http://www.sfpa.sk/index.php?id=268&tema=listySFPA&page=clanok>

¹¹² cit. SAMSON, Ivo: Medzinárodný terorizmus. Implikácie pre Slovensko. In: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Bratislava, 2003, s. 95

¹¹³ cit. ŠIMOV, Jaroslav: Čečensko a bezmocný svet. In: Lidové noviny, [online], 9. 9. 2004. Dostupné na: <http://lidovky.centrum.cz/clanek.phtml?id=291367>

Medzinárodná islamská organizácia, militantná náboženská skupina financovaná mešitami a bohatými jednotlivcami, ktorí zásobovali Čečensko prostriedkami.“¹¹⁴

Ruská vláda tiež vyhlasuje, že vojna v Čečensku je financovaná Al-Kájdou. Plukovník Il'ja Šabalkin, predstaviteľ regionálneho operatívneho štábu na severnom Kaukaze tvrdí, že Arabi tvoria jednu pätinu z približne 1 000 aktívnych členov čečenských vojenských skupín. S názorom, že Al-Káжда Čečencom pomáha finančne i materiálne, súhlasia aj oficiálni predstavitelia USA. V roku 2003 zaradili na zoznam teroristických organizácií spriaznených s bin Ládinom tri čečenské povstalecké formácie. Vplyv islamských fundamentalistov sa najviac prejavil v auguste 1999, keď zaútočili na Dagestan. Ich cieľom nebola nezávislosť Čečenska, ale snaha o jeho spojenie s Dagestanom a vytvorenie islamského štátu.¹¹⁵ Prenikanie radikálnych metód používaných islamskými teroristami na Blízkom východe sa prejavilo aj na zmenou teroristických útokov od roku 1999, keď Čečenci začali využívať samovražedných atentánikov, medzi nimi aj ženy, známe ako „čierne vdovy“.

Proti takémuto spôsobu boja nedokáže ruská armáda efektívne bojovať. V čase, keď početná prevaha nezaručuje výhodu, nemá špeciálne vojenské skupiny, vojaci neprešli individuálnym výcvikom. Pripravené nie sú ani bezpečnostné zložky, ktoré sa nedokážu medzi separatistov infiltrovať, pretože to si vyžaduje inú formu spravodajskej činnosti, než na akú sú zvyknuté z minulosti.¹¹⁶ Problémy tiež spôsobuje všadeprítomná korupcia. Zbrane a muníciu získali vzbúrenci pri prepadoch ruských skladov, vojenských kolón, časť zo zahraničia, ale značnú časť od skorumpovaných ruských vojakov, dôstojníkov ba aj od generálov. Kým Moskva nezreformuje armádu a neprijme protikorupčné opatrenia, nemá jej boj s terorizmom nádej na úspech. Jedným z dôležitých cieľov teroristických akcií je upútať médiá, dostať svoje názory do povedomia verejnosti nielen vo vlastnej krajine, ale aj za jej hranicami. Teroristi nechcú získať sympatie verejnosti, ale vzbudiť záujem o príčiny teroristických akcií, a to aj vtedy, keď ide o terorizmus skrytý za náboženské alebo politické motívy. Moderný terorizmus celkom závisí od divákov a nemôže existovať bez pozornosti médií, ktoré vysvetľujú pohnútky teroristických útokov. Napadnuté štáty sa snažia brániť, vyzývajú médiá na zdržanlivosť, lojalitu a podporu vládnych krokov. Dostávajú sa do konfliktu aj s médiami, ktoré trvajú na slobode prejavu a najmä chcú prvé priniesť najnovšie

¹¹⁴ cit. CHOSSUDOVSKY, Michel: Who Is Osama Bin Laden? In: Centre for Research on Globalisation, [online], 12. 9. 2001. Dostupné na: <http://globalresearch.ca/articles/CHO109C.html>

¹¹⁵ KOVAL'OV, Viktor: Odboj, kazatelia a peniaze. In: Slovo, [online], 40/2003. Dostupné na: <http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=1347&cislo=40/2003&ex=>

¹¹⁶ GOLC, Alexandr: Nekompetentnaja vojna Rossii s terrorizmom. In: Project Syndicate, [online], september 2004. Dostupné na:

http://www.project-syndicate.org/commentaries/commentary_text.php4?id=1690&lang=3&m=series

informácie. Liberálno-demokratické krajiny nemôžu proti médiám výraznejšie zasiahnuť, pretože by to obmedzilo slobodu slova.¹¹⁷

Rusko, krajina s krátkou demokratickou tradíciou, sa v súvislosti so snahami zabrániť terorizmu, vydalo cestou cenzúry a obmedzovania slobody prejavu. Štátna дума schválila vo februári 2004 zmenu tlačového zákona, podľa ktorého platí pre ruské médiá úplný zákaz šírenia informácií o teroristických útokoch. Výnimkou sú len oficiálne správy vydané ruskými úradmi. Televíznym spoločnostiam zakazuje zverejňovať záznamy s obeťami teroristických činov. Podobný návrh predložili zákonodarcovia už v novembri 2002 po útoku na Dubrovke, prezident Putin ho však vetoval. Zmena tlačového zákona bola napokon schválená po teroristickom útoku na moskovské metro, pri ktorom zahynulo 40 ľudí a 134 bolo zranených.

Konflikt v Čečensku ohrozuje všetky okolité regióny, nemožno ho preto označiť za izolovanú regionálnu krízu. Po teroristickom útoku v Beslane však nadobudla dlhoročná bezpečnostná hrozba kritický rozmer pre ďalšie formovanie obsahu a charakteru politického systému Ruska. Protiteroristické opatrenia ovplyvňujú domácu a zahraničnú politiku. Prezident Putin inicioval zásadné zmeny politického systému štátu, ktoré posilňujú výkonnú moc a jej ďalšiu centralizáciu na úkor reprezentatívnej demokracie. Navrhol zrušiť priame voľby prezidentov republík a gubernátorov krajov. Lídrov má voliť príslušný parlament, avšak kandidátov môže navrhnúť iba prezident. Tento krok vyvolal kritiku pre porušenie ústavných princípov federalizmu a nezávislosti regionálnej výkonnej moci, ale aj ako zlý a oneskorený krok, ktorý len málo pomôže eliminovať terorizmus.¹¹⁸ Ďalším kritizovaným krokom bol návrh na zmenu zákona o voľbách do dolnej komory parlamentu, ktorý mal zrušiť zmiešaný a zaviesť proporciálny volebný systém.¹¹⁹ Zmena volebného zákona síce nie je považovaná za obmedzovanie demokracie, ale chýba jej spojitosť s bojom proti terorizmu. Hoci cieľom reformy je centralizovať štát a zefektívniť štátnu správu, objavujú sa v nej autoritárske tendencie. Napriek tomu ju Rusi požadujúci posilnenie bezpečnosti, stability a celistvosti Ruskej federácie prijímajú zväčša pozitívne.

Ďalšie prezidentove opatrenia už mali čisto protiteroristický charakter. Najvyšší predstaviteľ každého subjektu federácie má mať námestníka, ktorý bude dôstojníkom

¹¹⁷ SAMSON, Ivo: Medzinárodný terorizmus. Implikácie pre Slovensko. In: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Bratislava, 2003, s. 71-76

¹¹⁸ KRATOCHVÍL, Petr: Terorizmus a chybná poučená prezidenta Putina: centralizace doma a tvrdost v (blízke) zahraničí. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 11/2004

¹¹⁹ Proporciálny systém sa uplatňuje pri voľbe polovice 450-člennej Štátnej dумы, pri voľbe druhej polovice sa používa väčšinový volebný systém, sú vytvorené jednomandátové obvody, pričom kandidátovi stačí získať viac hlasov než ostatní kandidáti. O ruskom volebnom systéme bližšie pozri: HOLZER, Jan: Ruský politický systém. Hledání státu. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2000, kapitola Parlamentalizmus aneb v roli slabšího, s. 63 – 69

vnútorných vojsk a bude zodpovedný za koordináciu protiteroristickej činnosti všetkých bezpečnostných zložiek na území subjektu federácie. Na regionálnej i okresnej úrovni majú existovať protiteroristické komisie s tým istým cieľom. V oblasti zahraničnej politiky malo ísť o preventívne údery proti teroristom v zahraničí. Prípadná ruská akcia by však nemohla mať podobu amerického útoku na Afganistan, či Irak, išlo by skôr o akcie zamerané na fyzickú likvidáciu jednotlivých teroristov, alebo o intervencie v postsovietskom priestore. Najčastejšie je spomínané Gruzínsko, ktoré ruská strana obviňuje buď z priamej podpory terorizmu, alebo z neschopnosti zastaviť takéto aktivity na svojom území. Keďže v tomto prípade by sa Moskva mohla dostať do konfliktu so Spojenými štátmi i Európskou úniou, ide skôr o demonštráciu sily, než o reálnu možnosť.¹²⁰

Jedenásť rokov od začiatku prvej vojny v Čečensku teda Rusko nedokázalo vyriešiť problémy týkajúce sa malej kaukazskej republiky. Rusko nezmenilo situáciu v Čečensku, naopak Čečensko ovplyvnilo situáciu v Rusku. Z krajiny, kde v 90-tych rokoch pomaly ale iste nastupovala demokracia, je dnes krajina s autoritárskymi tendenciami a rozmáhajúcim sa policajno-vojenským aparátom, krajina, ktorá v snahe zvíťaziť nad terorizmom, potláča prijaté demokratické princípy, slobodu slova i ľudské práva. Ak sa v budúcnosti z Ruska stane autoritársky štát, možno dokáže zabrániť terorizmu, ale tak ako v minulosti nedokáže vyriešiť národnostné problémy, môže ich len potlačiť. Vo chvíli, keď sa Rusko znova vráti k demokracii, neriešené národnostné problémy znova vyplávajú na povrch, ešte zhoršené dlhoročným útlakom. Riešenie, ktoré uplatňuje Vladimir Putin centralizovaním moci, môže opäť priniesť iba krvavý výsledok. Predísť by sa mu dalo už dnes - vyriešením konfliktu mierovými prostriedkami, vyjednávaním.

4.6 Mierové rokovania: s kým a o čom?

Moskva musí začať s čečenskými separatistami vyjednávať. Politické rokovania sú jedinou možnosťou ako konflikt ukončiť. V diskusiách týkajúcich sa situácie v Čečensku, i v článkoch venovaných tejto téme takéto tvrdenia zaznievajú najčastejšie. Zainteresovaní si tiež kladú otázku, s kým by mala Moskva rokovať. Vhodným partnerom by mohla byť umiernená skupina, ktorú až do svojej smrti viedol bývalý čečenský prezident Aslan Maschadov.¹²¹ Dôležitý je však najmä výsledok, ku ktorému by rokovania mali viesť.

¹²⁰ KRATOCHVÍL, Petr: Terorizmus a chybná poučení prezidenta Putina: centralizace doma a tvrdost v (blízkém) zahraničí. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 11/2004

¹²¹ Maschadova zabili začiatkom marca 2005 pri dosiaľ neobjasnenom zásahu ruských alebo čečenských špeciálnych jednotiek. Napriek tomu umiernené krídlo doposiaľ existuje, jeho predstaviteľmi sú napríklad minister zahraničných vecí bývalej Maschadovovej vlády Iljas Achmadov, alebo Maschadovov vyslanec

Uzavretie prímeria, či mieru by síce bolo pozitívne, ale bez riešenia statusu Čečenska by v budúcnosti mohlo prísť k ďalšej etape krvavého konfliktu.

Práve v otázke postavenia Čečenska sú názory Moskvy a separatistov absolútne antagonistické. Moskva chce Čečensko udržať vo federácii za každú cenu, i keď je ochotná priznať Čečencom rozsiahlu autonómiu. Separatisti chcú za každú cenu získať samostatnosť. Kvôli budúcnosti krajiny musí teda na kompromis pristúpiť nielen Moskva, ale aj separatisti. Prístupnejšie ku kompromisu sa zdá byť Maschadovovo umiernené krídlo. Otázne je, nakoľko sa tomuto krídlu podriaďujú radikálni poľní velitelia. Všeobecne sa predpokladá, že bývalý prezident nad nimi nikdy nemal úplnú kontrolu. Skôr sa vynárajú dohady, nakoľko bol sám Maschadov ovplyvnený radikálmi a nakoľko bol nútený sa im prispôsobovať. „Do akej miery sa Maschadov stal teroristom, je ťažko povedať. Všeobecne sa usudzuje, že si od extrémistov udržiaval zreteľný odstup. Vieme však tiež, že teroristi sa Machadovovi nepodriaďovali. To však neznamená, že on sa nepodriaďoval im, jednoducho preto, aby prežil, takže určité spojenie tam existovalo. Koniec koncov išlo o dve strany, ktoré mali jedného nepriateľa a líšili sa len v spôsobe boja.“¹²²

Ak by si napokon obe strany sadli za rokovací stôl, prvým krokom k upokojeniu situácie by malo byť obojstranné zastavenie bojov. Vynára sa však problém, kto z ruskej strany by rokovania viedol, koho by separatisti akceptovali. Často sa v tejto súvislosti hovorí o ingušskom prezidentovi Muratovi Zjazikovovi, ktorý sa podieľal na vyjednávaní počas rukojemníckej drámy v Beslane. Tiež sa spomína poslanec Štátnej dумы za Čečensko Aslambek Aslachanov, ktorý sa síce zdiskreditoval tým, že sa stal poradcom ruského prezidenta pre Čečensko, no na druhej strane by však zrejme mal podporu Kremľa, čo je pre vyjednávanie dôležité. Samotným rokovaniam o statu Čečenska by mal predchádzať súhlas separatistov s tým, že Čečensko zostane súčasťou Ruskej federácie. Status Čečenska by potom mohol vyzeráť takto: Čečensko dostane buď širokú autonómiu ako federatívna republika, alebo bude ako samostatný štát spojený s Ruskom voľnou asociačnou dohodou. Bude mať vlastného prezidenta, vládu a parlament tak ako v súčasnosti, ale s väčšími právomocami a tiež väčšie zastúpenie vo Federálnom zhromaždení.¹²³ Čečenská republika získa viac právomoci aj v ekonomickej oblasti, predovšetkým výnosy z čečenskej ropy, aj poplatky za tranzit ropy cez jej územie s tým, že bude uzavretá tiež zmluva o 30 ročnom prenájme ropovodov Rusku. Čečenské a ruské obyvateľstvo Čečenska dostane z federálneho

Achmed Zakajev. Obaja sú v exile, Zakajev získal politický azyl v roku 2003 vo Veľkej Británii, Achmadov v roku 2004 v Spojených štátoch amerických.

¹²² cit. JAZAIRI, Martin. 8. 3. 2005, Události komentáře, Česká televize.

¹²³ Názov ruského parlamentu, jeho dolnou komorou je Štátna дума a hornou Rada federácie.

rozpočtu kompenzácie za vojnové škody, peniaze na obnovu a rozvoj. Súčasťou dohody o statuše bude aj ustanovenie o referende týkajúce sa zmeny postavenia krajiny a jej ďalšieho zotrvania vo federácii. Plebiscit sa uskutoční po desiatich až pätnástich rokoch, teda po hospodárskej obnove Čečenska, aby rozhodovanie obyvateľov bolo slobodné a nezávislé.

Uzavretie mierovej dohody a dohoda o statuše republiky by však na stabilizáciu situácie v krajine nestačilo. Po stiahnutí ruských vojsk musí vzniknúť dočasná (nevolená) vláda zložená zo zástupcov všetkých teipov (bez extrémistov) a zástupcov Ruska, ktorá bude úradowať jeden rok. Jej úlohou bude zlepšiť bezpečnostnú situáciu, zabrániť ďalším bojom a teroristickým útokom, zabezpečiť vyplatenie kompenzácií, vybudovať štátnu správu a pripraviť podmienky pre parlamentné a prezidentské voľby. Tie sa uskutočnia po roku pod dohľadom medzinárodných organizácií. Poslednou fázou by malo byť zriadenie medzinárodného súdu pre vojnové zločiny z obdobia oboch vojen. Keďže však obe strany majú na svedomí početné zločiny, je zrejmé, že by s ustanovením takéhoto trestného tribunálu nesúhlasili. Skôr by postavili obvinených pred vlastné súdy, alebo by vinníkov nestíhali.

Do takto načrtnutého usporiadania som nezaradila možnosť medzinárodnej správy Čečenska, ktorú navrhoval minister zahraničných vecí umiernennej Maschadovovej vlády Iljas Achmadov.¹²⁴ Ťažko si totiž predstaviť, že by čečenský separatisti, ktorí mnoho rokov vedú boj za cenu nespočetných obetí a utrpenia, prijali akýkoľvek medzinárodný protektorát. S najväčšou pravdepodobnosťou by ho odmietli ako cudziu okupáciu pod vlajkou neveriacich. Jedným z riešení je eliminácia teroristov, ktorých však treba odlíšiť od umiernených skupín, s ktorými by sa dalo rokovať. Moskva sa zatiaľ pridáva len prvej časti tohto riešenia a vyjednávať odmieta. Treba zdôrazniť, že rokovaniam bráni aj „palestinizácia“ severokaukazského konfliktu – teda samovražední atentátnici uskutočňujúci svoje na vlastnú päsť. Rokovať so stovkami jedincov, pre ktorých je jediným zmyslom existencie pomsta, je teda úplne nemožné.¹²⁵ Napriek tomu sa treba o politické rokovania pokúsiť, pretože je to jediná cesta zo začarovaného kruhu krvi a násilia.

¹²⁴ Bližšie pozri: ACHMADOV, Iljas, ministr inostrannyh del. In: Prague Watchdog, [online], 11. 2. 2004. Dostupné na: http://www.watchdog.cz/edit/uploaded/docs/Achmadov%20Proposal_Rusky.doc

¹²⁵ SOULEIMANOV, Emil: Beslan jako důsledek ruské politiky na Kavkaze? In: Prague Watchdog, [online], 13. 9. 2004. Dostupné na: <http://www.watchdog.cz/?show=000000-000004-000002-000016&lang=3>

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

1. ACHMADOV, Iljas, ministr inostranných del. In: Prague Watchdog, 11. 2. 2004. Dostupné na: http://www.watchdog.cz/edit/uploaded/docs/Achmadov%20Proposal_Rusky.doc
2. BALABÁN, Miloš: Čečensko: bolavé místo Ruska. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 7/2001.
3. BAŇOUC, Hynek, FEDORKO, Martin: Mezinárodní organizace. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, Brno, 2001.
4. BATURIN, Jurij a. i.: Jelcinova epocha 1988 – 2000. Knižný klub, Praha, 2003.
5. BĚLOŠEVSKÝ, Dmitrij: Rusko - proměny teroru. In: Hospodářské noviny, 23. 6. 2004. Dostupné na: http://ihned.cz/2-14554420-000000_d-bf
6. BERGEN, Peter L.: Světá vojna. OTTOVO nakladatelství vydavatelství - CESTY, Praha, 2002.
7. BUSH, George W., Press-konferencii, vstreči s pressoj, zajavlenija dlja pressy. In: Prezident Rossii, 27. 9. 2003. Dostupné na: http://www.kremlin.ru/appears/2003/09/27/1412_type63380_52951.shtml
8. ČERNOCH, Filip - Saúdská Arábie: Oprávnění vládnout. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 1/2005.
9. DRÁBEK, Ivan: Putin na Kaukaze zmieroval bábký. In: Pravda, 24. 8. 2004. Dostupné na: <http://pravda.newtonit.sk/default.asp?cache=28927>
10. DULEBA, Alexander: Čečenské zlyhávání Ruska. In: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, 25. 11. 2004. Dostupné na: <http://www.sfpa.sk/index.php?id=268&tema=listySFPA&page=clanok>
11. DVOŘÁK, Milan: A co dál? Doslov k českému překladu, jún 2000, in: Gallová, Carlotta, de Waal, Thomas: Čečensko: vítězství a prohry. Praha, Tehmis, 2000
12. GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: vítězství a prohry. Tehmis, Praha, 2000.
13. GEVORKJANOVÁ, Natalija a. i.: Putin: Z první ruky. Práh, Praha, 2000.
14. GOLC, Alexandr: Nekompetentnaja vojna Rossii s terrorizmom. In: Project Syndicate, september 2004. Dostupné na: http://www.project-syndicate.org/commentaries/commentary_text.php4?id=1690&lang=3&m=series
15. HANČILOVÁ, Blanka: Pankisi. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 5/2002.
16. HIRMAN, Karel: Východné dilemy: Rusko ako spojenec a ako protihráč. In: SME, č. 42, roč. 13, 22. 02. 2005, str. 16.
17. HOLZER, Jan: Ruský politický systém. Hledání státu. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2000.
18. CHLEBNIKOV, Pavel: Kmotr z Kremlu. Boris Berezovskij. BB art, Praha, 2003.
19. CHOSSUDOVSKY, Michel: Who Is Osama Bin Laden? In: Centre for Research on Globalisation, 12. 9. 2001. Dostupné na: <http://globalresearch.ca/articles/CHO109C.html>
20. JAZAIRI, Martin, 28. 9. 2003. Odznelo v programe Reportéri, Česká televízia.
21. JORDOVÁ, Lenka: Krátké období nezávislosti Čečenska 1991-1994. In: Ústav strategických studií, 30. 6. 2000. Dostupné na: <http://www.strat.cz/article.php?id=8>
22. JUDD, Frank: Chechnya needs politics, not more Russian troops. In: The Guardian, 28. 10. 2002. Dostupné na: <http://www.guardian.co.uk/comment/story/0,3604,820503,00.html>
23. Konstitucija Čečenskoj respubliki, marec 1992. Dostupné na: <http://www.chechen.org/content.php?catID=4>
24. Konstitucija Čečenskoj respubliki, marec 2003. Dostupné na: <http://www.chechnya.gov.ru/republic/const/>

25. Konstitucija Rossijskoj federacii. Moskva, 1993. Dostupné na: www.duma.gov.ru/
26. KOSTOHRÝZ, Petr: Obnova pod dohľadom gangsterů. In: Člověk v tísni, 15. 10. 2003. Dostupné na: <http://www.infoservis.net/art.php?id=1066044125>
27. KOVALOV, Viktor: Odboj, kazatelia a peniaze. In: Slovo, 40/2003. Dostupné na: <http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=1347&cislo=40/2003&ex=>
28. KRATOCHVÍL, Petr: Terorizmus a chybná poučení prezidenta Putina: centralizace doma a tvrdost v (blízkém) zahraničí. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 11/2004
29. KULICH, Milan: Terorizmus - destabilizující fenomén súčasnosti a boj proti nemu. In: Inštitút obrany a bezpečnosti, Ministerstvo obrany SR, Bratislava, máj 2002. Dostupné na: www.mod.gov.sk/download/teror.pdf
30. LITVINOVÍČ, Dmitrij: Kadyrovo politické putování. In: Euroasia Expres, 19.02.2004. Dostupné na: <http://www.euroasiana.net/oblast/clanek.php?clanekid=198>
31. MALAŠENKO, Alexej - Moscow between Yugoslavia and Chechnya: the Kosovo Factor in Russia's Policy on the Caucasus. In: The Carnegie Moscow Centr, júl 1999. Dostupné na: <http://www.carnegie.ru/en/pubs/briefings/48350.htm>
32. MALAŠENKO, Alexej: Referendum v Čečne: čo ďalšie. In: Project Syndicate, apríl 2003. Dostupné na: http://www.project-syndicate.org/commentaries/commentary_text.php4?id=1178&lang=3&m=series
33. MENDEL, Miloš: Islamská výzva. Z dějin a současnosti politického islámu. Atlantis, Brno, 1994.
34. MRÁZEK, Jozef: V náručí Moskvy. In: Prague Watchdog, 10. 11. 2002. Dostupné na: <http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000014-000434-000003&lang=3>
35. MURRAY, Donald: Demokracie despotů. G plus G, Praha, 1996.
36. PROCHÁZKOVÁ, Petra: Čečensko povede Putinův člověk. In: Lidové noviny, 31. 8. 2004. Dostupné na: <http://lidovky.centrum.cz/svet/clanek.phtml?id=288927>
37. PROCHÁZKOVÁ, Petra: Vladimir Putin nečekane navštívil Čečensko. In: Lidové noviny, 23. 8. 2004. Dostupné na: <http://lidovky.centrum.cz/svet/clanek.phtml?id=286477>
38. SAMSON, Ivo: Medzinárodný terorizmus. Implikácie pre Slovensko. Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Bratislava, 2003.
39. SOUKUP, Jozef: Quo vadis, Putine? Nové Rusko v dejinných súvislostiach. Riopres, Praha, 2003.
40. SOULEIMANOV, Emil: Adatové právo a krevní msta u Čečenců a horalů Kavkazu. In: Euroasia expres, 18. 4. 2003. Dostupné na: <http://www.euroasiana.net/oblast/clanek.php?clanekid=169>
41. SOULEIMANOV, Emil: Beslan jako důsledek ruské politiky na Kavkaze? In: Prague Watchdog, 13. 9. 2004. Dostupné na: <http://www.watchdog.cz/?show=000000-000004-000002-000016&lang=3>
42. SOULEIMANOV, Emil: Čečenská společnost a mentalita. In: Prague Watchdog, 25.5.2003. dostupné na: <http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000015-000006-000006&lang=3>
43. SOULEIMANOV, Emil: Mrtvé duše odvolili. In: Asociace pro mezinárodní otázky, 26. 9. 2004. Dostupné na: <http://www.amo.cz/index.php?ID=C&IDp=99&tema=clanky>
44. STANEVSKIJ, Felix: Strach i nenavist' v Rossii i Gruzii. In: Project Syndicate, január 2004. Dostupné na: http://www.project-syndicate.org/commentaries/commentary_text.php4?id=1444&lang=3&m=series
45. ŠIMOV, Jaroslav: Čečensko a bezmocný svět. In: Lidové noviny, 9. 9. 2004. Dostupné na: <http://lidovky.centrum.cz/clanek.phtml?id=291367>
46. ŠMÍD, Tomáš: Čečensko do rozpadu ZSSR. In: Euroázijský expres, 01.07.2002. Dostupné na: <http://www.euroasiana.net/oblast/clanek.php?clanekid=15>

47. ŠMÍDOVÁ, Jana: Svět videný internetem. In: Český rozhlas, 1. 10. 2003. Dostupné na: http://www.rozhlas.cz/cro6/internet/_zprava/89150
48. ŠVANKMAJER, Milan a. i.: Dějiny Ruska. In: Lidové noviny, Praha, 1996.
49. TRENIN, Dmitrij - Chechnya: Effects of the War and Prospects for Peace. In: The Carnegie Moscow Centr, január 2000. Dostupné na: <http://www.carnegie.ru/en/pubs/briefings/48319.htm>
50. TUMSOJEV, Musa: The Russian-Chechen conflict after September 11, 2001. In: Prague Watchdog, 2. 8. 2002. Dostupné na: <http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000004-000003-000049&lang=1&bold=Tumsoyev>
51. VOJNOVIČ, Vladimír - Drunk on Corruption. In: Project Syndicate, január 2004 http://www.project-syndicate.org/commentaries/commentary_text.php4?id=1054&m=series
52. WANNER, Jan: Kavkazský region a ruská zahraniční politika. In: LITERA Bohuslav a.i.: Vzájemné vztahy postsovětských republik. Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 1998.

The Central and Eastern European Online Library

The joined archive of hundreds of Central-, East- and South-East-European publishers,
research institutes, and various content providers

Source: Slovenská politologická revue

Slovak Journal of Political Science

Location: Slovakia

Author(s): Erik Lenhart

Title: Realizácia politickej stratégie Teng Siao-phinga: Jedna krajina dva systémy

Realisation of Deng Xiaoping's doctrine: One country two systems

Issue: 3/2006

Citation style: Erik Lenhart. "Realizácia politickej stratégie Teng Siao-phinga: Jedna krajina dva systémy ". Slovenská politologická revue 3:.

<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=125261>

Realizácia politickej stratégie Teng Siao-phinga: Jedna krajina dva systémy

(Hongkong a Macao)

Erik Lenhart

Resumé

This article examines Deng Xiaoping's doctrine "One country two systems" and its application on Hong Kong and Macao. This topic is rather unique as a phenomenon in international politics and it is a precedent in theory of comparative politics of unitary states. There are unitary states with autonomies e.g. Spain, however until now, there is no state but PRC, which entails two economics systems and three political and judicial traditions like PRC does¹. The article analyzes the background – why was this doctrine created and how. Second, it analyzes how the "One country two systems" doctrine implemented is. For this purpose, I examined the "Basic Laws" of Hong Kong and Macao. Third, the article analyzes, how the Beijing officials understand this system and what their positions to SARs are. The article examines three key branches closer: the position of the regional governors, the position of the regional legislative bodies and room for maneuver of SARs' representatives in field foreign policy according to the "Basic Laws" and their relations to PRC central authorities. The article is concluded with an evaluation of the implementation of the "One country two systems".

I. Vznik koncepcie Teng Siao-phinga

„Jedna krajina dva systémy“ - tieto pamätné slová predniesol Teng Siao-phing 22. a 23. júna v roku 1984. Skôr ako začnem pojednávať o tejto koncepcii, v krátkosti by som zhrnul, čo bolo v pozadí jeho koncepcie. Mojm úmyslom nie je prezentovať curriculum vitae Teng Siao-phinga, ale poukázať na dôležité momenty v jeho živote, ktoré formovali jeho politické myslenie a tým zdôvodniť, prečo a za akých okolností táto koncepcia vznikla.

Teng Siao-phing patrí do prvej generácie čínskych politikov, do takzvanej Starej gardy a nesmrteľných. Ako jeden z najlepších študentov bol vybraný, aby odišiel študovať do Francúzska.

¹ This was a case of interwar CSR, where two judicial and political traditions coexisted. They again coexisted after the Second World War shortly.

Už pred svojim odchodom si uvedomoval potrebu industrializácie Číny. Vo Francúzsku v dvadsiatych rokoch minulého storočia pod vplyvom Čou En-laja a starších študentov sa začal zaujímať a neskôr aktívne zapájať do komunistického hnutia čínskych študentov v Európe. V roku 1926 odišiel do Moskvy, kde študoval na Sunjatsenovej univerzite. V tej dobe začali v Číne spory medzi Kuomintangom a komunistami.

Feng Yuexiang, veliteľ Národnej armády v severozápadnej Číne, sa pripravoval zapojiť do národnej revolúcie v Číne a mladí komunisti na Sunjatsenovej univerzite zodpovedali jeho plánom. To bol začiatok Tengovej kariéry. V období občianskej vojny medzi Kumintangom a komunistami zastával Teng rôzne pozície v komunistami ovládaných provinciách a v Ľudovooslobodzovacej armáde (PLA). V PLA Teng nadviazal dlhodobé priateľstvo s Liu Bočengom, s ktorým bojoval proti Japoncom a po porážke Japonska proti Kuomintangu. Vojenské i správne skúsenosti získal počas občianskej vojny. Tieto skúsenosti, metóda „poznávania pravdy z faktov“ a jeho zásadovosť mu umožnili po ukončení občianskej vojny zaujať rôzne vysoké štátne pozície.

Teng, veril princípu „jednej Číny“, a preto spolu s Liu Bočengom obsadili Tibet a neskôr vyvinul koncepciu „Jedna krajina dva systémy“. Po ukončení občianskej vojny v 50tych rokoch minulého storočia zastával viacero významných postov v centrálnych orgánoch komunistickej strany – najvýznamnejšie boli post vicepremiéra a predsedu vojenského výboru. V tej dobe bol jednou z najvýznamnejších osobností v strane spolu s Mao Ce-tungom, Liu Šao-čchim, Čou En-lajom, Ču Tem a Čen Jun-om. V období nasledujúcich desiatich rokov sa podieľal na upevňovaní strany podľa zásad „demokratického centralizmu“ a na zmene ústavy komunistickej strany. Zastával pozície vo viacerých vysokých vládnych výboroch a podnikol mnoho pracovných a inšpekčných ciest vo výboroch pre vzdelávanie, štátne podniky a armádu.

Teng a Liu Šao-čchi sledovali progresívnejšie smerovanie komunistickej strany a pre svoju popularitu začali byť čoraz viac nepohodlní pre Mao Ce-tunga, ktorý ich vnímal ako potencionálne ohrozenie svojej moci. Keď v roku 1966 Mao Ce-tung inicioval spolu s Gangom štyroch Kultúrnu revolúciu, sa Teng, podľa Maa muž číslo dva, ktorý sa vydal kapitalistickou cestou, ocitol v nemilosti. V tomto období pracoval ako robotník v továrni na opravu traktorov. Kultúrna revolúcia postihla i Tengovu rodinu, jeho najstarší syn bol surovo zbitý a odvtedy bol odkázaný na invalidný vozík.

V roku 1972 bol Teng rehabilitovaný a vrátil sa späť do centra diania. V roku 1973 za podpory Čou En-laja sa stal znovu vicepremiérom. V r.1974 vystúpil s Čou En-lajovou tézou o troch svetoch. O rok neskôr nastal definitívny boj medzi Tengom a Gangom štyroch. Po Maovej a Čou En-lajovej smrti, vedenie strany definitívne zúčtovalo s Gangom štyroch a začalo naprávať chyby z doby „kultúrnej revolúcie“. Skúsenosti z „z predchádzajúceho obdobia ukázali, že Čína nemôže ísť „ďalej doľava“ a cesta „doprava“ by bola neprípustná. Čínsky marxizmus sa už v dobe Maa odlišoval od sovietskeho, orientáciou na roľníctvo. Teng hovoril o Čínskom socializme ako o špecifickom modeli socializmu s čínskymi špecifikami.

Teng hodnotil Maa rovnako, ako Mao Stalina: 70% jeho činnosti bolo pozitívne a 30% boli omyly, pričom vyzdvihol Maove zásluhy o zjednotení Číny.² Otázka znela, ako vyriešiť situáciu, ktorá vznikla po období chaosu Kultúrnej revolúcie. V roku 1979 Teng vytvoril koncepciu „socialistickej modernizácie“ so štyrmi princípmi:

1. Udržiavať socializmus
2. Udržiavanie diktatúry proletariátu
3. Udržiavať vedúcu úlohu Komunistickej Strany Číny (KS Číny)
4. Zachovávať marxizmus a Maove myšlienky

Reforma sa zamerala na štyri cieľové oblasti: poľnohospodárstvo, priemysel, veda a výskum a armáda. Modernizáciu začal agrárnou reformou. Na rozdiel od Maovho „veľkého skoku“ postupoval v reformách racionálnejšie. Aj vo svojich prejavoch hovoril o potrebe učiť sa od okolitých krajín. Inšpiroval sa najmä reformami v okolitých štátoch – „krajinami ázijských tigrov“ a prispôbil ich čínskym pomerom. Hlásal teóriu rovnosti a integroval do agrárnej reformy i bývalých veľkostatkárov, ktorí boli počas kultúrnej revolúcie perzekvovaní. Zaviedol trhový socializmus, ktorý umožnil zvýšiť životnú úroveň roľníkov a veľkých roľníckych oblastí. Je otázne, či sa Teng inšpiroval Leninovým NEPom, podobné menej úspešné reformy existovali i v Juhoslávii, Maďarsku a ČSSR.

Po reforme vidieka nasledovala reforma miest. Vznikol projekt 14 pobrežných zvláštnych ekonomických zón, otvorených zahraničným investíciám. Táto stratégia mala tri roviny:

²I súčasné vedenie na čele s Chu Ťin-tchaom naďalej zdôrazňujú Maové zásluhy o zjednotenie Číny a pokladajú ho za otca modernej Číny: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/4587570.stm>

- Pozdvihnúť čínsku ekonomiku.
- Otvoriť sa viac svetu, získať väčší vplyv na lokálnych trhoch a stať sa exportérom produktov ľahkého priemyslu.
- Politickou dimenziou týchto reforiem bolo nasmerovať zóny: (Šen-čen) na Hongkong, (Ču-cchai) na Macao a na Tchaj-wan v rámci politiky „jednej Číny“ ako aj vytvorenie 14tich špeciálnych zón³, ako napr. oblasť Šantou, z ktorej emigranti žijú v oblasti juhovýchodnej Ázie a Siamen, z ktorej blízkosti odišli emigranti a stali sa ekonomicky aktívni v ďalších krajinách.

Táto stratégia sa javí doposiaľ ako úspešná. Teng vnímal súkromný sektor ako doplnok socialistického a hovoril o využívaní plánovania i trhu v socialistickom hospodárstve. Jeho slogan, že „... nie je dôležité, či je mačka čierna alebo biela, hlavne, že dobre chytá myši.“ sa stal svetoznámy. Vo svojich reformách vychádzal z overeného princípu z obdobia občianskej vojny, hľadanie pravdy z faktov. Kontinuálna reforma armády pretrváva i v súčasnosti a spôsobuje značnú nevôľu na strane USA.⁴ Zaslúžil sa o zlepšenie vzťahov s USA, Veľkou Britániou a západom, no zostal v Maovej línii vo vzťahu k ZSSR. V roku 1979 sa stretol s prezidentom Carterom, krátko potom ako USA ukončili diplomatické styky s Tchaj-wanom.⁵ Na projekt 14 pobrežných zvláštnych ekonomických zón nadväzoval projekt jedna krajina dva systémy. Vznikom ekonomických zvláštnych pobrežných zón sa vytvorilo prostredie ekonomickej spolupráce s Hongkongom a Macaom. To viedlo k tomu, že „... v druhej polovici 80tych rokov vďaka sprostredkovanej činnosti Hongkongu, sa výrazne rozšíril proces rozvoja obchodných kontaktov medzi Čínou a Tchaj-wanom.“⁶ Tu možno vidieť začiatky vzniku homogenizácie ekonomického prostredia pobrežných zón ČĽR a Hongkongu. Hongkongskí podnikatelia zvyšovali svoje investície vo zvláštnych ekonomických zónach a zároveň narastali ich zisky z rastu exportov tovarov ČĽR cez Hongkong.

³ Pre bližšiu informáciu: Pozri prílohu 1

⁴ Pre bližšiu informáciu:

Shanker T.; China's Military Geared to Deterring Taiwan, Report Says; NY Times, 20.7.2005
http://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2006-02/02/content_516821.htm.

⁵ Po odchode Kumintangu v r. 1949 na Tchaj-wan, zostala ROC - Republika Čína na Tchaj-wane ako jediná zástupkyňa Číny v medzinárodných organizáciách, to sa zmenilo pod tlakom medzinárodných udalostí a ČĽR – Čínska ľudovodemokratická Republika sa stala zástupkyňou Číny v medzinárodných organizáciách.

⁶ Kozlov; A.; Hongkong na prahu návratu do Číny, Medzinárodnaja žizn, 4/1996 (s3)

Ďalším významným rokom bol rok 1984. V Pekingu 19. decembra 1984 britská premiérka Margaret Thatcherová a premiér ČĽR Čao C' - jang podpísali dohodu, podľa ktorej Hongkong prejde v r.1997 pod správu ČĽR.⁷ V tej dobe prebiehali rokovania o budúcnosti a prechode Hongkongu do čínskych rúk. V roku 1986 nasledovali rokovanie o prevzatí Macaa.

Neprijemným rokom bol pre Tenga rok 1989 - incident na námestí Tien-an-men. Na jednej strane žiadali čínski študenti rýchlejšie reformy a smerovanie k liberalizmu, na druhej strane mali robotníci obavy, že prídu o sociálne istoty a že reformy zašli príďaleko. Teng pochopil, že Čína sa nemôže pozápadniť. Vo svojich prejavoch v 80tych a na začiatku 90tych rokov použil slogan: modernizácia áno, „buržoázny liberalizmus“ nie.⁸ Vedel, že keby sa Čína pozápadnila, mohla by nastať občianska vojna, čo by prišlo vhod supervelmociam i Kumintangu, preto presadzoval socializmus na čínsky spôsob a socialistickú modernizáciu. Rok 1989 mal dve dohry. Teng skonštatoval, že vedenie druhej generácie čínskych politikov, menované Starou gardou, zlyhalo a rozhodol sa formovať ďalšiu generáciu komunistických politikov, ktorí by Starú gardu mohli úspešne nahradiť a plne zvládnuť situáciu v Číne. Druhý fakt bol, že po Tchien-an-mene došlo k niekoľkým embargám vo vzťahu k Číne. Najznámejšie je asi embargo na dovoz zbraní. Čína stratila v tomto období na západe veľkú časť zo svojej popularity. V roku 1992 sa Teng oficiálne stiahol z politiky. Neoficiálne si cez Chu Ťin-tchaa⁹ stále udržiaval politický vplyv. Na rozdiel od Maa nebudoval kult osobnosti, ba a dokonca mu i predchádzal. V Tengovej ére 1979 – 1994 prešla Čína najširšími reformami od založenia ČĽR. Zomrel 19. 2. 1997. Na jeho ekonomickú i zahraničnú politiku nadviazala i súčasná štvrtá generácia čínskych politikov. Jeho odkaz je v Číne stále aktuálny.

V štúdií sa zameriavam najmä na politickú dimenziu koncepcie jedna krajina dva systémy, ekonomický rozmer spomínam len okrajovo. V nasledujúcich kapitolách sa pokúsim analyzovať zjednotenie ČĽR s Hongkongom a Macaom podľa koncepcie Jedna krajina dva systémy (i kuo, liang č') a o jej implementáciu v Hongkongu a Macau. Teng navrhol koncept pre vyriešenie otázky zjednotenia Číny s Hongkongom, Macaom a Tchaj-wanom mierovou cestou. Ideový základ tejto koncepcie tvoria: princíp jednej Číny a „hľadanie pravdy z faktov“, ktoré by sme mohli nazvať aj čínskym utilitarizmom. Za impulz vzniku koncepcie možno pokladať rok 1974, keď Portugalsko uznalo suverenitu Číny nad Macaom. Pri tejto koncepcii treba zdôrazniť,

⁷ Pozri prílohu 2

⁸ Dobrým príkladom sú prejavy z r. 1992, keď bol Teng na ceste po Wuchangu, Šen-čene, Čucchai a Šanghaji.

⁹ Pozri: <http://www.chinatoday.com/who/h/hujintao.htm>.

že sa jedná o mierové riešenie zjednotenia, pretože princíp jednej Číny zahŕňa aj použitie nie mierových prostriedkov, čo je zakotvené napr. v zákone o nedeliteľnosti Číny. Tento koncept sa ukázal ako úspešný v prípade Hongkongu a Macaa, no prípad Tchaj-wanu je zložitejší. Predložený spôsob riešenia navrhuje, že územia budú mať širokú autonómiu v správnej činnosti ako špeciálne správne regióny (SARs) a že sa v nich 50 rokov po prevzatí Čínou bude ďalej aplikovať kapitalizmus, zachová sa i predošlá právna kontinuita s výnimkou zákonov odporujúcich Základnému zákonu konkrétneho SAR¹⁰. SARs majú podľa článku 31. čínskej ústavy široké autonómne práva mimo zahraničnej politiky a národnej obrany. Majú možnosť vysielat' v rámci spoločných diplomatických misií svojich diplomatov, pokiaľ sa jedná o záujmy ich regiónu. Nastáva tu zaujímavý moment, keď v Hongkongu zostáva tradícia britského zvykového práva a v Macau zostáva tradícia portugalského práva. Článkom 31 Ústavy sa Čína stáva zvláštnym unitárnym štátom¹¹. Vlády Portugalska a Spojeného Kráľovstva rokovali o návrate svojich zámorských teritórií s ČLR, keďže s ČLR majú oficiálny zahraničné styky a uznávajú ČLR ako suverénny štát¹².

II. Hongkongský špeciálny administratívny región

2.1 Proces dekolonizácie Hongkongu

Veľká Británia získala v roku 1842 Hongkong po prvej ópiovej vojne s dynastiou Čching zmluvou z Nankingu. Neskôr po druhej ópiovej vojne na základe Pekingského dohovoru získala aj do správy Nové teritória od roku 1898 na 99 rokov. Po tejto dobe mali byť vrátené Číne. Otázka prevzatia Hongkongu sa začala v r. 1982 rozhovorom Teng Siao-phinga s britskou premiérkou Margaret Thatcherovou. Teng v ňom vysvetlil pozíciu ČLR. Vyvinul snahu o spoluprácu s britskou stranou a postupnú prípravu Hongkongu počas 15 rokov na zjednotenie s Čínou. Predpoklady na ekonomickú integráciu boli vytvorené. Vznikla otázka, ako prekonať

¹⁰ Pre bližšiu informáciu o kontinuite právneho poriadku v jednotlivých SAR :

Macao: <http://www.macaudata.com/Macau/jus/abc/part3/eindex.html>

Hongkong: <http://english.people.com.cn/Tengxp/vol3/text/c1210.html>

¹¹ Pre bližšiu informáciu: <http://www.macaudata.com/Macau/jus/abc/part3/eindex.html>.

¹² Na tieto teritória v rámci iných si robila nároky i Tchaj-wan, no Portugalsko ani Spojené Kráľovstvo nemalo v dobe rokovaní o návrate Hongkongu a Macaa a ani v súčasnosti nemá oficiálne styky s Tchaj-wanom.

rozdiely politických systémov pri integrácii Hongkongu do ČĽR. Teng vyjadril snahu o napredovanie v ekonomickej prosperite Hongkongu i snahu o zachovanie terajšieho právneho poriadku s nevyhnutnými modifikáciami. Vyjadril požiadavku, aby sa uskutočnila verejná diskusia, ktorá by mala trvať v rozmedzí jedného až dvoch rokov, kým príjmu spolu s britskou stranou spoločné vyhlásenie, ktoré nasledovalo v roku 1984¹³. Navrhol rad opatrení ako predísť problémom v prechodnom období a vyjadril sa za blízku spoluprácu s Veľkou Britániou v tejto otázke. Nasledovali rozhovory so Geoffrey Howeom, britským ministrom zahraničia v tom období, v roku 1984. V nich Teng pripomenul, že Čína zostáva na svojej pozícii. Ďalej hovorí, že Hongkong si zachová kapitalistické zriadenie ďalších 50-rokov od zjednotenia s ČĽR, ktoré bolo v roku 1997. Nehodnotí kapitalizmus v Hongkongu ako ideálny, vníma ho s pozitívami, ako aj s negatívami. V tejto dobe spomenul, že pokiaľ to bude potrebné, Čína bude v Hongkongu intervenovať. Vyjadril predsavzatie, že Čína bude podrobne sledovať vývoj v Hongkongu a navrhoval v tomto období nasledovné ekonomické opatrenia:

1. Hongkongský dolár si udrží stabilitu v dobe prechodu, musí byť krytý dostatočnou veľkosťou rezerv.¹⁴
2. Vláda ČĽR súhlasí, že pozemky britskej vlády v Hongkongu budú patriť 50 rokov po prevzatí britskej vláde a dúfa, že výnosy z ich predaja použijú k zveľadeniu Hongkongu.
3. Vláda ČĽR dúfa, že sa počet pracovníkov britskej správy nebude zbytočne zväčšovať a tým nebude zaťažovať budúcu SAR správu výdavkami na dôchodky.
4. Vláda ČĽR predpokladá, že britská správa Hongkongu nebude vytvárať skupinu administrátorov, ktorá by bola vnútená pre SAR.
5. Vláda ČĽR očakáva, že britská strana presvedčí dôležitých britských finančníkov, aby nestiahli kapitál z Hongkongu.¹⁵

V tomto roku sa Teng stretol s čínskymi vyslancami z Hongkongu a Macaa. Navrhoval, aby sa postupne v priebehu 13 rokov vytvorila skupina z miestneho obyvateľstva Hongkongu, ktorá by participovala na jeho správe poslednej periódy 6 - 7 rokoch. Čínska strana požadovala, aby boli

¹³ Pre bližšiu informáciu: <http://www.info.gov.hk/trans/jd/jd2.htm>

¹⁴ Bola stanovená fixná väzba 1USD : Hongkongský dolár 7,8

Kozlov; A.; Hongkong na prahu návratu do Číny, Medzinarodnaja žizen, 4/1996, (s4)

¹⁵ Pre bližšiu informáciu: We Shall Be Paying Close Attention to Developments in Hong Kong During the Transition Period Prejav Teng Siao-phinga z 31. Júl 1984, <http://www.china.org.cn/english/features/dengxiaoping/103370.htm>.

lojálni voči Hongkongu a Číne. Podľa Tengovej mienky, sa spôsob volenia Hongkongskej administratívy nebude meniť, zostane ten istý systém, ako za čias Veľkej Británie¹⁶.

Základný zákon Hongkongskeho Špeciálneho administratívneho regiónu (HKSAR)¹⁷ má charakter ústavného dokumentu Hongkongu. Na jeho príprave začala pracovať zmiešaná komisia ČĽR a Hongkongu od roku 1985 podľa čínsko-britskej deklarácie z roku 1984. Tento orgán bol zložený zo 150 členov. V prípravnom výbore tvorili v skupine zastupujúcu Hongkong väčšinu hongkongsí podnikatelia (tzv. tchaj-kung), ktorí zbohatli obchodom s Čínou. Mnohí z nich boli koptovaní do najvyšších štátnych a správnych orgánov Číny, ako aj do súčasných regionálnych orgánov v Hongkongu. Skupina týchto podnikateľov má rozhodujúce zastúpenie medzi voliteľmi guvernéra Hongkongu.¹⁸ Hongkong reaguje veľmi citlivo na medzinárodné udalosti dotýkajúce sa čínskej ekonomiky, vrátane zachovania režimu najväčších výhod v obchode, čo je pre hongkongských podnikateľov podstatné. Celkovo by sa dali vnímať ako stabilizačný faktor v Hongkongu a ako najbližší spojenci pekingskej vlády. Práca na tomto ústavnom dokumente oficiálne skončila v októbri 1989 a dokument bol vyhlásený 4. apríla 1990.

Na prvý pohľad má Základný zákon HKSAR štruktúru podobnú ústavám regionálnych celkov federácií, no na základe bližšej analýzy je viditeľné, že Základný zákon HKSAR neprideluje regionálnym orgánom žiadne originálne právomoci a výklad regionálnej ústavy určuje centrálna vláda. Bez súhlasu regionálnych štruktúr môže byť Základný zákon HKSAR centrom zmenený, čo je typickým znakom unitárneho štátu. Postavenie regionálnej exekutívy HKSAR v ČĽR je podriadené centrálnej exekutíve. Predseda regionálnej vlády sa zodpovedá centrálnej vláde i regionálnej legislatíve.

Ruský analytik A. Kozlov vyslovil presvedčenie: „Najlepšia a jediná garancia ekonomického prežitia Hongkongu spočíva v tom, že sa zachová silná zainteresovanosť Číny v Hongkongu.“¹⁹ Viacerí čínski predstavitelia, medzi nimi aj predseda štátnej rady ČĽR Li Pcheng, zdôraznili úmysel pekingskej vlády zachovať úlohu Hongkongu ako finančného a transportného centra.

¹⁶ Pre bližšiu informáciu o súčasnej vláde HKSAR: http://www.info.gov.hk/govcht_e.htm.

¹⁷ Pre bližšiu informáciu o Základnom práve „Basic law“: http://www.info.gov.hk/basic_law/fulltext/index.htm,

¹⁸ Spôsob voľby guvernéra Hongkongu bližšie analyzujem v podkapitole Exekutívy HKSAR.

¹⁹ Kozlov; A.; Hongkong na prahu návratu do Číny, Medzinárodnaja žizen, 4/1996 (s4)

2.2 Analýza politického systému a zahraničných vzťahov Hongkongského Špeciálneho administratívneho regiónu podľa Základného zákona Hongkongu

Predseda regionálnej vlády - Guvernér HKSAR je v súčasnosti volený voličským kolégiom (EC)²⁰. EC je tvorené z 800 voliteľov, z toho tvorí 664 voliteľov je z profesijných odvetví, 40 z náboženských organizácií, a 96 je nominovaných centrálnou vládou. Kandidát na post predsedu regionálnej vlády HKSAR musí spĺňať nasledovné podmienky: byť čínskym občanom, ktorý dosiahol vek minimálne 40 rokov, ktorý žije a kontinuálne obýva Hongkong 20 rokov a nemá právo bydliska v cudzom štáte, musí ho podporovať minimálne 100 členov EC. Kandidáta volia absolútnym väčšinovým hlasovaním všetkých členov kolégia. Prvý guvernér bol volený 400-členným kolégiom. V r. 2007 bude zvolený tretí guvernér, keď vyprší funkčné obdobie terajšiemu druhému guvernérovi Donaldovi Tsangovi, ktorý bol zvolený na dva roky, aby ukončil funkčné obdobie svojho predchodcu.

Medzi prodemokratickými a propekingskými politikmi nastal spor, pretože prodemokratická skupina trvala na tom, že nový guvernér by mal začať celé nové päťročné funkčné obdobie, kým propekingská skupina tvrdila, že by mal dokončiť obdobie svojho predchodcu. Centrálna vláda rozhodla v prospech propekingskej skupiny, čo prodemokratická skupina považuje za porušenie článku 46 Základného zákona. Prodemokratickí politici vyvinuli úsilie, aby v r. 2007 volili vo voľbách guvernéra priamo občania a aby v r. 2008 sa konali úplné priame voľby do Legislatívnej rady občanmi. Centrálna vláda však 26.04. 2004 takéto zámery poprela a ponechala rovnaký systém²¹.

Článok 45 hovorí, že pokiaľ by v SAR vznikli vhodné podmienky, mohol by byť guvernér zvolený vo všeobecných priamych voľbách občanmi, na základe nominácie „široko reprezentatívnej komisie“. Z hľadiska stability sa nepredpokladá, že by centrálna vláda zásadne menila doterajší spôsob voľby guvernéra HKSAR, ktorý je volený na obdobie päť rokov, podobne ako prezident na Slovensku a nemôže byť volený viac ako dvakrát po sebe nadväzujúcim funkčnom období. Nominuje a odvoláva svoj kabinet po súhlase centrálnej vlády.

²⁰ Pre bližšiu informáciu: http://www.elections.gov.hk/elections/ce_election/facts_e.htm

²¹ Pre bližšiu informáciu:

<http://www.chinaconsulatechicago.org/eng/zt/hongkongissue/t92206.htm>

Môže rozhodnúť i mimo súhlasu väčšiny svojho kabinetu, pokiaľ však tak urobí, musí to zdôvodniť v oficiálnom zázname.

Jeho právomoci sú podobné európskym premiérom a americkému prezidentovi. Vykonáva funkciu predsedu vlády a podobne ako prezidenti iných krajín má právo udeľovať amnestie. Má právo zastupovať HKSAR v zahraničných záležitostiach, po povolení centrálnou vládou a používať pomenovanie Hongkong Čína²².

Guvernér podpisuje zákony predkladané Legislatívnou radou, čím nadobúdajú účinnosť. Má právo veta. Pokiaľ zákon odmietne, vráti ho Legislatívnej rade a tá ak ho 2/3 väčšinou prijme, guvernér ho musí podpísať. Ak opäť odmietne podpísať a nedosiahnu vzájomnú dohodu, rozpúšťa Legislatívnu radu a konajú sa voľby novej legislatívnej rady²³. Táto situácia môže nastať, i keď Legislatívna rada odmietne prijať rozpočet alebo dôležitý zákon predložený vládou. Guvernér môže rozpustiť Legislatívnu radu len raz počas volebného obdobia. Predtým ako ju rozpustí, má povinnosť tento krok odkonzultovať s Exekutívnou radou (svojím kabinetom). Ak nová legislatívna rada prijme zákon predošlej rady 2/3 väčšinou, ktorú guvernér rozpustil, a on stále odmieta zákon prijať, potom má guvernér povinnosť rezignovať a nasleduje voľba nového guvernéra. Ak nová Legislatívna rada odmieta prijať rozpočet, ktorý odmietla aj stará rada, aj v tomto prípade má povinnosť guvernér odstúpiť.

Pokiaľ nastane precedens a guvernér nie je schopný vykonávať svoje povinnosti, sú dočasne prenesené na ministra pre správu, prípadne ministra financií alebo spravodlivosti.

Členovia exekutívnej rady musia spĺňať podmienky na nomináciu podľa článku 61. Podobne ako u predsedu exekutívnej rady (guvernéra) sa vylučuje dvojité občianstvo a sú nominovaní na etnickom princípe, teda musia to byť občania ČĽR. Rozdiel je v tom, že musia mať trvalý pobyt v Hongkongu 15 rokov, kým predseda musí mať trvalý pobyt 20 rokov. V popise svojich funkcií pripomínajú kabinet prezidenta USA, prípadne premiéra Spojeného Kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska.²⁴ Podobne ako predseda môžu so súhlasom centrálnej vlády zastupovať Hongkong na medzinárodnej úrovni, pokiaľ sa jedná o záujem HKSAR. Pre ilustráciu HKSAR podpísal 200 multilaterálnych zmlúv, z toho 80 sa nevzťahuje na ČĽR. Oficiálne úrady udávajú

²² Viac v časti zahraničné vzťahy.

²³ Legislative Council - uvedená aj pod skratkou LegCo. Spôsob mechanizmu volieb Legislatívnej Rady analyzujem v nasledujúcej podkapitole.

²⁴ Keďže Základný dokument je výsledok spoločnej ČĽR -Hongkonskej komisie, je jasne vidieť vplyv gloamerickej politickej kultúry. Vyššie som použil pojem minister (pri prechode kompetencií z guvernéra v prípade neschopnosti výkonu povinností na členov kabinetu) no tento pojem nie plne totožný s pojmom „secretary” používaný v angloamerickej terminológii. Používa sa však ako ekvivalent v kontinentálnej Európe.

aj existenciu 130 bilaterálnych a spomínajú i nezáväzné zmluvy s medzinárodnými organizáciami majúce charakter memoránd.²⁵

Legislatívnym orgánom HKSAR je podľa Základného zákona Hongkognského Špeciálneho administratívneho regiónu Legislatívna Rada HKSAR. Voľby do Legislatívnej rady (LR) sa uskutočnili v rokoch 1998, 2000 a 2004. V rokoch 2000 a 2001 sa konali doplňovacie voľby. Počet poslancov LR je 60. V prvých voľbách boli poslanci volení nasledujúcim spôsobom: 20 bolo volených priamo voličmi na základe územného členia²⁶ v piatich obvodoch, voliči v jednotlivých obvodoch volili kandidátky jednotlivých strán i s prípadne nezávislými poslancami pomerným systémom. 10 poslancov bolo zvolených volebnou komisiou (EC)²⁷ a 30 poslancov bolo zvolených z funkcionálnych obvodov²⁸. Vo voľbách v r. 2000 boli poslanci volení nasledujúcim spôsobom: 24 bolo volených priamo voličmi na základe územného členia (pri nezmenených obvodoch), 6 poslancov bolo zvolených EC a 30 poslancov bolo zvolených z funkcionálnych obvodov.²⁹ V roku 2000 sa konali doplňovacie regionálne voľby pre rezignáciu poslanca a podobne sa konali doplňovacie voľby i v r. 2000³⁰. V r. 2004 sa konali tretie voľby do LR, poslanci boli volení nasledujúcim spôsobom: 30 bolo volených priamo voličmi na základe územného členia, 30 bolo volených z funkcionálnych obvodov.³¹

Článok 68 Základného zákona uvádza, že členovia LR majú byť volení spôsob vhodným pre aktuálnu situáciu, podobne ako v prípade guvernéra si dáva za cieľ voľbu RC v priamych voľbách. V článku 68 rovnako ako článok 45 v prípade guvernéra nedefinuje kedy, ani ako má k priamym voľbám všetkých členov dôjsť, čo umožňuje centrálnej vláde možnosť širokého výkladu i zmenu pomeru v prospech i neprospech počtu priamo členov LR ako sme videli z príkladov predošlých troch volieb.

Funkčné obdobie LR trvá štyri roky, s výnimkou prvého funkčného obdobia, ktoré trvalo len dva. Prezident LR je volený členmi LR. Musí spĺňať rovnaké kritéria ako guvernér. Jej

²⁵ Pre bližšiu informáciu: <http://www.gov.hk/info/sar5/e12.htm>

²⁶ Pre bližšiu informáciu: <http://www.elections.gov.hk/elections/legco1998/pan4.htm>

²⁷ Jedná sa o tú volebnú komisiu, ktorá volí aj guvernéra.

²⁸ Funkcionálne obvody sú tvorené profesijnými skupinami, pre bližšiu informáciu: <http://www.elections.gov.hk/elections/legco1998/plafrm.htm>, Pozri aj prílohu 4.

²⁹ Bližšiu informáciu o voľbách v r. 2000: <http://www.info.gov.hk/eac/en/legco/gelist.htm>

³⁰ Bližšiu informáciu: http://www.info.gov.hk/eac/en/legco/2000_report_2.htm, http://www.info.gov.hk/eac/en/legco/2001_report.htm

³¹ Bližšiu informáciu: http://www.info.gov.hk/eac/en/legco/2004_list2.htm.

Pre chronologický prehľad: http://www.legco.gov.hk/general/english/intro/hist_lc.htm.

Je zaujímavé si povšimnúť, že súčasný volebný systém Hongkongu spája v sebe prvky liberálnej i stavovskej demokracie.

právomoci sú prijímať, pozmeňovať a rušiť zákony podľa určených právnych procedúr, má právo posudzovať a prijímať vládou navrhnutý rozpočet, schvaľovať dane a verejné výdavky, interpelovať členov vlády.

Legislatívna rada je jednokomorový parlament. Na prijatie zákona je potrebná nadpolovičná väčšina v oboch komorách. V prípade zmeny základného zákona je potrebná 2/3 väčšina v oboch komorách.

Podľa článku 73 odsek 9, pokiaľ ¼ členov LR na základe obvinenia z vlastizrady, alebo ťažkého zločinu, navrhne guvernérovi rezignáciu, musí ju prijať. V prípade, že rezignovať odmietne, LR navrhne vyšetrovanie predsedovi najvyššieho odvolacieho súdu, ktorý ma za úlohu vytvoriť a predsedáť vyšetrovacej komisii. Komisia podá správu LR. V prípade, že komisia nájde dôkazy o vine a komisia 2/3 väčšinou hlasuje za odvolanie guvernéra, potom komisia podá správu LR a centrálnej vláde.

Kvórum uznášania schopnosti LR je polovica z celkového počtu členov LR. Návrh zákona vstúpi do platnosti po podpísaní a zverejnení guvernérom. Členovia LR požívajú indemnitu. Funkcia člena LR je nezlučiteľná s funkciou člena vlády, alebo zamestnanca verejnej správy. Člen LR môže stratiť mandát aj v prípade bankrotu, v prípade straty trvalého pobytu v HKSAR a v prípade, že je uväznený dlhšie ako týždeň.

Podľa článku 150 Základného zákona, majú členovia vlády HKSAR právo sa zúčastňovať a rokovať v rámci delegácií ČĽR za predsedníctva centrálnej vlády, pokiaľ sa jedná o záujmy Hongkongu.

Hongkongský Špeciálny administratívny región má právo používať na poli medzinárodných vzťahov meno Hongkong Čína pri rokovaní s inými štátmi alebo medzinárodnými organizáciami. Článok 151 presne definuje, v ktorých oblastiach môže regionálna vláda rokovať.

Vyslanci vlády HKSAR môžu participovať ako súčasť delegácií ČĽR v oblastiach spomenutých v článku 151. Môžu v tomto zmysle participovať v medzinárodných organizáciách a na medzinárodných konferenciách a môžu vyjadrovať svoje stanovisko používajúc meno Hongkong Čína.

Podľa článku 154 udeľuje centrálna vláda vláde HKSAR právo vydávať občanom so stálym pobytom cestovné pasy. Vláda HKSAR má právo kontrolovať imigráciu do HKSAR

z iných štátov a regiónov. Centrálna vláda asistuje vláde HKSAR pri zrušení víz občanov iných štátov prípadne regiónov.

2.3 Praktické uplatnenie politickej stratégie : jedna krajina dva systémy v Hongkongu

Politický systém Hongkonského SAR spája v sebe prvky viacerých systémov: westministerského koloniálneho systému, amerického prezidentského systému a čínskych špecifik. Guvernér HKSAR je volený kolégiom voliteľov podobne ako prezident v USA no zároveň je aj potvrdzovaný centrálnymi orgánmi, predtým bol menovaný vládou Jej veličenstva. Tak isto je zaujímavý vzťah medzi guvernérom, ktorý môže za určitých okolností rozpustiť Legislatívnu radu (LR), a LR môže za určitých okolností odvolať guvernéra. Tento stav zatiaľ nenastal. Čínskym špecifikom je spôsob utváranie kolégia, ktoré volí guvernéra a existencia profesijných voliteľov v tomto kolégiu..

Prvým guvernérom HKSAR bol Tung Kin-hwa. Po počiatočnej popularite v roku 1997, nastal v tom istom roku prudký pokles jeho popularity, ktorý spôsobila jeho neschopnosť vysporiadať sa s ázijskou ekonomickou krízou. Verejnosť kritizovala rigidný postoj vlády a neschopnosť riešiť vzniknuté problémy. Vo svojom prvom období bol kritizovaný za príliš pomalú reakciu v otázke „vtácej chrípky“, v r.1999 pobúril verejnosť kontroverzným zákonom o trvalom pobyte. Verejnosť prijala negatívne zákon o materinskom jazyku, ktorý nariaďoval učiteľom podrobiť sa povinnej skúške z kantóčtiny a angličtiny. Tung sa snažil zvýšiť zamestnanosť prostredníctvom realizácie veľkých verejných projektov, ktoré však nepriniesli očakávaný úspech.

V druhom funkčnom období v r. 2002 Tung zmenil systém vlády. V prvom období zastávali vysoké posty v exekutive politicky neutrálne osobnosti, od roku 2002 sa do týchto pozícií dostávali stranícki nominanti priamo zodpovední guvernérovi. Tung tým vytvoril „vládnú alianciu“, čo by sme v európskych pomeroch nazvali vládnu koalíciu. Navrhoval do vlády nominantov z dvoch provládnych strán z LR a tým si chcel zabezpečiť širšiu podporu vlády³².

September 2002 bol počiatok konca Tungovej kariéry. Snaha o implementáciu článku 23³³ Základného zákona o vlastizrade spustila vlnu mohutných protestov. Podľa odhadov približne 500 000 protestujúcich žiadalo Tungovo odstúpenie. Kríza vyvrcholila v r. 2003. Podľa názoru Willyho Wo-Lap Lama³⁴, analytika CNN pre Čínu, práve dlhodobější nespokojnosť s Tungovou politikou a poklesom životnej úrovne posilnila pozíciu prodemokratického tábora, čo vyvolalo iniciatívu priamej voľby guvernéra a úplnej priamej voľby Legislatívnej rady. Centrálna vláda reagovala proti tejto iniciatíve a rozhodla sa zmierniť tlak na implementáciu článku 23. Základného zákona Hongkongu. Potom ako sa situácia upokojila, verejnosť znovu pobúrila neschopnosť vlády riešením problému s vírusom SARS. Ako reakcia na nespokojnosť verejnosti odstúpili ďalší členovia Exekutívnej rady za Liberálnu stranu. Tung síce poprel, že by ho prezident Chu Ťin-tchao „karhal“ za zlú správu Hongkongu³⁵, no keď v roku 2005 odstúpil „pre zdravotné problémy“, bolo viac než jasné, že definitívne stratil podporu centrálnej vlády.

Súčasný guvernére Donald Tsang³⁶ má bohaté skúsenosti v oblasti verejnej správy a bol vyznamenaný ako rytier rádu britského impéria za svoju dlhoročnú službu v štátnej správe Hongkongu.³⁷ Donald Tsang bol zodpovedný za implementáciu Čínsko-britskej deklarácie a zastával viaceré významné posty v Hongkongskej štátnej správe. Získal si širokú podporu v súkromnom sektore i komunistickej strane, čo viedlo k jeho zvoleniu v r. 2005.

V súčasnosti Hongkong bojuje s ekologickými problémami, okolité pobrežné regióny sú čoraz viac industrializované a produkujú veľké množstvo splodín, čo za posledné desaťročie výrazne zhoršilo kvalitu vzduchu v Hongkongu. Centrálna vláda zatiaľ nevyriešila tento problém medzi regiónmi³⁸.

³² Bližšiu informáciu o tomto systéme: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/1708244.stm>

³³ Pre bližšiu informáciu o tomto systéme: http://www.info.gov.hk/basic_law/fulltext/

³⁴ Willy Wo-Lap Lam hlavný analytik CNN pre Čínu pre bližšiu informáciu:

<http://edition.cnn.com/2003/WORLD/asiapcf/east/07/14/willy.column/>

³⁵ Pre bližšiu informáciu: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/4109613.stm>

³⁶ Pre bližšiu informáciu: <http://www.gov.hk/info/cs.htm>,

Pozri aj prílohu 5

³⁷ To je ale nezlučiteľné s postom Guvernéra a ďalších štátnych postov podľa Základného zákona.

³⁸ Pre bližšiu informáciu: <http://www.cleartheair.org.hk/>

Pre bližšiu informáciu o trendoch a vývoji v Hongkongu – správa Chrisa Yeunga, analytika pre severovýchodnú ázijskú politiku pre Brookings Institution: http://www.brookings.edu/fp/cnaps/papers/yeungwp_01.htm,

III. Špeciálny administratívny región Macaa

3.1 Proces dekolonizácie Macaa

Macao, podobne ako Hongkong, bolo kolóniu cudzieho štátu na čínskom území. Na základe nerovných zmlúv s dynastiou Čching sa dostalo do portugalskej správy. Keď sa po vojenskom prevrate v roku 1974 dostali k moci v Portugalsku prodemokratické sily, nová portugalská vláda sa rozhodla uznať suverenitu ČĽR nad Macaom. ČĽR však ešte nebola pripravená prevziať správu nad Macaom. V roku 1976 Portugalsko zriadilo Macao ako špeciálny administratívny región so širokou správnu a ekonomickou autonómiou. Portugalsko a ČĽR dohodli, že Macao je čínskym územím pod portugalskou správou. Po dohode čínskej vlády s Britmi v roku 1985 o Hongkongu, dohoda s Portugalskom z roku 1976 prestala byť ČĽR vyhovujúca a v r. 1987 podpísali s Portugalskom spoločnú deklaráciu, že Macao bude Špeciálny administratívny región ČĽR od 20.11.1999³⁹. Podľa spoločnej deklarácie, podobne ako v prípade Hongkongu v rokoch 1988 až 1993, spoločná komisia v počte 48 členov (22 z Macaa 26 z ČĽR) pracovala na Základnom zákone pre Macao SAR v spolupráci s poradnou komisiou Macaa o počte 900 členov.

Najzreteľnejší rozdiel medzi Hongkongom a Macaom je počet obyvateľstva. Kým podľa štatistík z júla 2005 počet obyvateľov Hongkongu bol asi 7 miliónov, počet obyvateľov v Macau bol cca 470 000, čo je približne počet obyvateľstva Bratislavy prípadne Brém. Oba Špeciálne administratívne regióny (SARs) sú voľné prístavy, no Hongkong má väčšie kapacity skladov a do jeho prístavu môžu vplávať lode s hlbším ponorom. Je to podobná situácia, ako keď porovnáme Brémy s Hamburgom. Hospodárstvo Macaa je zamerané najmä na hazardné hry a turizmus. Macao tiež nazývajú Las Vegas východu. Popri ziskoch z kasín a turizmu má Macao aj zastúpenie v textilnom a odevnom priemysle, kým Hongkong je finančným a bankovým centrom. Podobne ako Hongkong, Macao má tiež svoju stabilnú relatívne menu (Pataca). Hlavným rozdielom medzi Hongkongom a Macaom je ich koloniálne dedičstvo. V Macau má pomerne silné lobistické postavenie katolícka cirkev. Právny systém Macaa má svoj základ

³⁹ Pre bližšiu informáciu o histórii Macaa a jeho prechodu pod ČĽR:
<http://www.macaodata.com/Macau/jus/abc/part3/eindex.html>

v portugalskom právnom systéme. Rovnako administratívne črty Macaa sú odlišné od Hongkongu, čo možno pozorovať na právomociach guvernéra.

Tieto odlišnosti reflektuje Základný zákon Macaa, ktorý tvorí regionálnu ústavu Macaa podobne ako v Hongkongu. Vo svojej štruktúre sú si oba Základné zákony veľmi podobné. Pripúšťajú kontinuitu predošlého právneho systému, výnimkou zákonov, ktoré sú v protiklade základnému zákonu, ako sú celistvosť krajiny, štátnej vlajky, hlavného mesta atď.⁴⁰ Oba regióny majú širokú autonómiu s výnimkou obrany a zahraničných vzťahov a sú priamo zodpovedné centrálnej vláde, čo tvorí určitú anomáliu, pretože ináč by bolo Macao súčasťou provincie Guangdong. Rovnako ako pre Hongkong platí, že Macao bude 50 rokov od zjednotenia teda do r. 2049 ďalej praktizovať kapitalistické zriadenie.

Čínska ústava v prípade potreby umožňuje v článku 31 (od zmeny v roku 1984) vytvorenie špeciálnych administratívnych regiónov, čím je zabezpečená právna kontinuita predchádzajúceho právneho poriadku v jednotlivých SARs. Základný zákon Macaa v treťom dodatku hovorí, ktoré zákony ČĽR sa uplatňujú v Macau a článok 18 pripúšťa možnosť ich ďalšej úpravy Stálym výborom národného ľudového kongresu (NPCSC)⁴¹. Právo vykladať Základný zákon a jeho zmenu má Národný ľudový kongres (NPC).

3.2 Analýza politického systému a zahraničných vzťahov Špeciálneho administratívneho regiónu Macaa podľa základného zákona Macaa

Exekútiva Macaa je rovnako ako v Hongkongu tvorená predsedom exekutívnej rady a exekutívnou radou. Rovnako ako aj v Hongkongu je predseda exekutívnej rady (guvernér) nepriamo volený a členovia exekutívnej rady menovaní. Pričom guvernér má postavenie podobné americkému prezidentovi či britskému premiérovi. Podobne ako nemecký kancelár, on určuje smer politiky svojho kabinetu. Súčasný guvernér Macaa bol v r. 2004 zvolený 300 členným kolégiom. Jedná sa o druhé funkčné obdobie Edmunda Ho Hau-waha, ktorý bol i predošlým

⁴⁰ V prípade Macaa tieto ustanovenia sú definované v treťom dodatku Základného zákona:

http://www.imprensa.macao.gov.mo/bo/i/1999/leibasica/index_uk.asp#c7,

⁴¹ NPCSC – stály výbor národného ľudového kongresu ČĽR, pre bližšiu informáciu o NPCSC

a NPC: <http://english.people.com.cn/data/organs/npc.shtml>, www.china.org.cn/english/archiveen/27743.htm

guvernérom 1999 - 2004. Článok 45 Základného zákona uvádza, že predseda exekutívnej rady predsedá exekutívnej rade a zodpovedá sa centrálnej vláde a je hlavou Špeciálneho administratívneho regiónu Macaa (MASAR). Článok 46 uvádza identické podmienky pre kandidáta ako Základný zákon v HKSAR s rozdielom, že kandidát musí mať nepretržitý trvalý pobyt v dĺžke 20 rokov v Macau. Článok 47 hovorí, že guvernér je volený 300 členným volebným kolégiom a je menovaný centrálnou vládou. Ďalej hovorí, že dodatok I bližšie určí spôsob voľby. Dodatok I definuje zloženie volebného kolégia nasledovne:

- priemysel, finančný a obchodný - 100 členov
- kultúra, vzdelávanie a ďalšie profesie - 80 členov
- Pracovné zväzy, sociálne služby, náboženské a iné sektory - 80 členov
- Reprezentanti LR (Macao), reprezentanti municipálnych orgánov a reprezentanti macaouských členov národného výboru čínskej ľudovej politickej konferencie – 40 členov

Spôsob voľby voliteľov upravil zákon. Na nomináciu kandidáta je potrebných 50 hlasov voliteľov. Spôsob hlasovania bližšie upravuje zákon. Guvernér je zvolený absolútnou väčšinou všetkých voliteľov. Pokiaľ po roku 2009 nastane potreba zmeny spôsobu voľby guvernéra, LR Macaa ho môže 2/3 hlasovaním zmeniť a predloží ho na schválenie NPCSC. Tu možno vidieť zásadný rozdiel medzi Základným zákonom Hongkongu, ten pripúšťa i možnosť všeobecných priamych volieb guvernéra. No presne nehovorí o spôsobe, ani o kritériách vytvorenia volebného kolégia (EC). Hovorí, že by malo byť utvorené na princípe „široko reprezentatívneho“ zastúpenia, ktoré bližšie nedefinuje.

Článok 48 rovnako ako pri Základnom zákone HKSAR určuje dĺžku funkčného obdobia na 5 rokov. Kandidát môže funkciu vykonávať najviac v dvoch nasledujúcich funkčných obdobiach. Článok 50 o širokých funkciách a právomociach guvernéra je takmer totožný s hongkongským guvernérom s rozdielom, že podľa odseku 7, guvernér MASARu menuje časť členov Legislatívnej Rady (LR) MASAR. Čo značne posilňuje jeho pozíciu voči LR. Túto právomoc mali aj guverneri v časoch portugalskej nadvlády.

Podobne ako guvernér HKSARu aj guvernér MASARu môže vetovať návrh zákona Legislatívnej Rady. Platí ta istá zásada o možnosti rozpustenia LR, pokiaľ guvernér dvakrát

odmietne podpísať zákon po schválení 2/3 hlasov i v prípade keď LR odmietne prijať rozpočet. Rovnako platí, že pokiaľ nová LR (po rozpustení predošlej) prijme pôvodný návrh zákona 2/3 väčšinou a guvernér ho nepodpíše, musí odstúpiť. Môžu byť aj iné dôvody odstúpenia guvernéra, tie sú totožné pre odstúpenie guvernéra HKSARu.

V prípade odstúpenia guvernéra konajú sa nové voľby do 120 dní, v prípade tohto precedensu sa jeho funkcie dočasne ujme exekutívna rada.

Guverneri Macajského Špeciálneho administratívneho regiónu a Hongkonského Špeciálneho administratívneho regiónu majú silnú pozíciu aj tým, že menujú a odvolávajú sudcov a prokurátorov, nominujú generálneho prokurátora, ktorého schvaľuje centrálna vláda.

Exekutívna rada je podobná exekutívnej rade Hongkongu. Má rovnaké kritéria pre menovanie jej členov. Zvyčajne pozostáva zo 7 až 11 členov. Návrh na ich nomináciu i odvolanie podáva rovnako ako v Hongkongu guvernér. Rovnako platí, že pokiaľ guvernér nesúhlasí s rozhodnutím, alebo s návrhom zákona exekutívnej rady, vytvorí sa o tom oficiálny záznam. Exekutívna rada tvorí guvernérov kabinet a jej členovia sú zodpovední za jednotlivé rezorty.

Legislatívna rada (LR) MASAR tvorí jednokomorový legislatívny orgán Macaa. K jej základným právomociam patrí kreácia, zmena alebo zrušenie zákonov za predpokladu, že táto činnosť nie je v rozpore so Základným zákonom. Zákony prijaté LR musia byť oznámené Stálemu výboru národného ľudového kongresu (NPCSC). Pokiaľ by boli v rozpore so Základným zákonom Macaa, NPCSC ich má právo vrátiť s pripomienkami⁴². Ďalšou úlohou je schvaľovanie rozpočtu. LR má právo interpelovať guvernéra a členov vlády, rozhodovať o zdanení, právo diskutovať o otázkach verejného zákona a prijímať a riešiť sťažnosti obyvateľov Macaa.

Článok 68 Základného zákona odkazuje na II. dodatok pre spôsob vytvorenia LR v jednotlivých funkčných obdobiach. V prvom a druhom funkčnom období bolo zloženie LR nasledovné :

10 členov volených priamo na základe územného členenia

10 členov volených nepriamo volených z funkcionálnych obvodov

7 členov menovaných guvernérom

V treťom a v nasledujúcich funkčných obdobiach

⁴² Pre bližšiu informáciu:

<http://www.macaudata.com/Macau/jus/abc/part3/eindex.html>

12 členov volených priamo na základe územného členenia

10 členov volených nepriamo volených z funkcionálnych obvodov

7 členov menovaných guvernérom

II. odsek druhého dodatku hovorí o spôsobe voľby členov LR rozhodne volebný zákon navrhnutý vládou Macaa. III. Odsek druhého dodatku hovorí, že v prípade nutnosti zmeny formovania Legislatívnej Rady (LR) v r. 2009, zmena môže byť prijatá za podmienky 2/3 väčšiny LR a súhlasu Guvernéra. Nasledovne sa predloží pre záznam pre NPCSC. Počet členov LR bol 27 v dvoch štvorročných funkčných obdobiach a od volieb v septembri 2005 sa ich počet zvýši na 29 pri zachovaní dĺžky funkčného obdobia.

Článok 71 podobne ako LR HKSAR umožňuje v prípade, že ak 2/3 väčšina členov LR vysloví podozrenie na guvernéra z vážneho porušenia zákona alebo zanedbania povinnosti a navrhne guvernérovi rezignáciu, musí ju prijať. Keď rezignovať odmietne, má právo dať mandát predsedovi najvyššieho odvolacieho súdu na vytvorenie vyšetrovacej komisie a predsedáť jej. Komisia podá správu LR. Ak sa nájdu dôkazy o vine a komisia 2/3 väčšinou hlasuje za odvolanie guvernéra, potom komisia podá správu Legislatívnej Rade (LR) a centrálnej vláde.

V štruktúre Legislatívnej Rady Macaa a Hongkongu je i ďalší rozdiel. V Macau sa zachovala tradícia z čias portugalskej nadvlády a popri predsedovi je volený i podpredseda z pomedzi členov z pomedzi jej členov. Právomoci predsedu Macaa sú totožné s predsedom LR Hongkongu. V jeho neprítomnosti ho zastupuje podpredseda. Rovnako ako v Hongkongu platí kvórum uznášania schopnosti LR je polovica z celkového počtu členov. Návrh zákona vstúpi do platnosti po podpísaní a zverejnení guvernérom. Dôvody pre zbavenie mandátu člena LR sú rovnako totožné.

Podľa článkov 135 a 136 sa možnosti predstaviteľov Macaa v zásade nelíšia v možnostiach pôsobnosti v zahraničných vzťahoch. Podobne ako v prípade HKSAR zástupcovia Macaa sa môžu byť v delegácií ČĽR na medzinárodných podujatiach, pokiaľ sa jedná o záujmy ich regiónu. Predstavitelia MASAR môžu používať meno Macao Čína a môžu rokovať s inými štátmi a zúčastňovať sa na medzinárodných rokovaniach v oblastiach: ekonomiky, obchodu, financií a meny, lodnej dopravy a prepravy, turizmu, kultúry vedy a technológií a športu.

Podľa článku 137 sa reprezentanti MASAR môžu zúčastňovať v rámci delegácií ČĽR na rokovaniach a na medzištátnej úrovni a na úrovni medzinárodných organizácií v oblastiach

vyššie spomenutých a používať pri vyjadrení svojho názoru meno Macao Čína na konferenciách medzinárodných organizácií za spomenutých podmienok, ktoré nie sú limitované pre štáty. ČĽR v prípade záujmu regiónu bude podporovať pokračovanie členstva Macaa v medzinárodných organizáciách, ktorých je ČĽR členom i v tých, ktorých ČĽR nie je členom, pokiaľ je to v záujme regiónu.

Podľa článku 139 udeľuje centrálna vláda vláde Macajského Špeciálneho administratívneho regiónu právo vydávať občanom so stálym pobytom cestovné pasy, má právo kontrolovať imigráciu do Macajského Špeciálneho administratívneho regiónu z iných štátov a regiónov. Centrálna vláda asistuje vláde Macaa pri zrušení víz občanov iných štátov prípadne regiónov. Pre oba Hongkong a Macao platí, že centrálna vláda môže povoliť implementáciu medzinárodných zmlúv pre regióny (jedná sa zvyčajne o medzinárodné zmluvy ekonomického charakteru), ako aj polooficiálne obchodné delegácie⁴³.

3.3 Praktické uplatnenie politickej stratégie : jedna krajina dva systémy v Macau

Politický systém Macajského SAR spája v sebe prvky viacerých systémov: portugalského koloniálneho systému, amerického prezidentského systému a čínskych špecifik. Guvernér MASARu je volený kolégiom voliteľov podobne ako prezident v USA, no zároveň je aj potvrdzovaný centrálnymi orgánmi ako guvernér HKSARu, ktorý predtým bol menovaný portugalskou vládou. Tak isto je zaujímavý vzťah medzi guvernérom, ktorý môže za určitých okolností rozpustiť LR a LR môže za určitých okolností odvolať guvernéra. Tento stav zatiaľ nenastal. No rozdiel je, že guvernér Macaa menuje časť LR, rovnako ako za čias portugalskej nadvlády, čo mu dáva oproti jeho hongkonskému kolegovi značnú výhodu. Čínskym špecifikom by som nazval spôsob utváranie kolégia, ktoré volí guvernéra a existencia profesijných voliteľov volených podľa podobného kľúča ako v Hongkongu. Jeden zo zásadných rozdielov medzi Macaom a Hongkongom je koloniálne dedičstvo. Známy incident súkromnej školy v Taipa z r. 1966 poukazuje na autoritatívne praktiky portugalskej koloniálnej správy.

⁴³ Pre bližšiu informáciu o Základnom zákone Macaa:

http://www.imprensa.macao.gov.mo/bo/i/1999/leibasica/index_uk.asp#c7

Rozdiely je možno pozorovať i v Základných zákonoch: kým v Hongkongu sa pripúšťa možnosť priamych volieb guvernéra a LR, v dodatkoch Základného zákona Macaa pripúšťajú zmenu formovania LR od r. 2009. Guvernéri na jednej strane musia presadzovať politiku centrálnej vlády a línie podľa základného zákona, (tie im síce poskytujú relatívne vysokú slobodu v oblasti ekonomiky), no pokiaľ ide o implementáciu Základného zákona v oblasti občianskych práv: najmä v otázkach práva trvalého pobytu a od roku 2001 o vlastizrade na druhej narážajú na nevôľu prodemokratických síl.

V r. 2004 pri príležitosti päťročného vrátenia Macaa ČĽR navštívil SAR prezident ČĽR Chu Ťin-tchao. Vyjadril spokojnosť so schopnosťou občanov Macaa a ich samosprávne schopnosti, zároveň i rozvoj kasín a turizmu, ako aj konštantný rast HDP. Vyjadril spokojnosť s guvernérom Edmundom Ho a jeho implementáciu „jednej krajiny dvoch systémov“ v Macau. Vyjadril požiadavku väčšieho úsilia boja so zločinom⁴⁴. Bolo to práve v období nespokojnosti centrálneho vedenia s Tung Kin Hwaom.

Ng Kwok Cheung, člen LR Macaa, v rozhovore pre BBC vyslovil kritiku na portugalskú vládu: „Portugalskí kolonisti odovzdali Macao suchozemskej Číne bez väčších záruk pre občianske práva jeho obyvateľov. Myslím si, že existuje rozdiel medzi Britmi v Hongkongu a Portugalcami v Macau. Briti v Hongkongu, podľa mojej mienky chceli, aby Hongkong bol skutočne slobodné veľkomesto pre ich ekonomické záujmy a záujmy západného sveta. Ale v Macau sa Portugalci o to moc nestarali, ich záujem spočíval v dohode so súčasnou vládou a ochrane ich vlastných záujmov“⁴⁵. Súčasný guvernér Macaa Edmund Ho vykonáva druhé funkčné obdobie. Má široké skúsenosti z politickej aj ekonomickej sféry. Vysokoškolské vzdelanie v oblasti obchodnej administrácie získal v Kanade. V tejto sfére pôsobil v Indii a v USA. Od r. 1982 v rôznych riaditeľských funkciách v Macau v oblasti bankovníctva, médií a verejných služieb. Svoju politickú kariéru začal v r. 1986 ako člen Čínskej ľudovej politickej konzultačnej konferencie (CPPCC)⁴⁶, v r. 1988 sa stal členom Národného ľudového kongresu (NPC) a bol zvolený do Stáleho výboru národného ľudového kongresu (NPCSC). Zároveň v r. 1988 bol zvolený za člena LR Macaa a bol jej podpredsedom v r. 1988 – 1999. Od r. 1999 je

⁴⁴Pre bližšiu informáciu:

http://www2.chinadaily.com.cn/english/doc/2004-12/19/content_401491.htm

⁴⁵Pre bližšiu informáciu:

<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/3113027.stm>

⁴⁶CPPCC je poradný orgán ČĽR zložený z členov KS Číny ako aj nečlenov. Členovia CPPCC sú vybraný KS Číny a to z najmä spriateľených strán s KS Číny.

guvernérom Macaa. Ho je ideálnym guvernérom pre centrálnu vládu. Má skúsenosti z miestnej i zahraničnej ekonomickej sféry. Má vplyv v miestnej komunite a pôsobil v regionálnej legislatíve a zároveň pracoval aj pre centrálnu vládu.

IV. Hodnotenie výsledkov politickej stratégie jedna krajina dva systémy v Hongkongu a Macau

ČLR je unitárny štát. Existuje viacero unitárnych štátov ako napr. Španielsko, ktoré majú autonómne regióny s regionálnymi vládami a parlamentmi. No koncepcia „jedna krajina dva systémy“ odráža aj iné problémy. Kým v prípade európskych unitárnych štátov vznikli autonómne regióny najmä na základe národnostnej otázky: Baskovia, Katalánci, Korzičania a pod. V prípade ČLR ide o kontinentálnu Čínu so socialistickým trhovým hospodárstvom, s ľudovou demokraciou. V jej SARs Hongkongu a Macau sa praktizuje kapitalizmus a forma vlády by sa dala charakterizovať ako limitovaná demokracia⁴⁷ (z pohľadu definície liberálnej demokracie)⁴⁸ bola vytvorená v rámci politickej línie jednej Číny. Frank Ching vo svojom článku Misreading Hong Kong⁴⁹ na základe článku 23 Základného zákona hovorí o seba cenzúre médií, aby neurazili centrálnu vládu. Média si túto hranicu podľa jeho mienky dobre uvedomujú.⁵⁰ Príkladom môže byť, keď Rupert Murdoch, potom čo centrálné orgány vyjadrili svoju nevôľu s vysielaním BBC, ktorá odvysielala dokumentárny film o predsedovi Maovi, ktorý sa zaoberal aj jeho sexuálnym životom, stiahol BBC z ponuky programov vysielateľa Star TV. Podobná situácia nastala i v prípade internetového vyhľadávača Google. I tu išlo o dobrovoľnú seba cenzúru.⁵¹

⁴⁷ Pre bližšiu informáciu:

<http://infotut.com/geography/Macau/Government/>

⁴⁸ V tejto práci sa nesnažím pojednávať o pojme demokracia ani o jej interpretácií. Pre bližšiu informáciu a rozdielnom pohľade a charakteristikách demokracie a demokratických systémoch:

Sópocy, J.; Politika v spoločnosti, Veda vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 2004 (s49-57)

⁴⁹ Ching, F.; Misreading Hong Kong; Foreign Affairs, May/June 1997 (s.63/64)

⁵⁰ Dobrým príkladom je aj rozhovor s Li Ruigang prezidentom Shanghai Media Group:

<http://www.nytimes.com/2006/01/16/business/media/16shanghai.html?pagewanted=2&8dpc>

⁵¹ Bližšie informácie o podnikateľských aktivitách google v ČLR:

<http://edition.cnn.com/2006/BUSINESS/01/24/google.china.ap/index.html>

<http://news.bbc.co.uk/1/hi/technology/4645596.stm>

Názory čínskych užívateľov internetu na google:

<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/4649866.stm>

Google na základe podmienok stanovených pekinskou vládou cenzuruje pojmy ako 4. jún (udalosti na námestí Tchien-an-men) prípadne témy ako Tchaj-wan. Microsoft, ako aj Yahoo zaujali podobnú pozíciu vo svojom podnikaní v ČĽR.⁵² Toto správanie sa korporácií nie je nijako netypické: „V politickej sfére majú nezriedka sklon podporovať nedemokratické režimy, ktoré sú skôr schopné zaistiť stabilitu prostredia a podmienok podnikania.“⁵³ ČĽR je krajinou, ktorá má záujem na trvalom hospodárskom raste celého svojho územia, čo vykazuje stabilný rast HDP, ktorý sa pohybuje okolo 9,9%.⁵⁴ V súčasnosti sa ale zdá, že vzhľadom na dynamiku svojho rastu Šanghaj začína hospodársky dobiehať Hongkong. Po prevzatí Hongkongu sa Singapur stáva čoraz významnejší ako finančné centrum. Prosperita Hongkongu v trojuholníku Hongkong, Šanghaj a Singapur sa bude i naďalej rozvíjať.⁵⁵ No jeho postavenie ako tretie finančné centrum na svete po New Yorku a Londýne z 90tych rokov⁵⁶ má skôr ustupujúcu tendenciu. Jeho význam pre čínske i svetové hospodárstvo je naďalej významný, no už nie je hegómom vo svojej oblasti.

Pre SARs vytvára určité mantinely, no zároveň i pre centrálnu vládu. Centrálna vláda má prostriedky ako sú: vojenské posádky v SARs, vyhlásenie výnimočného stavu, odvolanie guvernéra, predsedu najvyššieho odvolacieho súdu, či interpretáciu Základného zákona jednotlivých SAR⁵⁷, no ani centrálna vláda nechce vyvolávať zbytočné napätie v SARs a vyvolávať nepokoje ako boli v Hongkongu v r. 2003 a tým odrádzať zahraničných investorov a poškodzovať vlastnú ekonomiku a obraz v zahraničí. Pre predstaviteľov centrálnej vlády je typická snaha pre svoje politiky vytvoriť čo najširší konsenzus.

Guvernéri v oboch SARs, ako som už spomenul, sú v neľahkom postavení, pretože musia vytvárať určitý kompromisný stav medzi centrálnou vládou a miestnymi prodemokratickým

⁵² Pre bližšiu informáciu:

<http://news.bbc.co.uk/1/hi/technology/4541524.stm>

⁵³ Plechanovská, B.; Úvod do medzinárodných vzťahov, ISA, Praha 2003 (s93)

⁵⁴ Pre bližšiu informáciu o čínskom hospodárskom raste:

<http://edition.cnn.com/2005/BUSINESS/10/31/china.growth.reut/index.html>

<http://edition.cnn.com/2006/BUSINESS/01/24/china.economy.ap/index.html>

<http://edition.cnn.com/2006/BUSINESS/01/10/china.trade.reut/index.html>

<http://www.nytimes.com/2005/12/29/business/worldbusiness/29titans.html?pagewanted=2>

<http://edition.cnn.com/2005/BUSINESS/12/13/china.foreign.trade.ap/index.html>

⁵⁵ ČĽR podporuje pozíciu Hongkongu ako finančného centra:

<http://news.bbc.co.uk/1/hi/business/4380278.stm>

⁵⁶ Kozlov; A.; Hongkong na prahu návratu do Číny, Medzinárodnaja žizen, 4/1996 (s3)

⁵⁷ Pre bližšiu informáciu:

<http://www.macaudata.com/Macau/jus/abc/part3/eindex.html>

silami. Na druhej strane je tu otázka jednoty krajiny a fakt, že ČĽR je unitárny štát. Jeden z viacerých príkladov: súdnictvo v SARs nemá možnosť horizontálneho pôsobenia medzi vládou a parlamentom, ale len vertikálneho⁵⁸.

Snahou demokratického tábora v Hongkongu je dosiahnuť priame voľby guvernéra a úplné priame voľby Legislatívnej Rady (LR). Je však viac ako nepravdepodobné, že by sa táto iniciatíva mohla v najbližšej dobe realizovať. Centrálna vláda nezabudla na incident z Námestia nebeského pokoja a Stály výbor národného ľudového kongresu (NPCSC) dohliada na to, aby sa podobná situácia neopakovala. I nedávny pokus o reformu volebného systému v Hongkongu zlyhal. Kompromisný návrh Donalda Tsanga prodemokratický tábor odmietol. Tsang nad tým vyjadril sklamanie a vníma to ako spiatočný krok, vyjadril sa, že do volieb nového guvernéra v r. 2007 a do nových volieb LR 2008 nebude navrhovať žiadne politické reformy.⁵⁹ I keď prodemokratický tábor organizoval demonštrácie, k podobnej situácii ako v r. 2003 nedošlo. Po týchto protestných akciách sa guvernér Hongkongu vyslovil predsavzatie, že sa bude viac zaoberať ekonomickými otázkami.⁶⁰

SARs majú zvláštnu pozíciu i tým, že občania kontinentálnej Číny nesmú bez zvláštného povolenia do nich vstupovať ani ako turisti. V rámci jedného unitárneho štátu je to síce zriedkavé, no v prípade masívneho prisťahovalectva do SARs, zvlášť v prípade Macaa, by nastala náhla zmena sociálnej štruktúry, čo centrálne vedenie v rámci svojej koncepcie a dlhodobej stratégie pre SARs odmieta.

Koncepcia „jedna krajina dva systémy“ napriek viacerým spomenutým ťažkostiam sa javí ako životaschopná. Napriek tomu, že ide na prvý pohľad o dva nezlučiteľné ekonomické systémy, vznikla ich koexistencia, ak nie symbióza, čo vytvára precedens v politickej ekonómii. Jediný podobný prípad bolo zjednotenie SRN s NDR. No v prípade SRN nenastalo aplikovanie dvoch politických ani ekonomických systémov, ale rozšírenie SRN o NDR⁶¹. Je otázne, čo

⁵⁸ Túto možnosť v rámci výkladu Základného zákona má NPCSC

⁵⁹ Pre bližšiu informáciu:

<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/4485634.stm>.

<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/4547580.stm>.

<http://edition.cnn.com/2005/WORLD/asiapcf/12/21/hong.kong.ap/index.html>.

⁶⁰ Pre bližšiu informáciu:

<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/4607100.stm>

⁶¹ Pre bližšiu informáciu:

nastane, keď vyprší 50 rokov prechodného obdobia: či sa Hongkong a Macao stanú zvláštnymi ekonomickými zónami. Predpokladáme, že i budúce rovnako ako súčasné vedenie zostane verné koncepcií „jednej Číny“⁶² a nebude ani uvažovať o federalizácii s ohľadom na Tibet a iné regióny. Pri unitárnom usporiadaní ostáva len na centrálnom vedení, kam sa regióny ČĽR budú ďalej uberať. Zo skúsenosti zjednotenia a vytvorenie SARs existuje alebo bude existovať pre SARs po ukončení prechodného 50 ročného obdobia ďalšia dlhodobá stratégia v rámci ČĽR. Toto tvrdenie podporuje i zákon o nedeliteľnosti Číny.

Zákon o nedeliteľnosti je zákon schválený tretou konferenciou 10. Národného ľudového kongresu (NPC) ČĽR. Bol schválený 14. marca 2005 s okamžitou platnosťou. Chu Ťin-tchao, prezident ČĽR vyhlásil návrh zákona prezidentským nariadením 34. Zákon je relatívne krátky - obsahuje len desať článkov. No svojím obsahom závažne určuje politiku ČĽR k Tchaj-wanu, zvlášť pasáž o použití „nemierových prostriedkov“ proti „Tchajwanskému hnutiu za nezávislosť“ v prípade vyhlásenia nezávislosti Tchaj-wanu „v akejkoľvek podobe“. Tu treba poznamenať, že tento zákon sa nevzťahuje na Hongkong a Macao, keďže ich status ako SAR je uzavretý. Podľa deklarácií spoločných ČĽR so Spojeným Kráľovstvom a s Portugalskom je otázka ich statusu jasne definovaná a nemenná ako súčasť ČĽR.

Ďalšie smerovanie ČĽR a SARs je načrtnuté v dokumente o politickej demokracii (White paper on political democracy), ktorý bol zverejnený 19.10. 2005.⁶³ Čínska vláda v ňom vyjadruje potrebu pokračovať v ekonomickom rozvoji, pri zachovaní sociálnej stability. V oblasti politického systému zachovávajú vládu komunistickej strany a deklarujú názor, že každá krajina by mala mať možnosť nájsť si svoju vlastnú cestu k demokracii. Podľa pekinskej vlády „socialistická politická demokracia“ je vhodná pre čínske podmienky a pre jej ďalší vývoj. Podľa tohto dokumentu, čínska cesta „socialistickej demokracie so svojimi vlastnými charakteristikami“ zaručuje široké demokratické práva jej občanov. Je otázne, čo vlastne socialistická demokracia je, hoci už možno pozorovať transformáciu politického systému ČĽR. Tá nastala za tretej generácie

Posluch, M.; Cibulka, Ľ.; Štátne právo Slovenskej Republiky, Vydavateľstvo Právnickej fakulty Univerzity Komenského, Bratislava 2000 (s38).

⁶² Pre bližšiu informáciu o tejto koncepcii:

<http://www.nwc.navy.mil/apsg/communiques.htm#U.S.-PRC%20JOINT%20COMMUNIQUE,%20August%2017,%201998>

⁶³ Kompletný dokument:

http://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2005-10/19/content_486206_24.htm.

čínskych politikov, ktorá kooptovala do Stáleho výboru národného ľudového kongresu (NPCSC) aj bývalých koloniálnych administrátorov, podnikateľov Hongkongu a Macaa. Miesta v NPCSC boli predtým vyhradené len členom Komunistickej strany Číny. Touto postupnou transformáciou chcú čínski predstavitelia predísť „spoločenským nákladom“. Snažili sa vyvarovať situácie, akou bol rozpad ZSSR a Juhoslávie. Týmto spôsobom sa im podarilo zabrániť živelnnej transformácii. Skúsenosť z Kultúrnej revolúcie k tomu tiež značne prispela. Čínske vedenie nepripúšťa zásahy z vonku do svojho politického systému. Asertívny postoj čínskych predstaviteľov bolo možné pozorovať aj pri poslednej návšteve prezidenta USA Georga W. Busha v Číne.⁶⁴

Ako začiatok politickej transformácie možno vnímať transformáciu ekonomického systému a kooptácie podnikateľov do funkcií, ktoré boli predtým vyhradené pre stranícke kádre. Čínsky politický systém od čias Sunjatsena nikdy neprial plne západnú politickú kultúru. Čínski politickí myslitelia a predstavitelia vždy pretransformovali cudzie ideológie na čínske podmienky. Sunjatsen rozšíril Montesquieuov systém troch zdrojov moci o čínsku tradíciu zriadením kontrolného a preverovacieho Yuanu. Mao pretransformoval marxizmus na sinomarxizmus s dôrazom na roľníctvo, nie na robotníctvo. Súčasný čínsky politický systém vychádza z tohto dedičstva, ako i z konfuciánskeho základu. Preto bude model čínskej demokracie iný, ako model, ktorý označujeme liberálna demokracia. V súčasnosti môžeme pozorovať proces tejto transformácie. A môžeme s istotou anticipovať, že Čína ostane unitárnym štátom, dôsledne dodržiavajúc princíp jednej nedeliteľnej Číny. Táto zásada bude naďalej určovať kurz zahraničnej i domácej politiky ČĽR. Čínska politika vnútorná i vonkajšia vychádza prvotne podobne ako EÚ z ekonomickej integrácie. Druhá výhoda, ktorú EÚ nemá,⁶⁵ je spoločná kultúra a reč čínskeho národa. Stratégia čínskej vlády je na základe jazykovej a kultúrnej podobnosti vytvárať ekonomické vzťahy medzi ČĽR a Číňanmi žijúcimi v iných regiónoch, nasledovne vytvárať s týmito regiónmi ekonomickú integráciu a na ňu nadväzuje politická integrácia. Tento princíp by sa dal pomenovať ako čiastočne funkcionalistický z pohľadu teórie zahraničnej politiky⁶⁶, no tu ale táto iniciatíva vychádza zo štátu – ČĽR ako centra týchto aspektov. Týmto spôsobom si ČĽR získala späť Hongkong a Macao a zároveň

⁶⁴ Pozri Sanger, D. E.; Kahn, J.; Chinese Leader Gives Bush a Mixed Message, NY Times 21.11. 2005

⁶⁵ V návrhu ústavy EU nebola spoločná kultúra nijako definovaná, jediné čo existuje sú európske hodnoty definované ako kritéria pre rozšírenie.

⁶⁶ Plechanovská, B.; Úvod do medzinárodných vzťahov, ISA, Praha 2003 (s86-88).

takto aj rozširuje svoj vplyv s ďalšou dôležitou dimenziou etnickým princípom.⁶⁷ Podľa názoru J. E. Huang Zhongpo, mimoriadneho a splnomocneného veľvyslanca ČĽR v SR, je cieľom vlády ČĽR mierový vývoj v ČĽR v jej okolí a vo svete, pretože len mierový vývoj je zárukou dlhodobého hospodárskeho rastu. Harmonický a mierový rozvoj sveta je podľa jeho mienky dosiahnuteľný. Tento postoj potvrdil aj prezident Chu Ťin-tchao vo svojom prejave na tlačovej konferencii vo Washingtone počas svojej návštevy USA.⁶⁸ V ČĽR sa tento princíp uplatňuje od 70-tych rokov minulého storočia. Asertívny postoj ČĽR v zahraničnopolitickej stratégii je viditeľný v multilaterálnych rokovaníach či už so Severnou Kóreou alebo v rokovaníach s Iránom.⁶⁹

Podľa mienky amerického renomovaného politológa S. P. Huntingtona, dobrá susedská politika „Veľkej Číny a zóny blahobytu“ sa stáva ekonomickou a politickou realitou⁷⁰. Dôkazom tohto tvrdenia môžu byť aj čínske aktivity nielen vo svojom najbližšom okolí, ako je pomoc Kambodži vo výške 600 miliónov USD⁷¹, ale aj južnej Amerike, najnovšie v Brazílii. To znepokojuje amerických politikov ako napr. kongresmana Dana Burtona, či senátora Lindseyho Grahama, ktorý vníma vplyv v tejto sfére negatívne a prirovnáva ho sovietskemu vplyvu v dobe Ronalda Regana. Opačný názor zastáva Alexandre Solis z čínsko-brazilskej hi-tech spoločnosti, ktorý vníma čínsky ekonomický vplyv pozitívne⁷². Je otázne či možno aplikovať Monroeovu doktrínu v období postbipolárneho sveta rovnakým spôsobom, ako v období Ronalda Regana, ako to naznačuje senátor Graham. Je Latinská Amerika stále „backyard“ USA? Dr. Bob Donorummo kritizoval Ruskú Federáciu, že považuje Ukrajinu za svoj „backyard“⁷³. Nemali by sme vnímať Brazíliu a Ukrajinu rovnako? Podľa názoru Carlosa Fuentes, popredného mexicko-amerického publicistu, „demokracia nie je Americká výsada. Amerika podporovala militaristické režimy.“⁷⁴ Demokracia v Mexiku bola vytvorená, miestnym prodemokratickým hnutím.⁷⁵ Tieto

⁶⁷ Huntington. S.P.; *Kampf der Kulturen*, 8.Auflage, Siedler, München 1998 (s268-279).

⁶⁸ 21.04.06 03:25 CET, BBC

⁶⁹ 15.3. 06, 14:00 CET, UCM Trnava, prednáška, J. E. Huang Zhongpo

⁷⁰ Huntington. S.P.; *Kampf der Kulturen*, 8.Auflage, Siedler, München 1998 (s271)

⁷¹ Pre bližšiu informáciu:

<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/4890400.stm>

⁷² Pre bližšiu informáciu:

<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/4872522.stm>.

⁷³ Jure Fixe SFPA. 21.Apríl. 2005 o 17:00 CET na tému: Ruská zahraničná politika

⁷⁴ Kirkpatrick doctrine, zahraničnopolitická doktrína Jeane Kirkpatrick. Táto doktrína hovorila o možnej spolupráci USA s antikomunistickými autokratickými režimami. Pre bližšiu informáciu:

www.twq.com/06spring/docs/06spring_adesnik.pdf 2006

a podobné názory odrážajú protiamerickú klímu v Latinskej Amerike. ČĽR má práve preto príležitosť uplatniť sa v tomto ekonomickom priestore a tým aj rozširovať svoj politický vplyv.

Bibliografia

- Čáky M. (2005): *Politický vývoj v novodobej Číne*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda.
- Ching, F. (1997): *Misreading Hong Kong*. In: *Foreign Affairs*, May/June.
- Gao, S. (1999): *Decades of Reform in China*. World Scientific Publishing Co. Ltd, London.
- Gardella, R.; McElderry, A.; Leonard, J., K.; (ed); *Chinese Business History: Interpretive Trends and Priorities for the Future*, M.E. Sharp Inc., NY 1998.
- Gerald A. (ed) Postiglione, J. T. H.(ed); *Hong Kong's Reunion With China: The Global Dimensions*; M.E. Sharp; New York 1997.
- Guo, Y. (2004): *Cultural Nationalism in Contemporary China: The Search for National Identity Under Reform*. London: Routledge Curzon.
- Fewsmith; J. (2001): *China since Tiananmen: The Politics of Transition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Feuerwerke, J., K.; Twitchett, A., D.; (ed); *The Cambridge History of China: Volume 13, Republican China 1912-1949, Part 2*, Cambridge University Press, Cambridge 1986.
- Fukuyama, Francis (1992): *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press.
- Fukuyama, Francis (2004): *State-Building: Governance and World Order in the 21st Century*. New York, Ithaca: Cornell University Press.
- Horlemann; R. (2003): *Hong Kong's Transition to Chinese Rule*. London: The Limits of Autonomy; Routledge Curzon.
- Huntington S.P. (1998): *Kampf der Kulturen*. 8.Auflage, Mníchov: Siedler.

Tento postoj mi pripomína duchovný odkaz Machiavelliho Vladára Kapitola III zmiešané principality . Machiavelli, N.; *Il Principe (The Prince)*, Dover Publication Inc; Mineola 1992; (s2-8)

Ako alternatívny zdroj:

<http://www.constitution.org/mac/prince03.htm>

Alebo povedané jazykom Machiavelliho: „Účel svätí prostriedky.“

http://en.wikipedia.org/wiki/Kirkpatrick_Doctrine

⁷⁵ 07.04.06 01:00 CET BBC, Pripomína mi to výrok Josipa Broza Tita: „Juhoslávia sa oslobodila sama!“ a jeho nasledovný postoj k politike Moskvy.

- Kirkpatrick, J.,J. (1988) *Legitimacy and Force*. Political and Moral Dimensions, New Jersey: Transaction Inc.
- Klíma, J. (1998): *Macao 1999 – koniec kolonializmu, koniec stoeletí, koniec evropské doby*. Medzinárodné vtahy 2/ 1998.
- Kolektív autorov (2001) *Geopolitika v 21. storočí*. Medzinárodné otázky; Ročník X.
- Kozlov; A. (1996): *Hongkong na prahu návratu do Číny*. Meždunarodnaja žizeň 4/1996.
- Machiavelli, N. (1992): *Il Principe (The Prince)*. Mineola: Dover Publication Inc.
- Marti ;M.; E. (2002): *China and the Legacy of Teng Xiaoping: From Communist Revolution to Capitalist Evolution*. first edition, Virginia: Brassey's Inc.
- O'Loughlin, J. (ed); Staeheli, L. (ed); Greenberg. E. (ed); *Globalization and Its Outcomes*; Guilford Press; New York 2004.
- Plechanovská, B. (2003): *Úvod do medzinárodních vztahu*. Praha: ISA.
- Pons. P. (2002): *Macao*. London: Reaktions Books Ltd.
- Posluch, M.; Cibulka, Ľ. (2002): *Štátne právo Slovenskej Republiky*. Bratislava: Vydavateľstvo Právnickej fakulty Univerzity Komenského.
- Sópocy, J. (2004): *Politika v spoločnosti*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Stewart; W. (2001): *Teng Xiaoping: Leader in a Changing China*. Minneapolis: Lerner Pubublication Group.
- Sün-C' (1950): *Kniha esejí, A riekol majster*. Bratislava: TATRAN.
- Thatcher M. (2002): *Statecraft: Strategies for Changing World*, Londýn: Harper Collins.
- Wang, Q., E. (2001): *Inventing China through History*. The May Fourth Approach to Historiography, New York: State University of New York.
- Wong, J.; Yongnian, Z. (2001): *The Nanxun Legacy and China's Development in the Post-Teng Era*. Singapore: Singapore University Press.

Ďalšie zdroje

Oficiálne dokumenty Čínskej ľudovej republiky: Ako Základný zákon Hongkongu, Macaa, v štúdiu uvedené medzinárodné zmluvy : sino-britská deklarácia, sino-portugalská deklarácia, Zákon o nedeliteľnosti Číny, dokument o čínskej demokracii a Kirkpatrick doctrine,

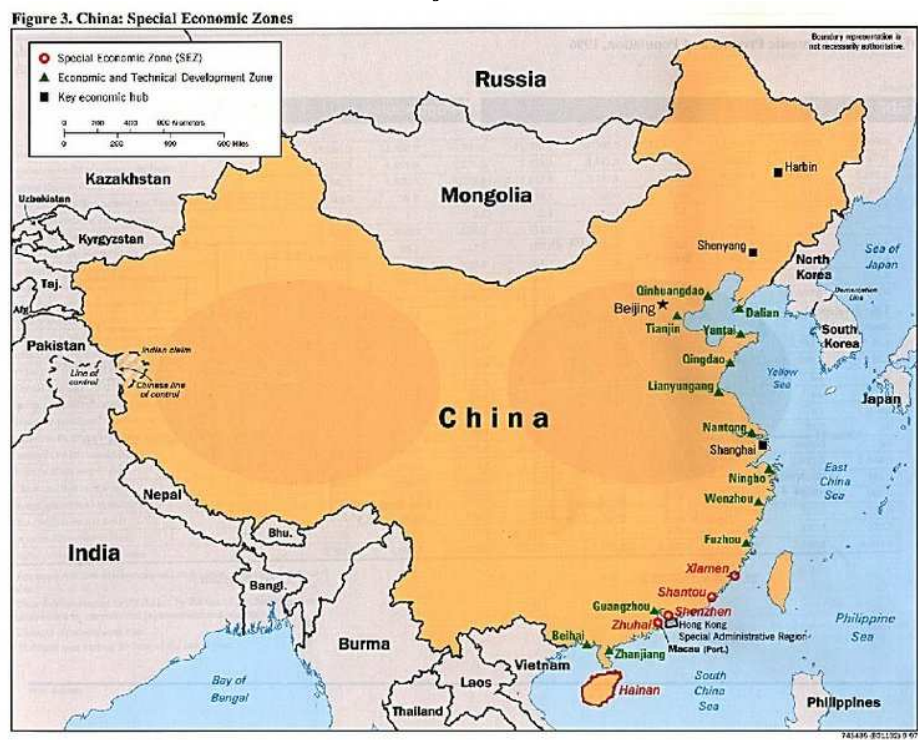
Shanker T.; *China's Military Geared to Deterring Tchaj-wan*, NY Times, 20.7.2005

Oficiálne stránky Čínskej ľudovej republiky a Čínskej republiky:

<http://infotut.com/geography/Macau/Government/> 2005.
www.china.org.cn/english/archiveen/27743.htm 2006.
<http://www.china.org.cn/english/features/dengxiaoping/103370.htm> 2006.
http://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2005-10/19/content_486206_24.htm 2005.
<http://www.chinaconsulatechicago.org/eng/zt/hongkongissue/t92206.htm> 2005.
http://www.elections.gov.hk/elections/ce_election/facts_e.htm 2005.
<http://www.elections.gov.hk/elections/legco1998/pan4.htm> 2005.
<http://www.elections.gov.hk/elections/legco1998/plafrm.htm> 2005.
<http://english.people.com.cn/Tengxp/vol3/text/c1210.html> 2005.
<http://www.gov.hk/info/sar5/e12.htm> 2005.
<http://www.gov.hk/info/cs.htm> 2006.
http://www.imprensa.macao.gov.mo/bo/i/1999/leibasica/index_uk.asp#c7 2005.
http://www.info.gov.hk/basic_law/fulltext/index.htm 2005.
<http://www.info.gov.hk/eac/en/legco/gelist.htm> 2005.
http://www.info.gov.hk/govcht_e.htm 2005.
http://www.info.gov.hk/eac/en/legco/2000_report_2.htm 2005.
http://www.info.gov.hk/eac/en/legco/2001_report.htm 2005.
http://www.info.gov.hk/eac/en/legco/2004_list2.htm 2005.
<http://www.info.gov.hk/trans/jd/jd2.htm> 2005.
http://www.legco.gov.hk/general/english/intro/hist_lc.htm 2005.
<http://www.macaudata.com/Macau/jus/abc/part3/eindex.html> 2005.
<http://www.macaudata.com/Macau/jus/abc/part3/eindex.html> 2005.

Prílohy

Príloha 1: zvláštne ekonomické zóny

Príloha 2:

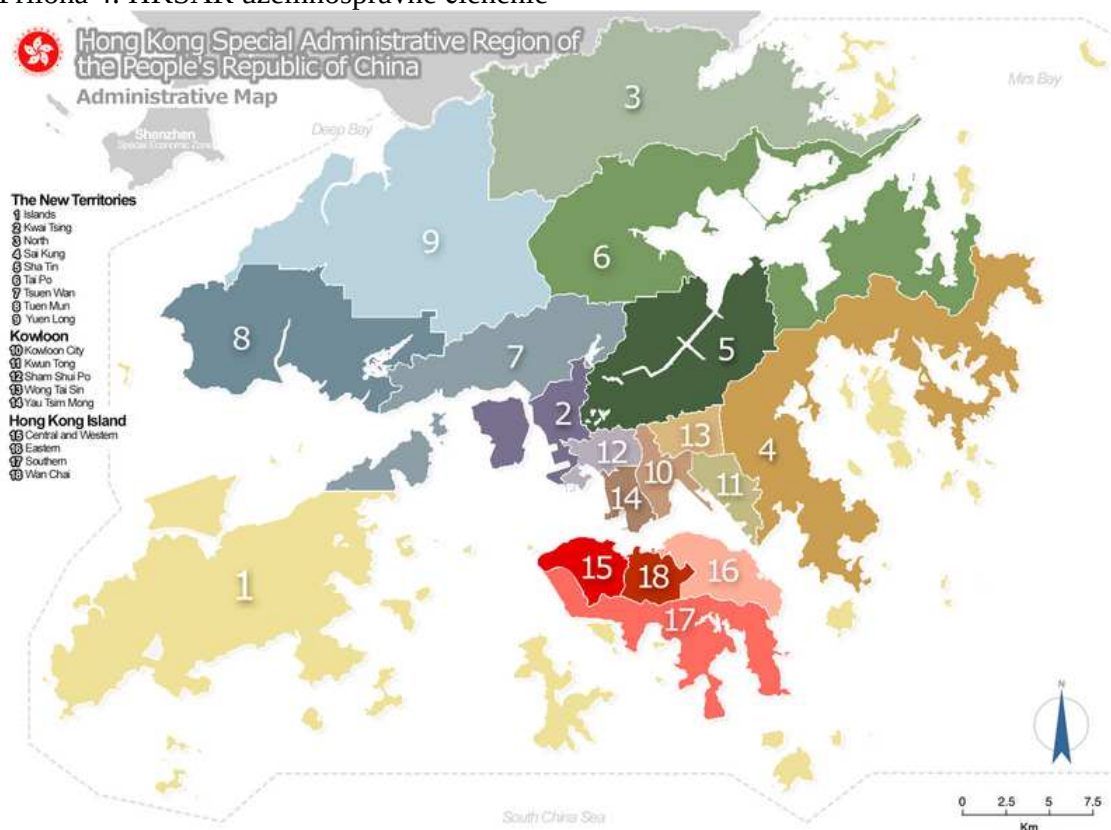
Peking 19. december 1984: britská premiérka Margaret Thatcherová a premiér ČLR Čao C' - jang podpisujú pod dohľadom Teng Siao-phinga (pri vlajkách uprostred) dohodu, podľa ktorej Hongkong prejde v r.1997 pod správu ČLR.

Príloha 3: Prezident Chu Ťin-tchao na štátnej návšteve USA 19.04.2006, Prezident George W. Bush a prezident Chu Ťin-tchao 20.04. 2006

Príloha 4: HKSAR územnosprávne členenie

Príloha 5: Guvernéri Špeciálnych administratívnych regiónov: zľava Tung Kim-hwa, Donald Tsang, Edmund Ho

The Central and Eastern European Online Library

The joined archive of hundreds of Central-, East- and South-East-European publishers,
research institutes, and various content providers

Source: Slovenská politologická revue

Slovak Journal of Political Science

Location: Slovakia

Author(s): Tomáš Profant

Title: Tranzícia v Mali

Transition in Mali

Issue: 3/2006

Citation style: Tomáš Profant. "Tranzícia v Mali". Slovenská politologická revue 3:.

<https://www.cceol.com/search/article-detail?id=125262>

Tranzícia v Mali

Tomáš Profant

Resumé

This paper is divided into four parts. The first one defines the length of transition and determines it for Mali until the first parliamentary and presidential elections. The reasons behind are mainly the fact that transition means a change from one kind (e.g. authoritative) of a regime to another (e.g. democracy) where the rules are explicit and existence only of irrelevant asystemic actors. The second part is concerned with the importance of non-democratic regimes on the transition and such a regime in Mali. Next section describes the transition itself and analyzes the factors that had influence on it. And the last one compares the findings of previous parts with the theoretical presumptions of M. Bratton and N. Van de Walle and J.J. Linz and A. Stepan. The transition in Mali was very successful and does not fit exactly into any theoretical framework. On the contrary it seems to be a deviation showing the way to other countries in transition.

Úvod

Na prelome 90. rokov minulého storočia došlo k vlne pádov afrických autoritatívnych režimov. Následná tranzícia bola a je predmetom štúdia politológie. Jedným z ukážkových modelov prechodu k demokracii bolo Mali, kde zmena v roku 1992 viedla k dekáde demokratického vývinu.

Vo svojom článku sa túto zmenu pokúsím opísať. Najprv sa vynasnažím zadefinovať pojem tranzície, a to najmä dĺžku jej trvania. Následne sa budem zaoberať predchádzajúcim režimom v Mali a zameriam sa aj na význam nedemokratických režimov v Afrike pre tranzíciu. V tretej časti sa pokúsím o deskripciu priebehu tranzície a potom o analýzu faktorov, ktoré na ňu mali vplyv. Nakoniec prechod v Mali zasadím do širšieho teoretického rámca a budem sa snažiť o jednoduché porovnanie teoretických predpokladov o tranzíciách s reálnym vývojom v Mali.

Vymedzenie tranzície a doby jej trvania¹

Všeobecne je prechodom myslený: „interval medzi jedným a druhým politickým režimom. Pre prechod je charakteristické že v jeho priebehu nie sú trvale definované a všeobecne prijímané pravidlá hry. Aktéri bojujú nielen za uspokojenie svojich bezprostredných záujmov (a záujmov tých, koho sa domnievajú reprezentovať), ale tiež o určení pravidiel a procedúr, ktorých konfigurácia rozhodne o víťazoch a porazených v budúcnosti.“ (Dvořáková, Kunc 1994: 77)

Z uvedeného sa zdá, že tranzícia je obdobím bez pravidiel, ktoré je ovplyvnené okrem iných faktorov aj formou predchádzajúceho režimu. V ďalších častiach sa na tento pokúsim, v súvislosti s neopatrimoniálnymi režimami v Afrike, poukázať

Čo sa týka doby trvania prechodu, názory sa líšia. Najskorším bodom ukončenia tranzície je prijatie ústavy, teda definovanie pravidiel hry. Naopak tranzícia je určite ukončená konsolidáciou demokracie.² K nej môže dôjsť napríklad pri druhých demokratických voľbách.

Na jednoznačné určenie bodu ukončenia tranzície a prechodu k demokracii je nutné si zadať kritériá. Pokiaľ politológia nie je vedou iba sama o sebe, ale jej úlohou je byť nápomocná pri efektívnom riadení politiky, hlavným kritériom bude: dokedy je nutné obávať sa o demokraciu a bojovať o ňu, či inak povedané dokedy je nutné obávať sa asystémových aktérov? Teda teória prechodu je ukončená až konsolidáciou demokracie.

Ďalším kritériom podporujúcim takéto tvrdenie je predpoklad prechodu k „niečomu“. Nekonsolidovaná demokracia je stavom premenlivým, ktorý sa môže skončiť návratom k autoritárskemu režimu alebo pokračovať v konsolidácii. Z tohto dôvodu tranzícia končí buď autoritárskym režimom, hybridným režimom, alebo konsolidovanou demokraciou, teda stavom, kedy sú pevne dané a zároveň rešpektované pravidlá hry.

Rozšírením teórie prechodu o konsolidáciu sa pochopiteľne zužuje priestor pre teóriu konsolidácie. Z retrospektívneho pohľadu to tak však nemusí byť. Podstatné je uvedomiť si

¹ Takto jednoznačne sa k otázke doby trvania tranzície stavia stránka Elections in Mali:

Political Situation since Independence

1960-1968 Štát jednej strany (US-RDA)

1968-1976 Vojenský režim

1976-1979 Vojenský režim & [De-Facto] Štát jednej strany (UDPM)

1979-1991 Štát jednej strany (UDPM)

1991-1992 Vláda tranzície & Multistranícka tranzícia

1992- Demokracia

(Elections in Mali: 2005, on-line)

² Tým sa myslí konsolidácia straníckych a záujmových skupín, vytvorenie kompletnej politickej subštruktúry spoločnosti, konsolidácia občianskej spoločnosti – teda funkčnosť informačných tokov a očakávateľné jednanie politických aktérov. Najdôležitejším prvkom je pripustenie existencie asystémových strán, ktorých relevancia je však minimálna a neohrozuje fungovanie demokracie.

reálnu silu asystémových aktérov. Títo sú relevantní do doby než ich sila je taká malá, že nie sú schopní zvrátiť naštartovaný proces. Vzhľadom na to však, že ich úloha sa marginalizuje postupne, bolo by možné z retrospektívneho hľadiska považovať prechod medzi autoritárskym režimom a prijatím daných pravidiel za tranzíciu a prechod od prijatia pravidiel k marginalizácii asystémových aktérov za konsolidáciu. Z hľadiska priamych účastníkov tranzície a teda recipientov politologických návodov na konanie však kvôli neustálej existencii hrozby zvrátenia procesu prechodu k demokracii je nutné hovoriť o tranzícii až do konsolidácie.

Michael Bratton vo svojom článku *Deciphering Africa's divergent transitions* ide pri určení doby trvania tranzície strednou cestou. Podľa neho, k „tranzícia k demokracii dochádza s inštaláciou národnej vlády vybratej na základe jedných kompetitívnych volieb, pokiaľ sú tieto slobodné a férovo vedené v matrici občianskych slobôd a všetci súťažiaci akceptujú právoplatnosť volebných výsledkov.“ (Bratton 1997: 69)

Ako píše ďalej, je jeho snahou vyvarovať sa „omylu voľbizmu“ (fallacy of electoralism) dvoma spôsobmi. Prvým je rešpektovanie občianskych slobôd, ktorý zaručuje, že voľby nie sú iba formálnym aktom potvrdenia úradujúcich vládcov. Druhým spôsobom je práve iba predpoklad volieb bez záujmu o ďalší vývoj. Konsolidácia režimu už nie je predmetom výskumu. (tamže)

V tomto článku sa budem pridržať rovnakého časového obdobia. Dôvodom ale je, že už po prvých voľbách sa zdalo z pohľadu hlavného faktora - nemožnosti asystémových aktérov zvrátiť vývoj v krajine – že demokracia je konsolidovaná, a to aj napriek istej fragmentovanosti politického spektra. Dalo by sa povedať, že k dokončeniu konsolidácie, ktorej hlavná časť už bola ukončená dochádza po prvých parlamentných a prezidentských voľbách. Takto je možné rozdeliť konsolidáciu na dve časti, pričom prvú – marginalizáciu asystémových aktérov - je možné priradiť k tranzícii. Druhá by potom mohla figurovať ako prvá časť „polyarchizácie“ demokracie.

Autoritársky režim v Mali

Michael Bratton a Nicolas van de Walle v článku *Neopatrimonial regimes and political transition in Africa* zdôrazňujú, že Guillermo O'Donnell a Philippe Schmitter používajú náhodný prístup k tranzícii, ktorý predchádzajúci režim nepovažuje za dôležitý. Títo argumentujú, že „tranzície sú abnormálne periódy nedeterminovanej politickej zmeny,

počas ktorej sa vyskytujú nedostatočné štrukturálne alebo behaviorálne parametre, ktoré by viedli alebo predpovedali výsledok.“³ (Bratton – van de Walle 1994: 456)

Bratton a van de Walle však nie sú spokojní s takouto teóriou otvoreného konca, že „každý prechodový proces alebo výsledok je rovnako významný ako iný.“ (tamže) Citujú pritom Nancy Bermeo, podľa ktorej „dôraz na individuálnych aktéroch... konštituuje najsignifikantnejšiu výzvu štrukturálnej perspektíve...“ (tamtiež)

Podľa autorov spomínaného článku majú na tranzíciu vplyv politické inštitúcie, pritom zdôrazňujú typ režimu. Vychádzajú z empirických zistení z južnej Európy a Latinskej Ameriky, kde to boli korporativistické inštitúcie, ktoré významným spôsobom ovplyvnili tranzíciu a z Afriky, kde mala na prechod vplyv prítomnosť neopatrimonálnych režimov.⁴ (Bratton – van de Walle 1994: 457)

Mali získala v roku 1960 od Francúzska nezávislosť. Prvá vláda bola civilná so silným socialistickým cítením reprezentovaná stranou US-RDA – Sudánska Únia-Africké Demokratické Zjednotenie (Union Soudanaise-Rassemblement Démocratique Africain), vedená Modibo Keitaom, ktorá však bola počas ôsmich rokov svojej vlády jedinou legálnou politickou stranou⁵ (Fantoni, on-line: 1). V roku 1968 sa vojenským pučom dostal k moci generál Moussa Traoré⁶. Napriek určitej všeobecnej podpore vyplývajúcej z viery v pozitívnu zmenu⁷, korupčný spôsob vlády čoskoro podkopával jeho pôvodnú popularitu. (Smith 2001: 73)

V roku 1979 tak došlo k prvým voľbám, avšak s jedinou kandidujúcou stranou UDPM – Union Démocratique du Peuple Malien (Demokratická únia malijského ľudu)⁸. V tom istom čase došlo aj k prvým nepokojom namiereným proti vláde. Zúčastnili sa ich najmä študenti

³ Citát ďalej pokračuje: „V porovnaní s usporiadanosťou autoritárskej vlády, tranzície sú poznačené divokým a chaotickým zápasom a neistotou o podstate výsledného režimu. Analytici nemôžu tvrdiť, že proces tranzície je utváraný preexistujúcimi konšteláciami makroekonomických podmienok, sociálnymi triedami, alebo politickými inštitúciami. Namiesto, pôvodne kohézne sociálne triedy a politické organizácie smerujú k rozdeleniu v ruji politického boja, robiac nemožným vydedukovať zoskupenia a akcie protagonistov. Politické výsledky sú poháňané krátkodobými kalkuláciami a okamžitými reakciami strategických aktérov na vznikajúce udalosti.“ (Bratton - van de Walle 1994: 456)

⁴ „V neopatrimonálnych režimoch udržuje šéf exekutívy svoju autoritu skôr cez osobnú patronáciu, než cez ideológiu alebo právo. Ako v klasickom patrimonializme, právo vládnuť je pripisované skôr osobe, než úradu. V súčasnom neopatrimonializme vzťahy lojality a závislosti prestupujú formálne politické a administratívne systémy a lídri obsadzujú byrokratické úrady viac kvôli dosiahnutiu osobného bohatstva [byrokratov] a statusu ako na vykonávanie štátnej služby... Na oplátku za materiálne výhody, klienti mobilizujú politickú podporu a vo všetkých svojich rozhodnutiach sa vzťahujú nahor ako výraz podriadenosti voči patrónovi.“ (Bratton – van de Walle 1994: 458)

⁵ Prvé voľby sa uskutočnili v roku 1959 a jediným kandidátom bola US-RDA. Podobne tak v roku 1964.

⁶ V tom čase však bol mladým poručíkom. (Smith 2001: 73)

⁷ V roku 1974 sa uskutočnilo referendum týkajúce sa ústavy, ktorého sa podľa databázy afrických volieb (African elections database) zúčastnilo 92,2% a z toho 99,6% volilo za ústavu, podľa ktorej sa prezident volil priamo na 5 rokov, vznikol jednokomorový parlament a Vojenský výbor pre národné oslobodenie (A Military committee for national liberation) mal každých 5 rokov určovať politiku vlády. (Elections in Mali, on-line: 2005)

⁸ Ďalšie parlamentné voľby s rovnakým kandidátom sa konali v roku 1982, 1985 a 1988. V prezidentských voľbách v rokoch 1979 a 1985 kandidoval Moussa Traoré bez protikandidáta. (Elections in Mali, on-line: 2005)

zoskupený v l'Union national des élèves et étudiants du Mali (Národná únia študentov a žiakov v Mali). Tento však nebol nasledovaný zamestnancami a skončil neúspešne. (Bertrand 1992: 10)

Z uvedeného je zrejmé, že v Mali vládol od roku 1968 až do tranzície autoritársky režim. Bližšie ho špecifikuje Bratton a van de Walle, ktorí Mali v tomto období považujú za armádnou oligarchiu (military oligarchy)⁹. (Bratton – van de Walle 1994: 473) Ide o subtyp neopatrimoniálneho režimu najčastejšie prítomného v Afrike. Neopatrimoniálne režimy majú päťoraký vplyv na priebeh tranzície – politická tranzícia vzniká v sociálnych protestoch¹⁰, neopatrimoniálne elity sa rozdeľujú kvôli prístupu k moci¹¹, pakty politických elít nie sú v neopatrimoniálnych režimoch pravdepodobné¹², politické tranzície sú zápasom o zavedenie právoplatných pravidiel¹³ a počas tranzície sa stredná trieda spája s opozíciou¹⁴.

Subtypy neopatrimoniálnych režimov¹⁵ sa rozdeľujú na základe dvoch premenných – participácie, čiže stupňa mobilizácie v rámci systému a súťaživosti systému, čiže plurality politických združení v rámci vládnych inštitúcií. Armádna oligarchia sa približuje strednej úrovni súťaživosti a v participácii je na nízkej úrovni. Pre ilustráciu prikladám porovnanie s ostatnými subtypmi na základe spomínaných dvoch premenných v prílohe (Bratton – van de Walle 1994: 471)

V tomto režime rozhoduje úzka elita, čo však znamená, že napriek existencii viditeľného lídra, sú rozhodnutia prijímané kolektívnym spôsobom, ktorý môže zahrňovať aj

⁹ Okrem Mali sú bývalou alebo súčasnou armádnou oligarchiou Nigéria, Ghana, Stredoafrická Republika, Uganda, Sudán, Mauritánia, Burkina Faso, Chad, Burundi, Rwanda, Ethiopia, Liberia, Niger, Komory a Lesotho. (Bratton – van de Walle 1994: 473)

¹⁰ Príčina je v znižovaní životnej úrovne obyvateľstva, ktoré vedie k nepokojom. Autori sa obracajú na modely tranzície zdola-nahor a zhora-nadol a konštatujú, že v Afrike boli väčšinou prechody iniciované zdola (16 z 21 tranzícií). (Bratton – van de Walle 1994: 460-461)

¹¹ „Politický zápas začína ako výsledok vzniku novej elity, ktorá podnecuje utlačovanú sociálnu skupinu, pôvodne bez vodcu, do spoločnej akcie.“ Vodcovstvo tejto reformnej koalície podľa autorov pochádza zvonka úradujúcej skupiny. (Bratton – van de Walle 1994: 463)

¹² „Úradujúca elita a opozičný lídri sú väčšinou tak polarizovaní, kvôli zápasu typu víťaz berie všetko, že existuje iba veľmi malá možnosť, že by umiernená časť oboch strán mohla vyjednať dohodu.“ Takýto pakt je možný iba v prípade, že vodca neopatrimoniálneho režimu nechal politických rivalov „žiť voľne v krajine.“ (Bratton – van de Walle 1994: 465)

¹³ Na rozdiel od korporativistických režimov, v ktorých sa vládne na základe pravidiel, individuálny lídri z neopatrimoniálnych režimov sa tešia voľnosti jednania. Z tohto dôvodu je potom prechod k demokracii bojom o významnosť pravidiel a nie iba ich charakter. (Bratton – van de Walle 1994: 466-467)

¹⁴ Opäť v protiklade ku korporativistickým režimom, buržoázna trieda je frustrovaná štátnym vlastníctvom, premiérou regulácie a korupcie a pri tranzícii sa spája s opozíciou aby vyjedнала pravidlá priaznivejšie pre podnikanie. (Bratton – van de Walle 1994: 467-468)

¹⁵ Osobnostné diktatúry (Personal dictatorship), Vojenské oligarchie, Plebiscitné jednostranícke systémy (Plebiscitary one-party systems), Súťaživé jednostranícke systémy (Competitive one party systems), Kolonizátorské oligarchie (Settler oligarchies) a Multistranícke polyarchie (Multiparty polyarchies) (Bratton – van de Walle 1994: 473)

civilných poradcov. Zároveň z fungovania skupiny vyplýva, že v jej rámci existuje debata a „objektívne kritériá môžu byť brané do úvahy pri zvažovaní politických možností.“ (Bratton – van de Walle 1994: 479)

Existujúce politické strany a občianske združenia sú v armádnych oligarchiách zakázané a v prvých rokoch v nich takisto nie sú prítomné voľby. Tieto režimy nie sú organizačne schopné získať ľudovú podporu a to ani pri napĺňaní sľubov o návrate k civilnej vláde.

Tranzícia, ku ktorej dochádza po páde takéhoto režimu je preto organizovaná zhora. Podstatná pre prechod je penetrácia politiky (polity) a spoločnosti. Tam kde sa armáda nevnorila do vládnych záležitostiach, môže ľahko zaujať neangažovaný postoj. Naopak v prípade bývalej participácie, ako tomu je u armádnych oligarchiách bude nutne hrať priamu úlohu. Podľa Brattona a van de Walle tak armáda zdráhajúca sa vzdať sa moci môže v odpovedi na občianske protesty iniciovať neúprimnú tranzíciu zhora. Prvou príčinou je snaha byť organizačnou silou prechodu aj vzhľadom k slabej organizácii opozície a druhou je kontrola tranzície v prospech armády, a to aj pomocou koercitívnych nástrojov.

Takto je armáda schopná podporiť politické kompromisy, ochrániť svoju pozíciu ako inštitúcie, obmedziť možnosť byť potrestaný a spomaliť, alebo zastaviť tranzíciu, pokiaľ by sa vyvíjala neželaným smerom. (Bratton – van de Walle 1994: 482)

Vývoj v Mali vo väčšine bodov podporuje teoretické predpoklady Brattona a van de Walle. K týmto a ďalším porovnaniam teórie s praxou sa vrátim v predposlednej časti práce.

Priebeh a faktory tranzície

Tranzícia sa začala 10 rokov po prvých protestoch, na začiatku roku 1991, opäť študentskými nepokojmi. Začala ich AEEM – Asociácia žiakov a študentov v Mali (l'Association des élèves et étudiants du Mali)¹⁶. (Bertran 1992: 10) Ďalšími skupinami, ktoré sa zúčastnili protestov boli zamestnanecké odbory¹⁷, organizácie týkajúce sa ľudských práv,

¹⁶ Ďalšou skupinou mladých bolo Združenie mladých za demokraciu a pokrok – L'Association de jeunes pour la démocratie et le progrès, Združenie vyštudovaných iniciátorov a žiadateľov o zamestnanie – L'Association des diplômés initiateurs et demandeurs d'emplois a Slobodná a demokratická mladosť – La jeunesse libre et démocratique (Bertrand 1992: 10, on-line).

¹⁷ UNTM – Národná únia zamestnancov v Mali (l'Union Nationale des Travailleurs du Mali)

členovia médií a ďalšie skupiny občianskej spoločnosti¹⁸. (Smith 2001: 73) Začiatok tranzície ovplyvnili aj separatistické skupiny Tuarégov na severe krajiny.

V marci 1991 odpovedal režim represívnou taktikou a 22. marca zahájil paľbu ostrými zabíjajúc stovky neozbrojených protestujúcich. Tieto udalosti vyhnali do ulíc tisíce ďalších obyvateľov Mali, takže 26.3.1991 bol Traoré zaistený plukovníkom z reformne naloženej časti armády Amadou Tounami Touré.

Kvôli hrozbe pokračovania protestov bol Touré nútený spojiť civilných a vojenských reformátorov a vytvoriť CTSP¹⁹ – Comité de transition pour le salut du peuple (Tranzičná komisia na záchranu ľudu). Za rok CTSP previedlo krajinu cez Národnú Konferenciu, konštitučné referendum a prvé slobodné voľby v apríli 1992.

Národná Konferencia trvala od 29.7. do 12.8.1991 a napriek pokusu o vojenský puč sa jej podarilo zaviesť volebný systém a 12.1.1992 zorganizovať ústavné referendum. Zúčastnilo sa ho 45,3% obyvateľstva a za prijatie novej demokratickej ústavy²⁰ sa vyjadrilo 98,35% zúčastnených.

Voľby do parlamentu prebehli 23.2. a 8.3.1992²¹. Účasť bol výrazne nižšia ako v prípade referenda – 21.1%. S prehľadom zvíťazila ADEMA – Aliancia za demokraciu v Mali (Alliance pour la démocratie au Mali) so ziskom 76 mandátov zo 116. Druhý bol CNID – Národný kongres demokratickej iniciatívy (Congrès national d'initiative démocratique) so ziskom 9 kresiel, tretia bola US-RDA so ziskom 8 kresiel²².

Prezidentských volieb konajúcich sa v dvoch kolách 12.4. a 26.4.1992 sa zúčastnilo 23,6 respektíve 20,9% a zvíťazil už spomínaný Alpha Oumar Konaré z ADEMA. V prvom kole získal 44,95% a v druhom 69,01% hlasov. Druhý bol Tiéoulé Mamadou Konaté z US-RDA, ktorý získal 14,51% respektíve 30,99%. Tretím bol kandidát za CNID so ziskom 11,41%. V strane US-RDA došlo pred voľbami k rozkolu nominovala dvoch kandidátov. Spolu získali okolo 18%, čiže ak by kandidoval iba jeden z nich, je možné, že by bol býval predstihol porazeného kandidáta CNID a dostal sa do druhého kola namiesto neho.

¹⁸ Medzi inými napríklad kultúrna organizácia Jamana, ktorú v roku 1983 založil budúci prezident Alpha Oumar Konaré. (Fantoni: 3, on-line)

¹⁹ Vznikla 31.3.1991

²⁰ Podľa ústavy je hlavou štátu v Mali prezident volený priamo dvojkoľovým systémom na päť rokov, maximálne dvakrát po sebe. Prezident menuje premiéra. Jediným legislatívnym orgánom je Národné Zhromaždenie, ktoré má v súčasnosti 147 členov. Je volené na 5 rokov. Ústava zakazuje strany založené na etnickom, náboženskom, regionálnom alebo rodovom základe. Demokratický režim založený ústavou je semiprezidentský a umožňuje kohabitáciu, pričom prezident má právo rozpustiť parlament. Konaré toto právo využil v roku 1997. (Constitution du Mali, on-line)

²¹ Volebný systém je jednomenný (uninominalny) väčšinový dvojkoľový. (Elections in Mali 2005, on-line)

²² ADEMA ťažila zo silnej podpory medzi učiteľmi, CNID bola naopak baštou študentov a US-RDA profitovala zo svojej národnej profilácie z prevej Republiky. (Bertran 1992: 15)

Podrobnejšiemu priebehu prechodu v Mali sa venuje M. Bertrand vo svojom článku *Un an de transition politique: de la révolte à la troisième République* (Jeden rok tranzície: od revolty k tretej Republike). Za dôležité považuje jej tri aspekty - správanie sa študentov, armády a roztrieštenosť politického spektra.

Študenti, považujúci sa za pôvodcov revolúcie požadovali, aby ich záujmy boli rešpektované pri rokovaní v rámci národnej konferencie. Vzhľadom na realistické jednania reštaurátorov, neberúcich na požiadavky mladých ohľad, boli študenti nútení ísť proti konferencii. Takáto delegitimizácia tranzície sa odrazila v náladách občanov, ktorí veriac študentom udržiavali tlak na vládu a CTSP, aby pokračovala vo vyúčtovaní so starým režimom. Študentské organizácie však stratili podporu keď, sa rozdelili na zakladajúcich členov nesúhlasiacich s kolaboráciou s predstaviteľmi bývalého režimu za účelom navýšenia prostriedkov na školstvo a ostatných náchylných k takejto spolupráci. (Bertrand 1992: 10-11)

Podľa Bertranda bolo vnímanie armády dvojaké. Vďaka svojej úlohe pri zatýkaní získala dosť legitimacy na to, aby sa jej predstaviteľ stal dočasnou hlavou štátu. Zároveň bola ochrankyňou demokratizácie. Na druhú stranu, obyvateľstvo stále nezabudlo na armádne represie, takže jej úloha pri určovaní budúcich pravidiel bola obmedzená. Po snahe majora Lamina Diabriu v júli 1991 o vojenský puč sa armádny predstaviteľia na nátlak Komisie na koordináciu demokratických združení²³ (Comité de coordination des associations démocratique) zamerali už iba na životné podmienky svojich vojakov a armáda prestala hrať hlavnú úlohu v hre o smerovanie krajiny. (Bertrand 1992: 12-13) Takto sa odstavil hlavný možný nepriateľ prechodu k demokracii. Z retrospektívneho hľadiska by bolo dokonca možné považovať tranzíciu za ukončenú už prijatím ústavy, keďže dnes je zrejmé, že po eliminovaní armády sa v systéme nevyskytovali žiadni ďalší možný asystémoví aktéri.

Roztrieštenosť politického spektra bola zjavná už od vytvorenia multistraníckeho systému druhým dekrétom CTSP. Z troch strán bolo na konci Národnej Konferencie 45. Napriek takému množstvu neboli hlavné rozdiely medzi nimi ideologické, keďže sa buď týmto spôsobom nevyhraňovali, alebo sa považovali za sociálne-liberálne. Programy boli identické, presadzujúce rozvoj vidieka, zamestnanie a vzdelávanie mladých, rozvoj trhovej ekonomiky, udržanie národnej jednoty a spravodlivú distribúciu spoločenských a regionálnych zdrojov. Naopak sa vyhli zásadným diskusiám týkajúcich sa mocenských vzťahov a socio-ekonomických rozporov. Rozdiely medzi stranami sa tak týkali doby

²³ 9 z jej 22 členov boli predstavitelia AEEM a ďalších študentských organizácií.

vymedzenia sa voči bývalému režimu. Jednou skupinou boli strany zo skorej pokoloniálnej epochy - PSP – Sudánska progresívna strana (La partie sudanèse progressive), US-RDA, druhou strany, ktoré boli v opozícii či už ilegálnej alebo exilovej počas Traorého režimu – PMT, PMRD, RDP - Zhromaždenie pre demokraciu a progres (Ralliement pour la démocratie et le progrès) a demokratické hnutia, ktoré vznikli po roku 1990 CNID, ADEMA. Z množstva strán sa vykryštalizovali tri hlavné - ADEMA, CNID a US-RDA.

Tieto však boli podobne ako aj ostatné malé strany silne poznamenané osobnými vzťahmi a personalizáciou malijskej politiky. Dôsledkom bolo namiesto snahy o národnú jednotu, či vytvorenie veľkej koalície boj vo voľbách, poznačený práve osobnými vzťahmi. (Bertrand 1992: 13-16) Je však otázne, či neúspech pôvodne želaného konsenzu demokratických hnutí CNID a ADEMA bol pre demokraciu nevýhodný a či naopak súťaž, ako jej hlavný atribút nebola pre tranzíciu skôr prínosom..

Ďalšie faktory tranzície prináša Beatrice Fantoni, ktorý za dôležitý považoval aj vonkajší vplyv. Ním bol pád ZSSR a Tretia vlna demokratizácie. Príklady ostatných krajín²⁴ a študentských revolúcií v nich boli vzorom pre revolucionárov v Mali.

Tranzície sa týkali aj ekonomické rozhodnutia zamerané na ekonomickú pomoc v krajine. François Mitterand sa vyjadril v zmysle pokračovania spolupráce s bývalými kolóniami ale iba za predpokladu demokratických zmien²⁵. Podobne Plán štrukturálneho prispôsobenia sa (Structural Adjustment Plan) Svetovej Banky neprispel k zvýšeniu životnej úrovne obyvateľstva, zároveň svojimi reštriktívnymi opatreniami znížil počet ľudí zamestnaných štátom, ktorí voči nemu boli loajálni. V spojitosti s vysokou nezamestnanosťou a HDP medzi piatimi najchudobnejšími krajinami na úrovni 270 USD za rok bolo reakcie protestujúceho obyvateľstva možné očakávať.

K začatiu tranzície prispela existencia skupín občianskej spoločnosti. Fantoni dáva za príklad už spomínanú Jamanu, ktorá nebola politickou stranou, takže jej bolo umožnené organizovať fóra, festivaly, programy na zníženie negramotnosti a vydávať knihy. Po začatí tranzície sa spolu s ďalšími prodemokratickými skupinami transformovala na ADEMA-u a vyhrala voľby.

²⁴ Z okolitých krajín to boli Benin, ktorý volil prezidenta v Apríli 1991 a Gabon s podobnými voľbami o niečo neskôr toho istého roku. (Fantoni: 2, on-line)

²⁵ To sa prejavilo napríklad v zavedení čiastočnej slobody tlače v roku 1988. Táto potom významne prispela k začatiu protestov napríklad poslaním listu Traorému, v ktorom bolo požadované referendum za prechod k multistraníckemu systému. (Fantoni: 3-4, on-line)

Podľa Zeric Kay Smitha sa na úspechu Mali v protiklade k teoretickým predpokladom podpísala etnická heterogenita. V Mali žije okolo 10 etnických skupín²⁶, ktoré sú však príliš malé aby si zaistili významné miesto pri rozhodovaní o smerovaní krajiny. Množstvo skupín tak malo podobný vplyv, ako by mala úplná homogenita. Etniká boli nútené kooperovať aby nedošlo k nadvláde majority nad minoritou, čo pre demokraciu mohlo byť jedine prínosom.

Ďalším neočakávaným sociálnym faktorom bola nerovnosť príjmov, ktorá namiesto aby krajinu rozdeľovala, jej obyvateľov spojuje. Podľa výsledkov prieskumu sa títo spoľahnú buď na rodinu alebo ďalšie zdroje ak by sa ocitli v núdzi. Na výsledku sa pravdepodobne podpísal fakt, že v Mali žije 89% Muslimov. Títo v súlade so svojím náboženstvom zabezpečujú redistribúciu bohatstva na „neformálnej, ale systematickej“ báze. Príjmová nerovnosť teda namiesto rozdeľovania obyvateľov spája a bola výhodou oproti ostatným africkým krajinám pri budovaní demokracie. (Smith 2001: 75-76)

Porovnanie tranzície v Mali s teoretickými predpokladmi

Najprv sa pokúsim dokázať platnosť predpokladov Brattona a van de Walle. Odvážim sa tvrdiť, že tranzícia v Mali naplnila štyri faktory vyplývajúce z jej neopatrimoniálneho dedičstva.²⁷ Prechod sa začal ako už bolo uvedené sociálnymi protestami. Neopatrimoniálne elity boli rozdelené, aj keď nie je zrejmé, či kvôli prístupu k moci. K paktu politických elít nedošlo. Tranzíciu v Mali je možné považovať podľa klasifikácie Terry Karlovej a Phillippa Schmittera za reformu, teda kompromis medzi umiernenou pôvodnou elitou a masou²⁸. Prechod nebol zápasom o zavedenie pre niektorú stranu výhodných právoplatných pravidiel ale iba zápasom o zavedenie a rešpektovanie pravidiel vôbec. Je možné, že počas tranzície toto nebolo evidentné, z retrospektívneho pohľadu to však jasne dokázal vodca umiernenej časti armády Touré, ktorý nekandidoval ani v parlamentných ani v prezidentských voľbách. V prípade Mali, kde takmer neexistuje stredná trieda je ťažko určiteľné, s kým sa spojila. Jednoznačné výsledky volieb v ktorých si konkurovali dve prodemokratické strany však naplňajú aj tento predpoklad.

²⁶ Najvýznamnejšie sú Songhai, Fulani a Soninké, z ktorých každá má okolo 10%. (Smith 2001: 75)

²⁷ Pozri str. 6-7 a poznámky 11-15

²⁸ Zaujímavá je empirická skúsenosť, podľa ktorej „napriek tomu, že sa takýto postup môže zdať ako ideálny, viedol tento spôsob len málokedy k nastoleniu funkčnej demokracie.“ (Říchová 2000: 245) Zjavne je Mali vďaka ďalším faktorom výnimkou potvrdzujúcou pravidlo.

Predpoklady týkajúce sa Mali, reprezentujúcu subtyp neopatrimoniálneho režimu vojenskú oligarchiu sa takisto nenaplnili všetky. Tranzícia bola organizovaná zhora, avšak armáda hrala priamu úlohu iba prostredníctvom Tourého. Nie je možné hovoriť o neúprimnej snahe o tranzíciu z pohľadu vojakov, ktorí ako dokazuje Bertrand sa stiahli z jednaní a ich snahou nebola participácia na moci po tranzícii, ale iba materiálne zisky, o ktoré sa na Národnej Konferencii tiež bojovalo. Protivníkom v tomto boji im bola študentská lobby. Armáde sa takto nepodarilo zachovať si silnú pozíciu a ani sa neuchýlila ku koercitívnym nástrojom, aby udržala ňou želaný smer tranzície. Naopak, potlačila vojenský puč jedného jej krídla.

Teoretické predpoklady úspešnosti prechodu k demokracii zaviedli aj Stepan a Linz vo svojej knihe *Problems of democratic transition and consolidation. Southern Europe, South America and Post-Communist Europe*. Okrem predchádzajúceho režimu, ktorý som sa pokúsil analyzovať na základe afrického neopatrimoniálneho modelu Bratona a Van de Walleho, sa zaoberajú premennými – iniciujúcimi aktéri a aktéri kontrolujúci tranzíciu, zahraničný, ekonomický vplyv a vplyv prostredia pri vytváraní ústavy.

Začnem aktérmi iniciujúcimi tranzíciu. Podľa nich „prechod iniciovaný vznikajúcou občianskou spoločnosťou... má tendenciu smerom k situáciám, v ktorých inštrumenty vlády budú osvojené dočasnou alebo provizórnou vládou.“ (Linz – Stepan 1996: 71) Mali, zdá sa, naplnilo tento predpoklad.

Títo autori však pokračujú s tvrdením, že ak dočasná vláda rýchlo (tento termín nie je definovaný) usporiada voľby, vytvorí priestor pre demokratizáciu. Ak sa však pokúsi o zmeny podmieňujúce voľby, ohrozí tranzíciu k demokracii. (tamže) V prípade Mali je možné hovoriť o pomerne rýchlo usporiadaných voľbách, ktorým predchádzala definícia pravidiel, ale v rámci Národnej Konferencie a nie dočasnej vlády. Pravidlá boli navyše ovplyvnené najmä demokratickými silami, neskôr potvrdenými vo voľbách. Mali tak nie je možné priradiť k ani jednému z uvedených spôsobov prechodu, čo sa týka dočasnej vlády.

Linz a Stepan sa zaoberajú aj zahraničným vplyvom na tranzície. Tri typy zahraničných politík susediacich štátov alebo víťazných mocností, ktoré by mali určovať výstup tranzície slabšej krajiny nie je možné na Mali aplikovať.

Naopak je vhodné použiť slabší vplyv „otvárania brán voči demokratickým snahám,“ ktorý môžeme pripísať francúzskej zahraničnej politike voči bývalým kolóniám za vlády François Mitteranda. Ako však uvádzajú obaja autori: „Či dôjde k demokratickej tranzícii alebo nie a či táto bude viesť k demokratickej konsolidácii alebo nie je determinované najmä domácou politikou.“ (Linz – Stepan 1996: 73)

Tretím faktorom zahraničného vplyvu je *Zeitgeist*, čiže „duch času.“ (Linz – Stepan 1996: 75) Je zjavné, že tranzícia v Mali prebehla počas Tretej vlny demokratizácie a to v čase keď sa niektoré africké krajiny k tranzícii chystali a niektoré ju už mali za sebou. Čo však zdá sa zvyšuje vplyv ducha času je fakt, že v Mali došlo k pokusu o zvrhnutie režimu na začiatku osemdesiatych rokov. Tento pokus ako som už uviedol nebol úspešný. Jedným z faktorov neúspechu mohol byť aj chýbajúci *Zeitgeist*. Zároveň ale neúspešné protesty zo začiatku 80. rokov poukazujú na skutočnosť, že *Zeitgeist* nemá vplyv na začatie nepokojov, ale iba na ich priebeh.

Posledným faktorom prepojeným s duchom času je šírenie informácií, podľa ktorého tranzícia v susednej krajine s podobnou kultúrou predpokladá úspešnú tranzíciu aj v skúmanej krajine. (Linz – Stepan 1996: 76) Toto sa jednoznačne potvrdilo v Mali, ktorá nasledovala príklad Beninu a Gabonu. Naopak, protesty zo začiatku osemdesiatych rokov nemali oporu v žiadnom zo susedných režimov.

Dobрым príkladom je Mali pre Stepanov a Linzov teoretický predpoklad korelácie ekonomického rastu a demokracie. Najprv síce odporuje empirickým zisteniam, že k tranzíciám dochádza v krajinách na strednom rozvojovom stupni. V ďalšej časti však Mali potvrdzuje tvrdenie, že ekonomický úpadok negatívnym spôsobom silne ovplyvňuje stabilitu nedemokratického režimu. Zároveň dokazuje, že „krajina, ktorá zaznamenáva pozitívny rast, pri ostatných podmienkach nezmenených, má väčšiu šancu konsolidovať demokraciu ako krajiny zaznamenávajúce negatívny rast.“ (Linz – Stepan 1996: 80)²⁹

Teoretické predpoklady o konštitučných obmedzeniach sa Mali vzhľadom na jej „bezproblémovú“ tranzíciu netýkali.

Záver

V tomto článku som sa pokúsil o opis a analýzu tranzície v Mali. Najprv som si zadefinoval dobu trvania prechodu v Mali. Podľa môjho názoru, o Mali je možné hovoriť ako o demokracii od prvých prezidentských volieb v krajine, ktoré potvrdili smerovanie k úplnej konsolidácii nového režimu.

²⁹ Ako píše Smith, „od roku 1992 Mali zaznamenáva priemerný rast 4,8%“ (Smith 2001: 75)

V druhej časti som najskôr tvrdil, že pre tranzíciu je dôležité, aký nedemokratický režim ju predchádzal. Následne som tento režim stručne opísal a dokázal, že išlo o režim nedemokratický a nakoniec som predstavil jeho teoretický náprotivok.

V hlavnej sekcii článku som sa zamerail na deskripciu priebehu tranzície, aby som ju vzápätí analyzoval.

V poslednej časti som porovnal prechod k demokracii v Mali s teoretickými predpokladmi a dospel som k záverom, že Mali vyhovuje väčšine, ale nie všetkým.

Podľa môjho názoru bola tranzícia v Mali natoľko bezproblémová, že je len veľmi málo pravdepodobné, že by mohla presne zodpovedať akémukoľvek teoretickému modelu, ktorý zahŕňa viac krajín. Skôr by bolo možné Mali považovať za akúsi ideálnu anomáliu a z tohto dôvodu sa zamerať najmä na príčiny úspešnosti jej prechodu.

Z dnešného pohľadu je oveľa zaujímavejšia úspešnosť konsolidácie (Lissouck, on-line) potvrdená 95% výsledkom v prvom kole prezidentských volieb v roku 1997 a návratom Tourého, vodcu reformného krídla v armáde do politiky po 10 rokoch víťazstvom v prezidentských voľbách v roku 2002. Zaujímavá je ekonomická situácia. Hospodárstvo rastie nepretržite od roku 1992³⁰ čím prispieva k úspešnosti konsolidácie. Napriek zjavnej chudobe je tak Mali úspešným prípadom tranzície, z ktorého sa vyplatí poučiť sa a získané poznatky aplikovať pri tranzícii a konsolidácii ďalších krajín.

³⁰ V roku 2003-2004 bol priemerný ročný nárast HDP 5,4% a inflácia -1,3%.

Príloha

Varianty režimov v Afrike konštruované na základe dvoch dimenzií – súťaže a participácie.
(Bratton – van de Walle 1994: 471)

Použitá literatúra

- Background Note – Mali, *US Department of State*, on: <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2828.htm>, (2005).
- Bertrand, M. (1992): Un an de transition politique: de la révolte à la troisième République, *Politique Africaine*, Nu. 47, pp. 9-22, on: <http://www.politique-africaine.com/-numeros/pdf/047009.pdf>.
- Bratton, M. – Walle Van de, N. (1994): Neopatrimonial regimes and political transitions in Africa, *World Politics*, Vol. 46, No. 4, pp. 453-489.
- Bratton, M. (1997): Deciphering Africa's divergent transitions, *Political science quarterly*, Vol. 112, No. 1, pp. 67-93.
- Brooker, P. (2000): *Non-democratic regimes. Theory, Government and politics*, Houndmills, Basingstoke Hampshire, Macmillan Press.
- Constitution du Mali, on: <http://droit.francophonie.org/doc/html/ml/con/fr/1992/-1992dfmlcofr1.html>.
- Dvořáková, V. – Kunc, J. (1994): *O přechodech k demokracii*. Praha: Slon.
- Elections in Mali*, on: <http://africanelections.tripod.com/ml.html>, (24.3.2005).
- Fantoni, B.: *The struggle for democracy: A case study of Mali*, on: <http://www.everythingispolitical.ca/journal/essay22.doc>.
- Linz, J.J. – Stepan, A. (1996): *Problems of democratic transitions and consolidation. Southern Europe, South America and Post-communist Europe*. Baltimore: Johns Hopkins UP.
- Lissouck, F.F.: *L'évolution politique et institutionnelle récente au Mali: Les leçons d'une expérience démocratique*, on-line (<http://www.accpuf.org/themes/mali.pdf>).
- Nezha, M.C.: Mali situation institutionnelle, on-line (<http://www.etat.sciencespobordeaux.fr/-institutionnel/mali.html>).
- Smith, Z.K. (2001): Mali's decade of democracy, *Journal of democracy*, Vol. 12, No. 3, pp. 73-79.
- Říchová, B. (2000): *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál.

The Central and Eastern European Online Library

The joined archive of hundreds of Central-, East- and South-East-European publishers,
research institutes, and various content providers

Source: Slovenská politologická revue

Slovak Journal of Political Science

Location: Slovakia

Author(s): Milan Čáky

Title: Pietizmus v politickom myslení na Slovensku (do synody v Ružomberku v roku 1707)
Pietism in the political thought in Slovakia (by the year 1707)

Issue: 3/2006

Citation style: Milan Čáky. "Pietizmus v politickom myslení na Slovensku (do synody v Ružomberku v roku 1707)". Slovenská politologická revue 3:.

<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=125263>

Pietizmus v politickom myslení na Slovensku (do synody v Ružomberku v roku 1707)

Milan Čáky

Resumé français

Dans cette thèse l' autor analyse l' histoire du piétisme en Slovaquie depuis deuxième partie de 17ième siècle. Le piétisme comme la pensée religieuse est née en Allemagne et son influence en territoire de la Slovaquie nous pouvons remarquer dès années 1650, apporté par les étudiants slovaques aux universités en Allemagne, surtout à Halle, qui étaient sous influence de August Herman Franke. Piétisme slovaque avait surtout un caractère religieux, dans sa première phase, et on ne peut pas y trouver les idées politiques. L' année décisive du piétisme slovaque est 1707, quand à Ružomberok, ville slovaque, a été la session extraordinaire des évangéliques slovaques. Dans cette année-là Daniel Krman a interdit le piétisme et pensé piétistique dans la religion évangélique slovaque.

Historické podmienky vzniku pietizmu ako nábožensko-mysliteľského smeru.

Reformačné úsilie v krajinách Európy prinieslo nový obrat v dejinách kresťanstva, nové definovanie a obnovenie cirkevnej vierouky. V katolíckej cirkvi ju pevne ustálil Tridentský koncil. Hoci sa duchovný život na pôde rímskokatolíckej cirkvi v západnej Európe zdal jednotným, aj tu prichádza k formovaniu odporu, síce jemne formulovanému, proti *mŕtvej litere*, proti „záslužníctvu“, rozumovému chápaniu viery a skostnatenosti ducha. Iperský biskup Cornelius Jansenius sa znovu vracia k učeniu sv. Augustína, zdôrazňujúc citový vzťah k svätému písmu proti zmeraveniu v náukovej oblasti, pričom vyzdvihoval jeho myšlienky o *božej láske a milosť vykúpenia*. Myšlienky zvrúcnenia katolíckej vierouky hlásal vo Francúzsku v škole Port-Royale významný matematik *Blaise Pascal* (1623-1662), spolu so svojimi prívržencami a vyjadroval odpor predovšetkým proti jezuitom.

Reformácia mala do „veľkého myšlienkového hľadania“ doniesť nový obrat, zdôrazniť čistotu duchovného života, opierajúcu sa o Bibliu, vyzdvihnúť „*božiu milosť a zhodu mravnosti s učením*“, „*cenu osobnosti*“. Priniesla stabilizovanie cirkevnej vierouky,

spojenú so vznikom protestantských cirkví v niektorých európskych krajinách. Hoci Martin Luther sa snažil o zdôrazňovanie duchovnej a citovej stránky náboženstva (*pokánie a milosť božia*), pomery v protestantských cirkvách v tomto období, najmä v kalvínskej cirkvi, ale i v luteránstve, viedli pod vplyvom švajčiarskeho kňaza a mysliteľa Jeana Calvina (v slovenskom názve Jána Kalvína) k „*presnému ustáleniu cirkevného učenia*“, a to aj pod vplyvom ortodoxného učenia katolíckej cirkvi. Ako uvádza Ján Ďurovič, „*v protestantských cirkvách prišlo k tuhému zápasu, najmä medzi dvoma hlavnými prúdmi reformácie, Lutherovou a Kalvínovou*“, ktorý sa odrazil i v pomeroch Uhorska (a teda aj na území Slovenska), „*pričom na oboch stranách snaha viedla k presnému, až meravému kodifikovaniu cirkevných náuk*“. Ďurovič, Ján: *Slovenský pietizmus*, Historica Slovaca, III/IV, 1945-1946, s.166). Ortodoxné náboženské teórie v európskom protestantizme viedli neustály myšlienkový zápas s rozličnými náboženskými smermi (napríklad učenie Osianderovo, Falciovo) a proti odstredivým náboženským snahám.

Tento zápas sa najskôr a najmarkantnejšie prejavil v Anglicku, kde náboženská ortodoxia bola neznášateľná a nemilosrdná. Jej nositeľmi boli predovšetkým predstavitelia svetských vrstiev, vyšších stavov anglickej spoločnosti a neskôr i meštianstva. V Anglicku, kde sa pevne zakorenili tradície parlamentarizmu a myšlienky prirodzeného práva, stará anglikánska cirkev viedla ostré teoretické spory a politický boj s puritánstvom cirkvi reformovanej (kalvínskej). Náboženský i politický život významne ovplyvňovali filozofi Francis Bacon, Thomas Hobbes a John Lock, ktorí chceli stierať rozdiely medzi náboženstvami. Významný vplyv mali i *deisti*. Vo Francúzsku to bol predovšetkým racionalistický mysliteľ René Descartes.

Praxis pietatis

Náboženský život vo vtedajšom Anglicku bol najviac ovplyvnený myšlienkami biskupa Lewisa Baylyho a jeho knihou *Praxis pietatis*. Baylyho pietistické myšlienky si osvojovali predovšetkým holandskí a švajčiarski kalvíni. Vplyv jeho myšlienok (*dielo Praxis pietatis vyšlo v niekoľkých desiatkach vydaní v rôznych európskych krajinách – pozn. autora*) na obe protestantské krajiny bol evidentný a prejavoval sa v odpore proti dogmatickosti a skostnatenosti cirkvi, ktorú kritizovali aj holandskí a švajčiarski myslitelia, napríklad Coccejus, Hugo Grotius, ale aj Voetius, Labadie, Gilbert. Vystupovali proti *scholastickým rozumovým metódam*, za požiadavky *všeobecného kňazstva* a za *zriaďovanie presbyterstiev* ako volených zástupcov laikov v správe cirkevnej organizácie. (Pozri Ďurovič, J.: c. d., s. 168)

Baylyho myšlienky sa do Uhorska dostávali predovšetkým prostredníctvom kalvínskych študentov. Najväčší ohlas mali medzi maďarskými kalvínmi. V maďarskej kalvínskej cirkvi pôsobili *Tolnay Dali János*, *Kecskeméty János*, *Otrokoci Foris Ferenc*, *Apácsai Cseri János* (pozri bližšie prácu Font, Zsuzsa: *Erdélyiek Halle és radikális pietizmus vonzásában, Szeged 2001*), ktorí pod vplyvom holandského mysliteľa *Coccejusa* sa snažili vyrovnať sa s protikladom, týkajúcim sa vzťahu vedy a myslenia. Nemalú zásluhu na prenikaní myšlienok pietizmu do Uhorska mal i moravský exulant so slovenskými koreňmi Jan Amos Komenský, ktorému je treba v zápase o kresťanstvo a nové myslenie dať osobitné miesto. Komenský bol členom cirkvi Jednoty bratskej, ktorá inklinovala ku kalvínskemu mysleniu. Pretože študoval v kalvínskom prostredí v holandskom Utrechte, podrobne sa oboznámil s týmto učením. Odmietal každé ortodoxné učenie – katolícke, kalvínske či evanjelické. Bol spojivom medzi uhorskými a holandskými kalvínmi. Ako exulant a obeť náboženských vojen vystupoval za *zvrúcnené náboženstvo, za náboženstvo bez konfesiónálnych pút, za zblíženie sa všetkých kresťanov a vytvorenie novej kresťanskej Európy*. (Ďurovič, J.: c. d., s. 168) Preto aj jeho cesta a pobyt v Holandsku nebol náhodný, ale usmernený „*hlasom srdca a viery, príbuznosti myšlienok*“. Komenský preložil do českého jazyka Baylyho knihu *Praxis pietatis*, ktorá hlásala potrebu zbožnosti a cvičenia sa v nej, a prvý diel vydal v Levoči v roku 1633 (*II. diel v roku 1637 – podľa Veselý, Daniel: Dejiny kresťanstva a reformácie na Slovensku, Tranoscius, Liptovský Mikuláš, s.226*), potom v roku 1674 v preklade slovakizovanej češtiny, pričom táto kniha počas mnohých rokov významne ovplyvňovala zbožnosť na Slovensku. O tri roky neskôr, v roku 1636 ju do maďarského jazyka preložil *Pál Megyesi*, čím sa dostala i do povedomia maďarských kalvínov (*od roku 1636, od prvého vydania, za ďalších 50 rokov ju maďarskí kalvíni vydali sedemkrát*). Komenský svoje myšlienky šíril v Uhorsku i osobne, keď na pozvanie vdovy po Jurajovi I. Rákoczim *Lorantfy Zuzanny* pôsobil v Šarišskom Potoku (Sárosopataku).

Okrem prekladu *Praxis pietatis*, ktorou pripravoval pietizmu pôdu v Uhorsku, Komenský v snahe pomocou zbožnosti a vzdelanosti odstrániť rozpory vtedajšieho rozdeleného náboženského sveta napísal svoje dielo *Unum nesecarium, Pansofia* a práce z didaktiky, ktorými bol predchodcom pietistických pedagógov v Uhorsku. Jeho styky s protestantskými cirkvami mu umožnili v európskych rozmeroch úspešne vytvárať základňu pre zblížovanie cirkví a orientovať sa na *panirenické* ciele. Nielen jeho vnuk Daniel Jablonský, ale aj iní českí a moravskí exulanti, ktorých ovplyvnil nemecký pietizmus, pokračovali v duchu Komenského odkazu.

Pietizmus v Nemecku

Nemecký pietizmus vznikol 150 rokov po nemeckej reformácii - v druhej polovici 17. storočia v nemeckej evanjelickej cirkvi ako nový náboženský a duchovný prúd. Bol protestom proti ortodoxnému chápaniu luteránskeho učenia, ktoré až do najmenších podrobností na spôsob rímskej ortodoxie, proti ktorej Martin Luther bojoval, určovala prísne pravidlá náboženského i spoločenského života. Pre porušovania týchto pravidiel dokázala luteránska cirkev prenasledovať a odsudzovať veriacich, brániť rozvoju poznania. Najneznášanlivejšia bola práve v Sasku, kde, ako poznamenal Ján Ďurovič, bola „*najživšia pamiatka na Luthera, a neobyčajne zdôraznená jeho autorita*“, (Ďurovič, J.: c. d., s. 169), pričom práve Martin Luther ako reformátor neustále *zdôrazňoval potrebu zbožnosti, pokory, veriace srdce človeka a odpúšťajúcu božiu lásku (sola fide-sola gratia)*. Podľa Ďuroviča v pietizme je treba vidieť „*zákonité vlnenie duševného života, ktoré bolo reakciou na dobu ortodoxie...*“ v západnej (aj nemeckej) protestantskej cirkvi. (Ďurovič, J.: c. d., s.166). Považuje ho za „*uplatnenie myšlienok, ktoré sa odohrávajú v ríši ducha*“, teda takým, „*ktoré patria k atribútom duchovnej práce*“, vyrovnávajú vzájomným pôsobením. V tomto duchovnom vlnení podľa neho sa prejavuje najvyššia túžba človeka: „*nájsť cenu a zmocnenie svojho života v Bohu*“, čo podľa náboženskej terminológie znamená „*získať si časnú i večnú spásu*“, tak ako v politike, kde ideové zrážky „*sú možno najprudšie a sú spojené s túžbou po moci*, tak ako v hospodárstve, kde snaha po bohatstve prináša nové a nové hospodárske systémy, tak ako na poli vedy a umenia, kde túžba po sláve umožňuje uplatniť sa novým smerom“ . (Ďurovič, J.: c. d., s.165)

Nemecká evanjelická cirkev po období oslabovania reformačného nadšenia a reformačnej viery sa pietizmom snažila znovu definovať podstatu svojho učenia, vypracovať nový teologický systém a vnieť do jej ideovej strnulosti pozitívne prvky cirkevnej obrody s cieľom nielen si osvojiť základy evanjelia, ale vnímať ho i srdcom.

Pietizmus bol pôvodne bol výrazom protestu nemeckých mestských vrstiev proti feudálnym pomerom v novovekom Nemecku, ktoré brzdili výrobu a obchod. Počas svojej existencie v jeho radoch boli príslušníci všetkých sociálnych skupín nemeckej spoločnosti, stavov, vrstiev ľudu včítane vysokej šľachty. Svojím spôsobom bol i formou protestu proti nemeckej územnej a mocenskej rozdrobenosti, ktorá bola prekážkou obchodu a výroby. Z Nemecka sa rozšíril i do cirkví v ďalších krajinách Európy. Významný vplyv mal napríklad v holandskej kalvínskej cirkvi. Od začiatku svojho vzniku si toto myslenie osvojovali príslušníci všetkých sociálnych tried. Počas svojej existencie v 17. a 18. storočí bol reakciou na protestantskú scholastiku, proti povrchnému chápaniu protestantského náboženstva a

cirkvi. Reagoval i na vznik iných protestantských cirkví – napríklad metodistov, kvakerov a i. Preto z hľadiska cirkevných dejín pietizmus môžeme považovať, hodnotiť ako pokus prekonať nemeckú reformáciu novým pochopením Biblie a odmietaním náboženskej dogmatickosti. Bolo to prvé väčšie *prebudenecké hnutie*, ktoré vzniklo v luteránskych kruhoch v Nemecku. Názov „prebudenecké hnutie“ sa po prvýkrát uvádza v knihe *Dávida Hollaza*, evanjelického kňaza v Güntherbergu v roku 1751 v „*Die evangelische Gnadenordnung*“.

Pietizmus sa snažil sa prekonať reformáciu novým pochopením Biblie, pričom ideovo sa zameral proti jej autoritatívnemu výkladu. Zdôrazňoval, že pri štúdiu Svätého písma i pri jeho uplatňovaní v živote každý veriaci by mal mať k nemu (k Biblii) individuálny prístup, na základe ktorého by si vytváral vnútorne prežitý vzťah a tento vzťah by sa prenášal i na vzťah k Bohu. Uprednostňoval tak vo vzťahu k Bohu a Svätému písmu citovú stránku náboženstva pred rozumovou, zavrhol scholastické a dogmatické chápanie Svätého písma. Pretože sa objavil v protestantskej (najmä evanjelickej) cirkvi viacerých krajín, nadobudol nielen nadnárodný rozmer, ale i nadkonfesionálny charakter.

Pietizmus uprednostňovaním citovej stránky v náboženskom myslení zavrhol scholastiku, teologickú a filozofickú špekuláciu. Podporoval vznik moderných vied a požadoval, aby do vyučovania v školách boli zaradené praktické predmety, ktoré by napomáhali vzdelávaniu ľudu.

Vo vtedajšom, stredovekom Nemecku, ekonomicky málo rozvinutom, s nerozvinutou vedou začal sa pietizmus rozvíjať od konca 17. storočia do polovice 18. storočia a bol spojený s rozvojom nemeckého meštianstva. V Nemecku bol reakciou na katastrofálnu hospodársku situáciu, ktorá sa vytvorila po 30 ročnej vojne a reagoval na strnulosť protestantizmu, jeho premenu v bezduché „paragrafy“. Neviedol k sociálnym protestom, ako napríklad reformácia, ale orientoval na uzatváranie sa do sveta vnútorných ideí. Spoločenská i náboženská činnosť pietistov a pietizmu sa organizovala v pietistickej obci (*konvektikel*). Vystupovali proti ortodoxnému luteránstvu, zdôrazňujúc náboženský individualizmus s dôrazom na vnímanie a chápanie osobnosti človeka, čo bolo pokračovaním renesančných mysliteľských tradícií a späť s vývojom meštianstva. V posledných desaťročiach 17. storočia pietizmus sa stal v Nemecku opozičným hnutím proti krajinským protestantským cirkvám, zdôrazňujúc väčšiu cirkevnú samostatnosť od štátu. Pietizmus tým nadobúdala určité charakterové rysy formovania začiatkov nemeckého národného hnutia.

O oživenie nemeckej evanjelickej cirkvi v zbožnom duchu zásad Martina Luthera sa pokúšali už pred vznikom pietizmu niektorí členovia luteránskej cirkvi, napríklad náboženský

básnik *Paul Gerhard*, ďalej *Groszgebauer*, ktorý žiadal konanie zvláštnej pobožnosti pri Večeri Pánovej, ďalej profesor *Carpsov*, ktorý navrhoval vytváranie krúžkov zbožnosti. Najväčší vplyv v nemeckej cirkvi, od doby Martina Luthera, mal *Philipp Jacob Spener* (1635-1705), doktor teológie, najprv evanjelický farár a senior vo Frankfurte n/Mohanom. Spener začal v Nemecku propagovať myšlienky Martina Luthera v práve čase, keď „*uhasínal oheň reformačnej viery*“. Počas svojho pobytu vo Frankfurte n/Mohanom bol významne ovplyvnený blízkym holandským kalvínskym hnutím. Od roku 1686 pôsobil ako dvorný kazateľ v Drážďanoch, odkiaľ, po svojom odstránení, odišiel ako prepošt na pozvanie kalvínskeho dvora na evanjelickú farnosť do Berlína. Spener bol vzdelaným a rozhladeným človekom nielen vo veciach náboženskej vierouky. Udržiaval čulé styky s predstaviteľmi protestantského hnutia v európskych krajinách. Uvedomoval si odklon nemeckej evanjelickej cirkvi od pôvodných zásad reformácie, nedostatok citovej vrúcnosti v náboženskej vierouke a škodlivosť cirkevnej dogmatickosti, hoci presne definovanej. Aby dosiahol nápravu, urobil dva dôležité skutky:

1. Vydal svoj spis *Zbožné priania (Pia desideria, 1678)*, ktorým nielen urobil dôležitý krok k potrebnej zmene, ale vyvolal aj neobyčajný rozruch u kňazov, cirkevných hodnostárov a učencov. Jeho kniha je považovaná za začiatok pietizmu v Nemecku. Upozorňoval v nej, že v evanjelickej cirkvi v Nemecku sa vytvoril z duchovného stavu monopol, proti ktorému už predtým vystupoval reformátor Martin Luther, že všeobecné kňazstvo sa dostalo do úzadia, že odumiera náboženský život. Svoju kritiku pomerov v nemeckej evanjelickej cirkvi rozdelil do troch častí: V prvej časti svojej knihy ostro odsúdil chyby vrchnosti – sebeckto, svetácky život, cezaropopizmus (spájanie cirkevnej moci so svetskou), vystúpil proti chybám kňazov, kritizoval nedostatočnú výchovu a pripravenosť kňazov, absenciu schopnosti sebazaprenia; cirkevným organizáciám a domácnostiam veriacich i jednotlivcom všeobecne vytýkal nedostatok zbožnosti a hriechy v duchovnom živote. V druhej časti vyzdvihol vysoký ideál *cirkevného a náboženského života kresťanov*. V tretej časti navrhoval možné cesty nápravy, a to podľa zásady *všetko postaviť na Svätom Písme, vrátiť sa k Martinovi Lutherovi, čítať Sväté Písmo i doma vytvárať krúžky zbožných jednotlivcov, ktorí sú si navzájom blízki (collegia pietatis)*. Podľa neho pravoverné kresťanstvo sa dokazuje v praktickom živote kresťana. Vychádzajúc z tejto zásady zdôrazňoval, že len vedomosťami z evanjelia, znalosťami biblie a kresťanskej vierouky sa nedosiahne potrebný stupeň kresťanskej dokonalosti. Preto požadoval obnoviť kresťanskú pravovernosť, ktorú ortodoxná cirkev potlačila, prebudením zbožnosti – pietas, (*pieta* – z lat. zbožnosť), čo znamenalo nadobudnúť k evanjeliu, ku kresťanskej viere nový, vnútorný vzťah a vnímať ju aj srdcom. Zo zbožného

srdca mal by vychádzať i kresťanský mravný život, ktorý Spener nazval po Baylym a Komenskom *praxis pietatis* – uplatnenie sa zbožnosti, jej potvrdzovanie. Dával dôraz na zbožné kresťanské srdce, na vieru prežívanú osobne, na pokoru veriacich, čím žiadal presunúť váhu náboženského života na cit a srdce. V rámci upevňovania cirkevnej disciplíny do práce a snaženia v cirkvi chcel zapojiť aj laikov, ktorí by sa mali podieľať i na správe cirkvi a podľa príkladu kalvínov vytvárať presbytérie ako orgány samosprávy cirkvi. Žiadal, aby mládež bola confirmovaná, t. j. príslušnosť k cirkvi mala byť potvrdená verejnou skúškou z cirkevných vedomostí - confirmácii. Vyzval evanjelických teológov a evanjelickú akademickú obec na zreformovanie teologického štúdia, podľa ktorého by kňazi mali získavať vzdelanie na univerzitách a boli pripravení na *nový spôsob kázania*. Preto pri výchove nových teológov dával dôraz nielen na získavanie vedomostí z kresťanskej vierouky, ale i na „posvätenie srdca“, t.j. na vytváranie vnútorného citového vzťahu k Svätému písmu a ku Kristovi. Žiadal skončiť neplodné teologické spory a dogmatické hádky a rešpektovať aj iné teologické názory, včítane znášanlivosti s inovercami.

2. Aby svojim tvrdeniam dal potrebnú dôležitosť, začal vo vlastnom cirkevnom zbore organizovať dvakrát do týždňa spomínané zhromaždenia *collegia pietatis*, cieľom ktorých bolo prehĺbovanie zbožnosti. Collegia pietatis sa konali najprv na fare, potom v kostole. Vyvolali značný záujem veriacich a účastníkov týchto zhromaždení zbožnosti nazývali pietisti. Takáto prax vykonávania zbožnosti a bohoslužieb sa postupne sa rozšírila i do iných nemeckých miest.

Spenerov spis vyvolal v nemeckej evanjelickej cirkvi rozruch a ostrú polemiku. Najviac prívržencov našiel vo svojom okolí – na univerzite v Lipsku, kde ho podporovali početní študenti, magistri i niektorí profesori. Profesor Carpsov, ktorý už predtým hovoril o potrebe zriaďovať *krúžky zbožnosti*, teraz ich začal vytvárať, pričom pochopenie a spoluprácu našiel medzi mladými magistrami lipskej univerzity: *August Herman Franke*, *Paul Anton Schade* a i. V aktivitách študentských krúžkoch nastal na pôde univerzity v Lipsku nový život.

Pestovanie zbožnosti v univerzitných krúžkoch, ale i mimo pôdy univerzity, často i na úkor riadnej návštevy chrámu a služieb božích, vyvolalo nevôľu orgánov evanjelickej cirkvi, ktoré ich chápali ako činnosť postavenú proti oficiálnemu bohoslužobnému zhromaždeniu. Pretože sa neuskutočňovali na cirkevnej pôde, cirkev v nich videla nebezpečenstvo sektárstva a nepriateľský postoj cirkevných kruhov viedol k úradnému zákazu týchto zhromaždení.

Opozičné názory vyjadrovali predovšetkým kňazi. Vytýkali Spenerovi, že vedie veriacich ľudí k „*nezdravému puritánstvu*“, že jeho snaha obrodiť kresťanskú evanjelickú

cirkev a jeho volanie po „rozhodnom kresťanstve je zľahčovaním prostriedkov milosti v cirkvi“. Vytýkali mu i praktiky *collegia pietatis*, obviňujúc ho, že nimi zaviedol „*ecclesiola in ecclesia*“ (cirkevná skupina v cirkvi), čo je vraj luteránskej cirkvi cudzie, narúša jej homogénnosť a vedie k jej štiepeniu. Spener sa bránil kritike poukazovaním na to, že jeho *collegia pietatis* sú inšpirované učením Martina Luthera, keď o. i. napísal: „*Milému Lutherovi vďačím popri Písmu na prvom mieste za to najvzácnejšie v mojej teológii. Kto číta moje spisy, nájde toho málo, čo nemá svoj základ v Lutherovi, ba čo by nebolo prevzaté väčšinou z neho*“. (Miroslav Hvožd'ara st.: Pohľad na pietizmus v evanjelickej cirkvi v zemi reformácie a na Slovensku, in: Cirkevné listy 4/2005, vydal Tranoscus, Liptovský Mikuláš)

Vytvorením pietizmu nešlo Spenerovi o štiepenie cirkvi, ani o vytvorenie nového cirkevného učenia. Podľa spomínaného autora Spener chcel v nemeckej evanjelickej cirkvi predovšetkým odstrániť, „*čo už odumrelo, odpadlo a zhromaždiť, oživiť, zveľadiť cirkev*“. (Tamže) Brániac *collegia pietatis* zdôrazňoval, že Martin Luther takýto spôsob bohoslužby v cirkvi pripúšťal, keď – odvolávajúc sa na jeho spis „*Deutsche Messe und Ordnung des Gottesdienstes*“ z roku 1526 - doporučoval popri latinských bohoslužbách, určených pre akademickú mládež, a popri misijných bohoslužbách pre široké vrstvy ľudu uskutočňovať aj zvláštne bohoslužobné zhromaždenia pre skutočných biblických kresťanov, pričom citoval Lutherove slová o bohoslužbe, ktorá „*sa nemusí uskutočňovať verejne za účasti všetkých ľudí, ale tí, ktorí chcú byť vážne kresťanmi slovom i skutkom, mali by sa menovite zapísať a niekde, v niektorom dome samotní sa zhromažďovať k modlitbám a čítaniu Božieho slova*“. (Tamže)

Na pozvanie pruských panovníkov odišiel Spener do Berlína. Po ňom z lipskej univerzity odišli na nové pôsobiská i ďalší jeho stúpenci. Z nich najvýznamnejší, A. H. Franke, ktorý už v Lipsku sa stal dušou pietistic-kých snažení, odišiel do Halle, kde začal nový rozmach nemeckého pietizmu, nazývaného *hallský pietizmus*.

Luteránska náboženská (aj pietistická) teória sa vtedy v Nemecku vyvíjala v hlavných centrách (popri univerzitách v Lipsku, Jene a i.), na ktorých študovali aj študenti z územia Slovenska a Uhorska

1. V náboženskom a univerzitnom prostredí v Halle, kde vznikol *hallský pietizmus*, vyznačujúci sa radikálnym prístupom.
2. Proti hallskému pietizmu na univerzite vo Wittenbergu sa vytvoril ortodoxný smer, ktorý obraňoval pôvodné luteránske učenie a kritizoval radikálny pietizmus.
3. V náboženskom prostredí vo Württembergu sa vytváral *württemberský smer pietizmu*, ktorý sa vyznačoval miernosťou a odmietaním sektárskych sklonov.

Hallský pietizmus, umiernený württemberský smer a ortodoxná obrana luteránstva wittenberskou univerzitou mali značný vplyv v prostredí protestantskej cirkvi v Uhorsku (aj na Slovensku) – medzi kalvínmi aj evanjelikmi.

1. Hallský pietizmus

V Spenerových myšlienkach i v jeho praktickej činnosti pri organizovaní náboženského života pokračoval jeho žiak *August Hermann Franke (1663-1727)*, ktorý popri sa ňom stal najvýznamnejším predstaviteľom nemeckého pietizmu. Tak ako Martin Luther predtým vo Wittenbergu, Franke vytvoril v Halle hlavné stredisko nemeckého pietizmu, ktoré ovplyvňovalo nielen pietizmus v Nemecku, ale prostredníctvom študentov i v iných európskych krajinách, včítane Uhorska a územia dnešného Slovenska. Franke založil v Halle v roku 1686 pietistické *collegium philobiblicum* a v takomto duchu prednášal i na miestnej univerzite. V cirkevnej praxi naplno rozvinul Spenerove myšlienky z *Pia desideria*. Ako 29-ročný sa stal v Halle kňazom a zároveň vyučoval hebrejský a grécky jazyk na tamojšej univerzite, na ktorej bol neskôr riadnym profesorom, teoretikom a organizačným vodcom hallského pietizmu. Stal sa dušou univerzity, ktorú postavil do služieb pietistického pohybu. Pričinil sa, že univerzita v Halle bola známa v Európe svojím pietistickým zameraním, pričom svojich študentov viedol nielen k osvojeniu si širokých vedomostí, ale i k zbožnej výchove budúcich kňazov. Ako významný pedagóg univerzity uskutočňoval svoje predstavy praktického kresťanstva: založil veľký ústav, rozširoval dobročinnosť (vznikali sirotince, starobince, školy, dielne na praktické vyučovanie). V roku 1712 založil s pomocou šľachtica baróna *Cansteina* Biblickú spoločnosť (ústav), ktorá v duchu pietizmu a v snahe sprístupňovať Písmo sväté vydávala Bibliu nielen v nemeckom jazyku, ale v jazykoch iných národov Európy, zdôrazňujúc dôležitú zásadu vydávať Sväté písmo a cenovo prístupné nábožné knihy vo všetkých jazykoch. Práve tu sa študenti z Uhorska stretávajú s myšlienkou potreby jazykového porozumenia, tolerancie a prichádzajú s iniciatívou vydávať nábožné knihy v jazyku ich národa.

Pod vplyvom Frankeho a hallskeho pietizmu začali nemeckí pietisti vykonávať misijnú činnosť. Misijné dielo *Herrnhut-Ochranov* a šírenie myšlienky nemeckého evanjelictva na pohanskej pôde by bez pietizmu nebolo mysliteľné. Významné misijné dielo v tomto smere vykonal *Mikuláš Zinzendorf (1700-1760)*, ktorý vychovaný pod vplyvom Frankeho myšlienok, učenia sv. Augustína a Martina Luthera, obrozený pietizmom, duchovným a náboženským životom na univerzite v Halle, sa osvojil kresťanskú vieru, stal sa kňazom a biskupom Jednoty bratskej. Na svojich majetkoch v údolí rieky Nisy prichýlil

moravských exulantov, ktorí ako dedičia Jednoty bratskej na nátlak luteránskych úradov prijali augsburské vyznanie ako oficiálnu vieru, hoci ostávali na zásadách starej Jednoty bratskej, hlásali toleranciu k iným náboženským vyznaniam a iným cirkvám. Niektoré jeho náboženské piesne preložil Karol Kuzmány a prevzal ich do evanjelického Zpěvníka, pričom Zidendorfova zbožnosť nachádzala po mnoho desaťročí u Kuzmányho svoju ozvenu.

Pod vplyv hallského pietizmu sa dostali i niektorí exulanti zo Slovenska a Moravy, ktorí po Bielej hore sa vystaňovali do nemeckého protestantského prostredia a najmä v Sasku vytvorili niekoľko cirkevných zborov. Boli to napríklad *Václav Kleych*, *Gašpar Motešický*, *Adam Simonides*, *Juraj Petrmann*, *I. Daniel Stránsky*. V *Žitavskom kancionále* z roku 1710, v *Kleychovom Zpěvníku* z roku 1717, ba i v *Tranosciuse*, vydaného v roku 1728 v Laube, sa nachádzajú ich náboženské piesne, poznačené duchom hallského pietizmu. (Pozri bližšie Ďurovič, J.: c. d., s. 172)

Frankeho pietizmus sa vyznačoval už novou črtou, ktorá u Spenera nebola: spájal náboženskú vrúcnosť s vrelou láskou k národu, čím takto chápaný pietizmus nadobúdala novú, dôležitú vlastnosť: vplýval na vznik národného uvedomenia, čo sa prejavilo napríklad aj u študentov z Uhorska (spomenieme Slovákov Jána Simonidesa, Mateja Bela, Jána Buriusa ml. a i.)

Franke dokázal spájať diakonickú činnosť s činnosťou editorskou, pedagogickou, vedeckou, čím dal nemeckému pietizmu nový rozmer – okrem náboženských otázok do popredia činnosti pietistov sa dostávali i otázky *vedeckého skúmania*, čo tvorilo významnú stránku činnosti pietistov. V rámci dobročinnosti a pomoci chudobným vytvoril niekoľko vnútro misijných útvarov. Pod jeho vplyvom sa Halle stalo strediskom nemeckého pietizmu. Frankeho pietistické myslenie, ktoré spočívalo v ústupe človeka do svojho vnútra, sa vyznačovalo tzv. *konvektiklovstvom*, to znamená zdôrazňovaním vnútorného charakteru náboženstva, pričom takéto chápanie náboženského myslenia, takýto prístup odmietal rozhodujúci a určujúcu úlohu tzv. vonkajšej cirkvi, t.j. cirkevnej organizácie.

Hallský pietizmus, hoci jeho vplyv bol v Nemecku v luteránskom cirkevnom myslení evidentný a rozširoval sa aj do iných krajín, sa nestal ľahko súčasťou náboženského a kultúrneho života. Ako uvádza Ján Ďurovič, vtedajšie „*kruhy cirkevné i štátne videli v tomto pohybe narušenie svojej državy, štátneho poriadku, cirkevného života, v zhromaždeniach pociťovali často neprítomnosť pietistov, v ich krúžkoch odstredivé sily, v ich dogmatickom synkretizme nebezpečenstvo pre pravoverie, ohrozenie učenia cirkevného a tak aj poslania cirkvi*“. (Tamže, s. 172-173) Ortodoxne luteránstvo toto učenie považovalo za „*sektársky*

jav“, „odstredivý faktor“ v luteránskej cirkvi, ktorý ohrozoval nemeckú cirkevnú organizáciu a „zdravé náboženstvo“, čiže samotný základ luteránstva, jeho cirkev a kresťanský náhľad.

V praxi hallského pietizmu sa však vyskytovali niektoré, pre evanjelickú cirkev škodlivé prejavy (i keď nie vo všeobecnosti): úzka krúžková zbožnosť často hraničila so sektárstvom, náboženským blúznením a rojčením. Takéto aktivity boli oficiálnymi cirkevnými orgánmi považované za „nezdravé a za odklon od učenia cirkvi“. Ich obsahom boli myšlienky, ktoré hlásali potrebu „náhleho obratu človeka, jeho zmeny od základov“, čo by prinieslo „vedomie odlišnosti a duševnej pýchy“. V sektárskej a takto uzavretej úzkej spoločnosti dochádzalo k odsudzovaniu a „zatracovaniu“ svetského spôsobu života (napríklad divadlo, tanec, veselosť) a viedlo „k oddel'ovaniu sa od ostatného sveta“, od náboženských chrámových zhromaždení veriacich, od života v cirkevnom zbore až k názorom, ktoré boli považované za bludné a svojím spôsobom „kacírske“ voči luteránstvu.

Württembergský smer nemeckého pietizmu a Wittenberská ortodoxnosť

Na strane ortodoxného luteránstva (v spojení s univerzitou vo Wittenbergu) sa vytvoril druhý náboženský smer pietizmu – *württemberský smer*, ktorý sa neskôr vo Württembersku pod vplyvom Johanna Bengela (1697-1752) postupne uplatňoval v miernej a ortodoxnej podobe. Bol zbavený škodlivých a odstredivých sektárskych sklonov a pozitívne prijatý i v rámci krajinskej lutherskej cirkvi. Vystupoval kriticky proti hallskému pietizmu. Oba smery navzájom ideovo medzi sebou zápasili, pričom württemberský smer ovplyvnil postoje k pietizmu v krajinách mimo Nemecka (aj v Uhorsku) a teda i slovenský pietizmus.

Univerzita vo Wittenbergu i náboženské obce krajinskej lutherskej cirkvi spočiatku prijímali pietistické myslenie, považujúc ho za potrebnú obrodu a nové chápanie evanjelického učenia. Koncom 17. storočia na univerzite sa začal vytvárať kritický smer proti hallskému pietizmu, ktorý proti nemu vystupoval skoro celé storočie, zameriavajúc sa na obranu luteránskej ortodoxnosti, výsledkov Lutherovej reformácie a ním vytvoreného cirkevného učenia i samotnej cirkvi. Na jeho čele stáli profesori Wittenberskej univerzity: Mayer, Newman, Haunecken, Schelwig, Deutschmann, Löscher. V roku 1693 vo Wittenbergu bol vydaný spis *Imagio pietatis – Ausführliche Beschreibung...* O dva roky neskôr, v roku 1695, na univerzite spísali proti hallskému pietizmu 283 bodov, v ktorých s takmer dogmatickou presnosťou vymenovali nedostatky podľa nich chybného pietistického učenia. Považovali ho za „poblúdenie“ a rázne vystúpili proti „náhlým obratom“ pietistov.

Predovšetkým zaútočili proti jestvovaniu *ecclesioly v ecclesii*, odkláňaniu sa od *sola fide*, proti pýche, mysticismu, zavrhovaniu sveta (svetských vecí), voleniu laikov do cirkevnej správy, proti chyliazmu a pod.

Na univerzite vo Wittenbergu, ktorá bola ideovou základňou útokov proti hallskému radikálnemu pietizmu, študovali mnohí kňazi z územia dnešného Slovenska. Univerzita bola v tomto období baštou luteranizmu, čo sa odrážalo i v duchovnom živote evanjelickej a. v. cirkvi na Slovensku.

V neskoršom období predstaviteľmi umierneného württemberského náboženského smeru pietizmu boli Johann Albrecht Bengel (1697-1752); Johann Jakob Moser (1701-1758); Friedrich Karl Moser (1723-1798). Aj napriek týmto snahám niektoré prejavy pietizmu sa v náboženských spoločenstvách vo Württembersku zachovali.

Pietizmus ako cirkevný reformný a náboženský smer vyvrcholil v Nemecku u Johanna Kaspara Lavatera (1741-1801) a Gottfrieda Daniela Krummachera (1774-1837). Na myslenie nemeckých pietistov mal významný vplyv Jakob Böhm a jeho panteistické myslenie, najmä medzi stúpenkami pietizmu, v pietistických obciach vo Wittenbergu a jeho okolí. Vplyv pietistických myšlienok je možné nájsť u niektorých významných osobností nemeckého osvietenstva, ako napríklad Gottfried Arnold (1666-1714), Johann Konrad Dippel (1637-1734) alebo Johann Christian Edelmann (1698-1767). Prejavili sa i v myslení Klopstocka, Herdera, Kanta a i., pričom mali významný vplyv na ich filozofické a sociálne názory i na ich politické postoje.

Vznik pietizmu v Uhorsku

Politické a sociálne predpoklady rozšírenia pietizmu na Slovensku

Evanjelická cirkev a. v. v Uhorsku bola, ktorá sa utvorila na Žilinskej synode v roku 1606?, bola v období protireformácie vystavená silnému tlaku zo strany štátu i katolíckej cirkvi, hoci sa stala subjektom právnych aktov panovníka (Viedenský mier, 1606, Linecký mier, 1646). Oba dokumenty jej síce zaručovali určitý stupeň náboženskej samostatnosti a vykonávania cirkevných obradov, ale neustále sa nachádzala pod represívnou politikou Viedne a katolíckej cirkvi. Najmä 70-te roky 17. storočia, v ktorých boli protestanti (najmä evanjelici) súdne prenasledovaní (známe pod názvom „Trauerdekade“), zákony štátu poskytovali protestantom, podľa slov Evy Kowalskej, minimálnu mieru legality, umožňujúcu len „obmedzený výkon náboženstva (verejný výkon náboženstva v minimálnom počte lokalít), navyše podmienený

súhlasom panovníka“. (Kowalská, Eva: Sociálne a politické pozadie zápasu o pietizmus v Uhorsku, In: Rozpravy k slovenským dejinám, Slovak Academic Press, Bratislava 2001, s.159) Zákony boli chápané a interpretované ako milosť panovníka, preto sa slovenskí evanjelici celé 17. a 18. storočie dovoľávali obnovenia platnosti zákonného postavenia svojej cirkvi, pričom úzkostlivo dbali o dodržiavanie a zotrvávanie na pôvodných základných cirkevných knihách *Formula* a *Kniha svornosti*, obsiahnuté v Confessio Augustana, ktorá bola prijatá v roku 1555 ako výsledok dohody protestantských stavov s cisárom. Tlak zo strany štátu a katolíckej cirkvi vyvolával nevyhnutnosť udržania konzistentnosti protestantských cirkví (aj evanjelickej) a hľadania nových foriem jej existencie, ktoré sa prejavovali preberaním pietizmu najmä pod vplyvom z Nemecka.

Pietizmus v protestantskom hnutí Uhorsku a na Slovensku si vytváral svoj vlastný obsah, charakterizovaný predovšetkým miernym prístupom k cirkevnému ortodoxnému učeniu. Prejavoval vo dvoch protestantských cirkvách: v evanjelickej cirkvi a. v., predovšetkým na území Slovenska, a v cirkvi kalvínskej (helvétskej), ktorá mala väčší vplyv na území obývanom maďarským etnikom.

Slovenský pietizmus, t. j. na území vtedajšieho horného Uhorska, dnešného Slovenska, je možné rozdeliť do troch historických období:

1. Počiatočné obdobie, do ružomerskej synody (august 1707). Bolo ovplyvnené radikálnymi myšlienkami Frankeho a hallským pietizmom. Vyznačovalo sa prenikaním pietistických myšlienok z Nemecka (najmä z univerzity v Halle) do Uhorska a na územie Slovenska.
2. Obdobie po synode v Ružomberku. Pôvodný charakter pietizmu sa pod vplyvom teoretického učenia univerzity vo Wittenbergu stráca a vzniká tzv. *tajný (neverejný) pietizmus*. Mení sa jeho obsah. Pretransformoval sa na smer, ktorý sa uplatňoval predovšetkým v evanjelických cirkevných školách. Vyústil do prípravy osvietenieckého obdobia.
3. V druhej polovici 19. storočia v Uhorsku a na území Slovenska vzniká *novopietizmus*, ktorý je spojené so vznikom prebudeneckého hnutia v protestantskej Európe a obrodou evanjelického náboženského myslenia.

1. Obdobie vplyvu radikálneho pietizmu

Hoci pietizmus na Slovensku bol ovplyvňovaný nemeckým pietizmom (aj radikálnym pietizmom), prejavoval sa miernym spôsobom, ktorá nevybočoval z domácich ortodoxných

zvyklostí protestantskej cirkvi (evanjelickej i kalvínskej). Neprejavoval sa krajnými formami, ako v Nemecku. Domáce pobožnosti, ktoré mali v slovenských podmienkach stálu a zaužívanú tradíciu, sa nestali miestom sektárskej cirkevnej činnosti. Kňazi, ktorí na rozširovanie pietistických myšlienok mali najväčší vplyv, slúžili verne cirkvi a záležalo im na vývoji v nej o to viac, že toto obdobie v dejinách cirkvi sa vyznačovalo neustálymi útokmi proti protestantom zo strany oficiálnej moci i zo strany katolíckej hierarchie. Preto vo svojej činnosti nemohli pripúšťať sektárske prejavy, ktoré by narušali integritu cirkvi. Preto slovenský pietizmus mal mierny charakter, a ako napísal Ján Ďurovič, *bol držaný v rámci cirkvi, bol hlavne duchovného rázu, išlo mu o rozvlnenie a rozprúdenie duchovného života, o zintenzívnenie bohoslužobných aktivít. Preto sa veľmi nedotýkal cirkevného učenia a len málo cirkevnej správy.* (c. d. , s. 177) Preto v prvom období prenikania pietizmu do Uhorska a na územie Slovenska sa do popredia sa dostával predovšetkým jeho duchovný, teologický ráz.

Za predchodcu pietizmu v protestantskej cirkvi (v evanjelickej cirkvi ausburgského vyznania i v cirkvi kalvínskej) na Slovensku, ako bolo už spomenuté, je možné považovať Jána Amosa Komenského (1592-1670), pedagóga, biskupa Jednoty bratskej, ktorý pochádzal z rodiny slovenského pôvodu. Ako český exulant, pôsobiaci určitý čas i na území Slovenska, mal vplyv na slovenských protestantov. Jeho spomínaný preklad knihy *Praxis pietatis* ovplyvňoval evanjelické prostredie na Slovensku, čím táto kniha predchádzala pietizmu.

Medzi slovenským a nemeckým náboženským prostredím (predovšetkým v evanjelickej a kalvínskej cirkvi) existovala plodná spolupráca. Vychádzala z toho, že na území Slovenska, ale i v celom Uhorsku, žila početná nemecká komunita, najmä v mestách, ktorá sa hlásila k evanjelickej cirkvi a vytvárala si svoje cirkevné školy (napríklad Bratislava, Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Kežmarok a i.). Do organizácií protestantskej cirkvi na Slovensku sa dostávali významné diela duchovných vodcov nemeckej reformácie. Už v roku 1529 bol na Slovensku známy preklad Lutherovho *Malého katechizmu*. Evanjelický kňaz Daniel Pribiš v roku 1612 vydal preklad Lutherovej knihy *Katechismus Dr. Martina Luthera z Nemeckého yaziku na Slověnsky preložený*. Začiatkom 17. storočia na bratislavskej evanjelickej cirkevnej škole pôsobil rektor *David Klinger*, ktorý pochádzal z Nemecka. Po zriadení evanjelického Kolégia v Prešove (*Collegium scholasticum*), slávnostne otvorenom 18. novembra 1667, jeho rektorom sa stal *Samuel Pomarius*, profesor Wittenberskej univerzity. Je len prirodzené, že učitelia z evanjelického prostredia v Nemecku prinášali aj myšlienky nemeckého pietizmu. Spolupráca medzi slovenským a nemeckým evanjelickým prostredím bol veľmi intenzívna najmä pri výchove početných slovenských evanjelických

kňazov na univerzitách v Halle, Wittenbergu, Lipsku, Jene a i., ktorí po skončení univerzitných štúdií pôsobili v evanjelickej cirkvi na Slovensku. Bol to napríklad Ján Simonides (1648-1708), ktorý sa stal jedným z prvých stúpcov a šíriteľov nemeckého pietizmu na Slovensku.

Ako rektor cirkevnej školy v Brezne, literárne činný, v júli 1669 a v decembri 1670 v rámci *Studium katecheticum* viedol svojich žiakov k náboženským *dišputám*. Ak predstavitelia svetskej moci spočiatku neprekážali šíreniu protestantizmu, po začiatku obdobia násilnej rekatolizácie a vieroučných sporov opozícia proti stúpencom pietizmu bola zo strany svetskej i cirkevnej vrchnosti stále silnejšia. Ján Simonides bol v čase vieroučných sporov obvinený zo šírenia protestantizmu a pietizmu. Po väznení v Leopoldove ho bratislavský súd v roku 1674 odsúdil na trest smrti a neskôr poslal na galeje. V Taliansku sa spolu s ďalším slovenským evanjelickým kňazom Tobiášom Masníkom pokúsil o útek. Doslova z otroctva ich vykúpil nemecký kupec J. F. Weltz. Pretože Ján Simonides bol spätý s nemeckým evanjelickým duchovným a kultúrnym prostredím, odišiel do Nemecka, kde vyšli jeho významné práce: *Galeria omnium sanctorum*, *Collegium Apostolico-Lutheraneum* (Wittenberg 1676), *Exul praeducamentalis* (Wittenberg 1679), pričom v práci sú pripojené aj hodnotiace stanovisko profesorov wittenberskej univerzity Deutschmanna, Calovia i exulantov Christiana Kleascha, Georgia Gazitiusa, mestskej rady v Brezne, svedkov v Neapoli. Niektoré jeho práce vyšli neskôr v Hermannsburgu (1883). Simonides dobre poznal nemecký katechizmus Martina Luthera, ranný nemecký pietizmus Spenera a jeho práce. Po návrate na Slovensko sa stáva evanjelickým kňazom v Banskej Bystrici. V roku 1704 predniesol slávnostnú kázeň pri inštalácii superintendanta evanjelickej cirkvi Štefana Pilárika. Ako banskobystričský kňaz vydal v roku 1704 v Žitave u tlačiaru Michala Hartmanna obsiahly katechizmus, poznačený pietizmom: *Wysvětlení Křesťanského učení podle pořádku Malého katechizmu D. M. Luthera na otázky a odpovědi zpořádané...* Skoro na 800 stranách rozšíril Lutherov katechizmus z piatich na šesť častí, pričom šiestu časť nazval *Domovní tabule*. V predhovore používa aj slovenské slová, pripomínajúc, že *slovenských v zemi naší obyčejných se dokládal a že ortografiám a čárky, o které mnozí v psání velice starají, hrubě nenásledoval*. Slovenské slová a poukazovanie na slovenský vplyv možno chápať aj ako príklon pietistov k otázkam rodiaceho sa národného života.

Vo svojom katechizme formou otázok a odpovedí rozvádzal učenie evanjelickej cirkvi a doplňoval tak Lutherov katechizmus: napríklad „*Člověk křesťanský k čemu má býti vždy hotový?*“, alebo *Čo jsi tedy ty podlé tvého povolání obecného?*“. (Ďurovič, J.: c. d., s. 179) Správnosť svojich katechetických názorov si nechal potvrdiť dobrozdaním a súhlasom

domácich cirkevných autorít (napríklad seniorátov), ale najmä najväčšou vtedajšou medyn8rodnou vieroučnou autoritou evanjelickej cirkvi: univerzitným senátom a teologickým dekanom Wittenberskej univerzity. V novembri 1704 v latinsky písanom texte potvrdili, že Jána Simonidesa poznajú, pretože mal na univerzite *dišputu*, že poznajú aj obsah jeho katechizmu, hoci nerozumejú reči, v ktorej bol napísaný (*idioma eius scripti nobis familiare non sit – reč jeho spisu nám dôverne známa nie je*), a súhlasia s obsahom Simonidesovho katechizmu, pričom dúfajú, *ut ex natione Slavonica quosdam colligeret, qui verum Christ cultum amplecterentur* (že pôvodný národ Slovenský bude spájať tak, aby vyznával Kristovu pravdu). (Voľný preklad autora, podľa Ďurovič, J.: c. d., s. 180) O rok neskôr, a v roku 1705, vydal v Levoči *Summovník aneb Krátke učení křesťanského obsáhnutí*, ktoré bolo stručným sumárom z katechizmu, určeným pre praktické používanie.

Okolo Jána Simonidesa sa v Banskej Bystrici čoskoro vytvorila vplyvná skupina pietistov, ktorí rozširovali tento duchovný smer a s ním spojený náboženský život. Patrili do nej Ján Burius mladší (16??-17??), spolu so svojím otcom, už spomínaným Jánom Buriusom starším, historikom, predtým farárom v Krupine, ktorý počas pobytu v Nemecku v roku 1674 sa zoznámil so Spenerovým pietizmom. Ján Burius mladší sa od roku 1697 sa v Banskej Bystrici stal rektorom evanjelickej cirkevnej školy – lýcea a od roku 1702 i kňazom. Udržiaval písomný kontakt s Frankem.

So skupinou stúpcov pietizmu v Banskej Bystrici spolupracoval z radov šľachty *Martin Clement*, hlavný stoličný notár. Bol stúpcom Františka Rákócziho II., ochrancom, patrónom a mecénom *Mateja Bela*, rodáka z neďalekej Očovej, ktorý v tomto období začína študovať na banskobystrickom lýceu. Pod vplyvom Jána Simonidesa a Jána Buriusa ml. a za podpory Martina Clementa sa Matej Bel dostáva na lýceu do pietistického ovzdušia. Vďaka ich nasmerovaniu i podpore (*Martin Clement bol nielen prívržencom Mateja Bela, ale i jeho mecénom*) odchádza Bel študovať na univerzitu v Halle, kde na neho vplýva nielen pietistické prostredie univerzity, ale i Frankeho osobnosť. Franke oceňoval schopnosti Mateja Bela, pretože neskôr na Buriusovu žiadosť, aby pomohol pri výchove ďalších evanjelických kňazov, odpovedal: *Vďačne prijmem mladíkov z Uhorska, keď sa tak vrátia domov, ako Bel*. (Ďurovič, J.: c. d., s. 180) Frankeho slová, napísané v liste Jánovi Buriusovi, je možné chápať ako výraz uznania, ba i pochvaly Mateja Bela.

Myšlienky pietizmu mali svojich stúpcov a podporovateľov u niektorých príslušníkov hornouhorskej šľachty. Spomenieme nielen *Jána Radvanského*, pána Radvane, ale v Banskej Štiavnici a v jej okolí v početnej skupine pietistov významnú prácu vykonával barón *Ján Gottfreid Hellenbach*, ktorý ako vedúci úradník banských dôchodkov stal sa

prívŕzencom a dôverníkom Františka Rákocziho II. a mal styky s Frankem. Vychovávateľom jeho syna bol Štefan Károly, ktorý doprevádzal jeho syna lekárskom štúdiu v Halle. Štefan Károly neskôr zohral medzi zadunajskými pietistami významnú úlohu. (Durovič, J.: c. d., s. 187)

V Banskej Štiavnici, v banskoštiavnickom kruhu (názov podľa Jána Ďuroviča) duchovným vodcom pietizmu bol banskoštiavnický kňaz a banský superintendent *Štefan Pilárik*, ktorý sa s pietizmom zoznámil počas štúdií vo Wittenbergu, kde - ovplyvnený myšlienkami a náboženskými zásadami Spenera - obhájil svoju *dišputu* a získal magisterský titul. Svoje 12-ročné pôsobenie v Banskej Štiavnici, v ktorom sa hlásil k myšlienkam pietizmu, opísal práci *Zwoelf-Jaerige Evang. und Epistolische Kirchen-Arbeit*, vydanej v Drážďanoch. (Dresden 1691) Na biskupskej inštalácii Štefana Pilárika mal kázeň už spomínaný významný slovenský pietista Ján Simonides. Štefan Pilárik vysvätil dňa 3. mája 1706 na kňaza Mateja Bela. K pietizmu sa hlásil aj Pilárikov zať Michal Andricius, od roku 1705 farár v Rajci, ktorý študoval v Halle a bol priateľom Mateja Bela.

Keďže pietizmus ako náboženský smer prichádzal na Slovensko z Nemecka, najväčšiu podporu mal, prirodzene, vo farnostiach evanjelikov nemeckého meštianstva v slovenských mestách, ktorí udržiavali neustále styky s nemeckým náboženským a kultúrnym prostredím. Strediskom slovenského pietizmu popri Banskej Bystrici sa stala Bratislava. Nemeckí kňazi slovenskej evanjelickej cirkvi sa takmer jednoznačne postavili za pietistický smer a boli úzko spojení s náboženským životom na Slovensku. Spomenieme *Antona Reiseru*, predtým kňaza v Hamburgu, ktorý v cudzine vystupoval na obranu uhorských pietistov. *Georg Friedrich Schnaderbach* z Meklenburska prišiel do Viedne a Bratislavy, kde pôsobil koncom 17. storočia, *Johann Ehrenreich Weisbeck*, ktorý bol spolu so Simonidesom jedným z prvých priekopníkov pietizmu v Uhorsku a mal písomný styk s Frankem, zástupca bratislavského seniorátu *Adam Mitúch (Mittuch)* (1671-????), ktorého za kňaza vysvätil Štefan Pilárik v roku 1704. O roku neskôr sa stal v Trnave slovensko-nemeckým kňazom, ale po obsadení Trnavy cisárskym vojskom odchádza do Pezinka, kde sa venoval výchove detí v duchu zásad pietizmu, formoval tak nový obsah školy. Zároveň vykonával i povolanie kňaza.

Myšlienky pietizmu našli podporu i v ďalších oblastiach Slovenska. Napríklad v Hontianskej stolici stúpencom pietizmu bol podžupan stolice *Žigmund Jánoky*, ktorý sa zúčastnil povstania Imricha Tökölyho. V Bátoviach pôsobil pietista *Ján Valentíny*. Na okolí Krupiny pod vplyvom miestnych pietistov vyrástol teológ *Jur Štrba*, ktorý po štúdiu v Halle sa stal kňazom vo Sv. Antole, a Kost. Moravciach. Keďže zomrel ako 27 ročný, Matej Bel

tomuto *ex Halensi regia in coelestem academiam* venoval v roku 1708 spomienkovú knižočku *Querela vox super obitu*. . . (Halle 1708, 2° 2 n. l.) (Podľa Ďurovič, J.: c. d. , s. 182)

Pietizmus mal svojich stúpcov aj v iných častiach Slovenska. Napríklad vo Svätom Jure pôsobil kňaz *Peter Kiss*, v Púchove *Pavol Major* (zomrel v roku 1714 v Banskej Bystrici), ktorý študoval vo Wittenbergu, kde v rokoch 1667 a 1668 obhájil a vydal dizertácie *De ministerio ecclesiastico*, *De providentia Dei*. Bol rektorom školy v Martine, pre náboženské prenasledovanie stal sa exulantom, neskôr kňazom u šľachticov v obci Sklabina a v Púchove. Na Spiši, v Levoči, sa pod vplyvom Nemca Günthera nesmel k pietizmu hlásil *Samuel Sinapius*, syn slávneho levočského farára Daniela Sinapia. V Gelnici to bol *Samuel Kephhalides-Hlaváč*, ktorý pre pietistické zmýšľanie musel v roku 1707 opustiť Rožňavu.

Medzi najvýznamnejších stúpcov pietizmu (v ponímaní náboženského smeru) na Slovensku v období do synody v Ružomberku v roku 1707 patrili Tobiáš Masník a Ján Simonides.

Tobiáš Masník (1640-1697), lať. Masnicius, študoval na univerzitách vo Wittenbergu a v Jene. Ako evanjelický kňaz a stúpenec pietizmu bol nábožensky prenasledovaný. Jeho práce vyšli vo Wittenbergu v roku 1681, v Drážďanoch v roku 1682, neskôr v Halle v roku 1876. Jeho filologické dielo *Zprawa Pjsma Slowenského* (1696) je svedectvom o tom, že na pôde evanjelickej cirkvi už v 17. storočí existovali slovákizačné tendencie ako výraz používania národných jazykov, čo vychádzalo zo zásady pietistov.

Vo Wittenbergu študoval i Juraj Láni (1646-1701), ktorý ako protestant bol odsúdený na galeje. Po úteku sa usadil v Lipsku, kde vydával svoje práce a kde aj zomrel. Ján Burius st. (1636-1689), syn evanjelického kňaza z Liptova, ktorý študoval na univerzite vo Wittenbergu, v Jene a v Naumbergu, napísal v nemeckom exile 800 stranové historické dielo. Vo Wittenbergu študovali Eliáš Ladiver ml., Ján Rezník (1650-1710). Evanjelický kňaz Daniel Láni, kazateľ v Krupine a v Hlohovci, vydal vo Wittenbergu v roku 1654 svoj spis *Igneae veritatis evangelicae columna*, ktorý sa považuje za jeden z najväčších polemických spisov svojej doby. Vo Wittenbergu študoval i Daniel Krman (1663-1740), neskôr, od roku 1706, významná osobnosť evanjelickej cirkvi na Slovensku. Ako uvádza Ján Ďurovič, v tomto období na univerzite vo Wittenbergu študovalo „181 Uhrov, hlavne zo Slovenska“. (Tamže, s.178) V rokoch 1700-1714 študovalo na univerzite v Halle 112 študentov z Uhorska, ktorí sa v duchovnom prostredí Frankeho nielen oboznamovali s pietistickým duchovným smerom, ale sa dostávali pod jeho vplyv (údaj podľa cit. článku v *Cirkevných listoch*, 4/2005), z ktorých väčšina študovala teológiu a stali sa evanjelickými kňazmi. Z 85 zachovaných dizertácií z filozofie či teológie, ktoré napísali a obhajovali študenti zo Slovenska na univerzitách

v Nemecku, väčšina bola obhajovaná vo Wittenbergu a v Halle. (*Podľa Veselý, Daniel: Dejiny kresťanstva a reformácie na Slovensku, Tranoscius, Liptovský Mikuláš 2004*). Myšlienky pietizmu, s ktorými sa oboznámili na univerzite, prinášali i do slovenského duchovného a kultúrneho prostredia, takže vplyv nemeckého pietizmu sa na Slovensku prostredníctvom týchto študentov musel prejavovať, pritom na Slovensku boli pre vplyv pietizmu vhodné podmienky. Mnohí slovenskí študenti po skončení štúdií s hodnotami *magistrov* boli nielen kňazmi, ale i učiteľmi na školách v slovenskom cirkevnom a národnom prostredí, čím spoluvytvárali duchovný charakter pietizmu a obrodzovanie náboženského života. Predovšetkým cez nich prenikala na Slovensko novoscholastika, ale aj encyklopedické a empirické myslenie Francisa Bacona.

Ružomerská synoda (synodus ad quercum - synoda pod dubom) v roku 1707 – medzník vo vývoji pietizmu na území Slovenska

Vývoj v evanjelickej cirkvi na Slovensku prebiehal od čias jej vzniku (*od Žilinskej synody v roku 1606*) počas 17. a 18. storočia v neustálych obranných snaženiach proti snahám katolíckej cirkvi a mocenských orgánov Habsburgovcov o neustálu rekatolizáciu. Podľa náboženského zákona z roku 1608 sa evanjelická cirkev mohla realizovať vo vierovyznaní ako plnoprávna cirkevná organizácia. Mierové dohody, napríklad viedenský mier (1606), mikulovský mier (1622) a linecký mier (1646) poskytovali určitý právny rámec pre *zákonnú podobu* evanjelickej cirkvi, ktorú štátna moc v skutočnosti uznala. Toto uznanie bolo zo strany štátnej moci podmienené akceptovaním *Formuly a Knihy svornosti*, obsahujúcich *Confessio Augustana*, bolo už 17. storočí považované - podľa Evy Kowalskej - za *doktrinálny štandard*. (Kowalská, E.: *Evanjelické spoločenstvo v 18. storočí*, Veda, vydavateľstvo SAV, Bratislava 2001, s. 105), pričom poznamenala, že akceptovanie *Confessio Augustana* nemeckým cisárom Ferdinandom I. nemuselo byť dôsledne uplatňované v Uhorsku, *pretože právne akty cisára neboli záväzné pre uhorského kráľa. Boli chápané len ako príklad, ktorý by mohol byť uplatňovaný v podmienkach Uhorska*. (Kowalská, E.: c. d., s. 105)

Duchovný ráz pietizmu na Slovensku v prvom období sa prejavoval v zintenzívnení bohoslužobného života, prejavujúceho sa v zavádzaní konfirmácie (napríklad v Bratislave), v organizovaní vyučovania katechizmu, v zborovom spievaní náboženských piesní, v prehlbovaní vedomostí z vierouky. Pritom na Slovensku existovali vhodné podmienky pre

prijatie pietizmu nielen tým, že protestantská cirkev (najmä evanjelická) bola prenasledovaná, boli jej odoberané kostoly, školy, cirkevný majetok. Pietizmus priniesol pre obrodenie duchovného života a náboženské zánietenie veriacich nové podnety, ktoré sa v podmienkach náboženského útlaku prejavili organizovaním i tajných nočných bohoslužieb, zintenzívnením práce kňazov - vyhnancov medzi pospolitým ľudom, dávaním dôrazu na čítanie biblických textov a rozširovaním Biblie. Pozitívny náboženský ruch nastal i medzi meštianskou vrstvou. Pretože pietizmus na Slovensku sa v tomto období prejavoval vcelku otvorene, mal charakter verejne prijateľného učenia a tak ako v Nemecku, kde ho podporovala aj feudálna vrstva (napríklad pruskí panovníci), hlásili sa k nemu i niektoré šľachtické rody (Radvánsky, Hellenbach, Roth a i.). Ján Ďurovič, hodnotiac vplyv nemeckého pietizmu na náboženský život evanjelickej cirkvi na Slovensku, napísal, že *nemecké, západné pomery doniesli oživenie, povzbudenie, vzor i snahu, pričom mimovoľne, nevedomky tieto príklady viedli k túžbe znovu vybudovať rozborenú cirkevnú organizáciu slovenských evanjelikov*. (Tamže, s. 178)

Vplyv nemeckého pietizmu sa na Slovensku prejavoval predovšetkým v cirkevných organizáciách v Bratislave, Banskej Bystrici, Kremnici, Banskej Štiavnici, teda v tých mestách, v ktorých bolo početné nemecké mestské etnikum, ktoré malo styk s nemeckým kultúrnym prostredím (najmä kňazi). Kňazi slovenského pôvodu, študujúci na nemeckých univerzitách, stali sa šíriteľmi tohto nového smeru i na slovenskom vidieku. Spomenieme Jána Buriusa staršieho i jeho syna Jána, Jána Sinapsiusa, Jána Simonidesa a ďalších.

Veľa duchovných a náboženských piesní, používaných v evanjelickej cirkvi, pochádzala z prostredia nemeckého pietizmu, najmä od Jána Hermanna, Paula Gerhardta, M. G. Neumanna a Benjamina Schmolcka. Tieto pietistické piesne vošli do slovenskej tradície a evanjelického spevníka čoskoro po ich vzniku v Nemecku. Obsahuje ich už druhé vydanie evanjelického spevníka *Cithara sanctorum*, vydaného v početných vydaniach *Tranosciusom* v Liptovskom Mikuláši, prvýkrát už v roku 1636.

Až do začiatku 18. storočia vplyv pietistických myšlienok sa v evanjelickej cirkvi v Uhorsku, najmä na v cirkevných dištriktoch na území Slovenska sa prejavoval predovšetkým v náboženskom zameraní, ktoré smerovalo proti ortodoxnému chápaniu náboženskej teórie, pričom prvá etapa vplyvu bola zameraná na náboženské učenie.

2. Pietizmus na Slovensku po synode v Ružomberku

Proti pietizmu i kňazom pietistom ostro vystupoval superintendent slovenskej evanjelickej cirkvi Daniel Krman, vtedy najuznávanejšia autorita evanjelickej cirkvi na Slovensku, ktorý

pietistom nedôveroval. Pietizmus považoval za odchýlenie od kresťanskej evanjelickej vierouky. Obával sa, že ich rastúci vplyv môže duchovne i organizačne cirkev poškodiť a v ťažkých časoch bojov obrany proti útokom zo strany katolíckej cirkvi môže evanjelickú cirkev oslabiť a rozdrobiť. Vedený týmito obavami a snahou zachovať jednotu cirkvi zvolal v dňoch 3.-10. apríla 1707 do Ružomberka synodu. Synoda odmietla a zakázala v evanjelickej cirkvi používať Simonidesov katechizmus, označila ho za pietistický, pričom nebrali sa do úvahy ani pozitívne hodnotenia a dobrozdania teologických autorít v Nemecku – dekana a senátu wittenberskej univerzity. V snahe úplne zlikvidovať pietizmus v evanjelickej cirkvi na Slovensku a odstrániť jeho vplyv Daniel Krman navrhol, aby synoda pozbavila pietistických kňazov úradu. V napätej diskusii svetskí zástupcovia v synode Krmanov návrh odmietli so zdôvodnením, že učenie kňazov pietistov nie je možné hodnotiť ako podvracanie evanjelickej cirkvi, ale ide o súkromné názory na jednotlivé články cirkevného učenia. Tých kňazov, ktorí v diskusii na synode otvorene prejavovali svoje sympatie k pietizmu (Burius, Mittuch, Major a Platy), vyzval prisahať na knihu *Formula Concordiae* a žiadal od nich sľub, že zachovajú vernosť evanjelickému učeniu. Mladého kňaza Jána Hradského, ktorý neskôr, po odobratí evanjelického chrámu v Krajnom tajne vykonával evanjelizačnú činnosť po kopaniciach (za čo bol v rokoch 1749-1753 uväznený), skúšal 5 dní zo Symbolických kníh.

Ružomerská synoda bola rozhodným útokom proti pietizmu v evanjelickej cirkvi v celom Uhorsku a znamenala vážny úder pre ďalšie šírenie pietistických myšlienok, pretože po nej už slovenský pietizmus nevystupuje tak slobodne ako predtým. Aj keď sa nepodarilo myšlienky pietizmu zlikvidovať úplne, v teologickej oblasti bol zatlačený. Predstavitelia evanjelickej cirkvi touto synodou dali evanjelickým kňazom na vedomie, že pietizmus sa v cirkvi v budúcnosti stáva neželateľným smerom. Kňazi, ktorí chceli zostať verní pietizmu, museli čeliť nielen kňážskej exkomunikácii zo strany vrchnosti evanjelickej cirkvi, ale ako protestantskí kňazi museli čeliť i náboženskému útlaku a prenasledovaniu zo strany katolíckej cirkvi a svetskej moci. Aj napriek tomu pietizmus sa prejavoval v duchovnom a politickom živote na Slovensku i naďalej. Jeho prejavy sa sústreďovali do oblasti vedeckého života, zdôrazňujúc empirickú stránku vedeckého bádania, spájajúc ju s náboženskými hodnotami.

Spomedzi evanjelických kňazov - pietistov, bývalých študentov univerzity v Halle, najvýznamnejšou osobnosťou bol Matej Bel, významný slovenský učenec (narodil sa v roku 1684 v Očovej – zomrel v roku 1749 v Bratislave), pochádzajúci z Očovej, ktorému už počas jeho života dávali prívlastok *magnus decus Hungariae* – *veľká ozdoba Uhorska*. Matej Bel sa s myšlienkami pietizmu oboznámil počas svojich štúdií na univerzite v Halle. V univerzitnom prostredí študoval Aristotela, ktorého učenie však zavrhoval. Na druhej strane

propagoval myslenie Francisa Bacona. Pietizmus na neho vplýval i po návrate na Slovensko, hoci na evanjelická cirkev najmä zásluhou Daniela Krmana v roku 1709 na synóde v Ružomberku pietizmus odsúdila a zakázala. Aj po tomto zákaze Matej Bel sa nevzdal pietizmu, ktorý v rannom osvieteneskom období chápal ako ideový smer v protestantizme, zdôrazňujúci citovú a morálnu stránku náboženstva, a ostal trvalým, aj keď umierneným prívržencom tohto náboženského prúdu.

Je evidentné, že Matej Bel dobre poznal racionalistickú filozofiu Reného Descarta, ku ktorej mal zväčša kritické pripomienky. Výsledkom jeho univerzitných štúdií okrem iného bolo aj to, že uznával moderné empirické vedy a ako vedec sa pridŕžoval empirickej metódy. Nebol však filozofom a zanechal po sebe málo filozofických prác. Bol a ostal v podstate teológom, dualistom, ktorý bojoval proti nepriateľom kresťanského myslenia: ateizmu, materializmu a panteizmu. Proti odporcom kresťanského myslenia nebojoval teológiou, ale filozofickým myslením: postavil sa proti filozofickej etike a v otázkach mravnosti vyzdvihoval hodnoty náboženstva a Boha – v tomto smere sa u Mateja Bela prejavovala pietistická orientácia. Po návrate na Slovensko pôsobil ako prorektor evanjelického lýcea a kázateľ evanjelickej cirkvi v Banskej Bystrici, ako rektor lýcea v Bratislave a evanjelický kňaz. Je známe, že bol prívržencom Kopernikovho heliocentrického systému a jeho prvým stúpencom na Slovensku. Prednášal filozofiu, ale jeho prednášky sa nezachovali.

Podľa Mateja Bela:

1. Svet je stvorený z ničoho
2. Bol stvorený slobodne, je účinkom, ktorý pochádza zo slobodnej vôle Boha a mohol vzniknúť kedykoľvek.
3. Svet bol stvorený v čase.
4. Ak svet pochádza z Boha a bol ním stvorený, musí byť na svete dokonalá harmónia javov. Túto harmóniu Matej Bel pripúšťa len do Adamovho pádu, pretože spolu s Adamom prišiel na svet hriech, ktorý porušil harmóniu. Svet, v ktorom je hriech, nie je dokonalý. Príčinou hriechu nie je Boh, ale nesprávne používanie ľudskej slobody.
5. Svet je múdro a účelne zariadený

Matej Bel predstavoval také filozofické názory, ktoré boli v súlade s náboženským myslením. Filozofiu podriaďoval teológii. Jeho filozofické názory sa zachovali:

a/ vo filozofickom úvode, ktorý napísal ku Castellioneho knihe a davidovsko-šalamúnskej etike,

b/ v *Miscellanea scientifica* (Rôzne vedecké diela).

Ako teológ a evanjelický kňaz kritizoval antickú filozofiu Aristotela, ktorého etike pripisoval nekresťanský, teda pohanský pôvod a nesúhlasil s cnosťami pohanskej etiky. Všetky cnosti Aristotela a ostatných pohanských filozofov sú podľa neho pomýlené a preto nie je treba zachovávať filozofickú etiku. Podľa Mateja Bela, aby človek dosiahol dobro, musí sa riadiť slovom božím, ktoré je obsiahnuté v Biblii.

Jeho dielo *Hungariae antique et novae* (Dávne a nové Uhorsko) sa vyznačuje snahou systematicky vedecky skúmať dejiny Uhorska. Štvorzväzkové *Notitia Hungariae novae historico-geographica* (Historicko-zemepisné vedomosti o novom Uhorsku) z rokov 1735-1742 obsahovali encyklopedické vedomosti o súvekom Uhorsku.

Literatúra:

1. *Antológia z dějín českého a slovenského filosofického myšlení.* (1981). Naskladatelství Svoboda, Praha.
2. Ďurovič, Ján: Slovenský pietizmus, *Historica Slovaca*, 1945-1946, ss.165-201
3. Font, Zsuzsa (2001): *Erdélyiek Halle és radikális vonzásában.* Szeged.
4. Hamada, Milan (1995): *Zrod novodobej slovenskej kultúry.* Bratislava: SAP.
5. Jonášková, Gabriela-Balková, Irena (1996): *Vybrané kapitoly z dějín filosofického myslenia na Slovensku.* Nitra.
6. Kowalská, Eva: Sociálne a politické pozadie zápasu o pietizmus (2001), in: Zborník: *Rozpravy k slovenským dejinám, zborník príspevkov k 75. výročiu Pavla Horvátha.* Historický ústav SAV, Bratislava, s. 159-167.
7. Kowalská, Eva (2001): *Evanjelické spoločenstvo v 18. storočí.* Bratislava: Veda, SAV.
8. Kowalská, Eva: *Politický západ o toleranciu po r.1790*, in: zborník *V premenách stáročí*
9. Tibenský, Ján (1984): *Veľká ozdoba Uhorska – Dielo, život a doba Mateja Bela,* vydavateľstvo. Bratislava: Tatran.
10. *V premenách stáročí: zborník*, ed. Nižňanský, Eduard – Petruf, Pavol, Zvolen, Klenorad
11. *Vznik a vývoj prebudeneckého hnutia na Slovensku*, kol. autorov (1994): Naše korene, Bratislava: Nádej.
12. Veselý, Daniel (2004): *Dejiny kresťanstva a reformácie na Slovensku.* Liptovský Mikuláš: Tranoscius.
13. Wallmann, Johannes (2000): *A pietizmus.* Budapest: Kálvin Kiadó.

Internetové stránky:

1. <http://en.wikipedia.org/wiki/Pietism>
2. <http://en.wikipedia.org/wiki/Jansenis>
3. <http://mb-soft.com/belive/txc/jansenis.htm>
4. http://frenchminds.healthekids.net/course.phtml?course_id=628
5. <http://www.infoplease.com/ce6/people/A0858980.html>

Recenzoval: doc. PhDr. Ján Škodáček, CSc.

The Central and Eastern European Online Library

The joined archive of hundreds of Central-, East- and South-East-European publishers,
research institutes, and various content providers

Source: Slovenská politologická revue

Slovak Journal of Political Science

Location: Slovakia

Author(s): Radoslav Štefančík

Title: Kráľová, Ľuba a kolektív (2006): Aktuálne otázky verejnej politiky. Košice: Typopress.
Kráľová, Ľuba (ed.): The actual issues of public policy. Košice: Typopress 2006.

Issue: 3/2006

Citation style: Radoslav Štefančík. "Kráľová, Ľuba a kolektív (2006): Aktuálne otázky verejnej politiky. Košice: Typopress. ". Slovenská politologická revue 3:.

<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=125264>

Kráľová, Ľuba a kolektív (2006): *Aktuálne otázky verejnej politiky*.
Košice: Typopress. 297 strán, ISBN: 80-89089-46-1.

Radoslav Štefančík

Hoci sa *verejná politika* stala v priebehu formovania modernej slovenskej politológie predmetom výskumu vedcov na mnohých politologických, či iných spoločensko-vedných pracoviskách, v ostatných rokoch vychádzali od domácich autorov publikácie k uvedenej téme len veľmi sporadicky. Kolektívna monografia *Aktuálne otázky verejnej politiky* riešiteľskej skupiny pod vedením Ľuby Kráľovej¹ má ambíciu zaplniť tento, v slovenskej politológii zatiaľ nedostatočne prebádaný priestor a čitateľovi vysvetliť nielen podstatu pojmu *verejná politika* v teoretickej rovine, ale názorne ho predstaviť aj na niektorých konkrétnych príkladoch.

Publikácia je rozdelená do deviatich kapitol. V súlade so štandardnými vedeckými postupmi tvorí obsah prvej kapitoly (*Verejná politika v teoretickej reflexii*) teoretické vymedzenie skúmaného pojmu. Keďže už samotný termín *politika* obsahuje v sebe niekoľko významov, môže *verejná politika* spôsobovať problémy pri jej interpretácii. Autorka prvej kapitoly Ľuba Kráľová sa preto odráža od klasického delenia *politiky* do troch dimenzií – normatívnej (*polity*), procesuálnej (*politics*) a obsahovej (*policy*). Čisto oddelene však uvedené tri dimenzie existujú len v teoretickej rovine. V praktickej politike sú spolu prepletené, neexistujú samostatne. Hoci by sme pojem *public policy* principiálne priradili do tretej – teda obsahovej – dimenzie, nemali by sme pri jej definovaní obísť ani procesuálnu a normatívnu stránku politiky. Kráľová v tejto kapitole nepredstavuje len teoretické východiská pojmu verejnej politiky, ale názornými príkladmi dokazuje zložitosť pri jeho interpretácii.

Na Ľubu Kráľovú obsahovo nadväzuje Štefan Surmánek v druhej kapitole s názvom: *Politika – východisková kategória verejnej politiky*. Surmánek predstavuje rozmanité prístupy k politike, čím dokazuje jej širokospektrálnosť. Rovnako analyzuje dva východiskové pohľady na politiku, z ktorých jeden považuje za základnú črtu politiky *konflikt*, zatiaľ čo ten druhý za ňu považuje *konsenzus*.

V nasledujúcej kapitole (*Význam a pozícia mocenských vzťahov v štruktúrach verejnej politiky*) ten istý autor nazerá na moc ako na kľúčový pojem pre pochopenie obsahu

¹ Publikácia vyšla ako výsledok prvej etapy riešenia grantovej úlohy VEGA číslo 1/3590/06 pod názvom Genéza a tvorba verejnej politiky v Slovenskej republike.

a zamerania verejnej politiky, pretože „*bez pochopenia mocenských vzťahov nie je možné podať vyčerpávajúcu informáciu politického diania a politickej činnosti*“, ako aj ďalších dimenzií politiky. Pri analýze mocenských vzťahov si z rôznych uhlov pohľadu (ekonomický, filozofický, antropologický, sociologický, kultúrno-historický atď.) vyberá pohľad politický a právny. Autor si uvedomuje možnosť zneužitia moci, preto pri rozbere mocenských vzťahov nezabúda ani na základný postulát demokracie, ktorý spočíva na jasnom definovaní hraníc moci resp. na delbe moci.

Politika je charakteristickou črtou výlučne ľudskej činnosti, bez ľudí by teda nemohla existovať. Je preto prirodzené, že editorka publikácie Ľuba Kráľová upriamuje v nasledujúcej kapitole (*Aktéri a politické siete v procese tvorby verejnej politiky*) pozornosť aj na aktérov politiky. Na pozadí analýzy pojmov ako politický problém a politická agenda prichádza k odpovedi na otázku, prečo sa určitá spoločenská otázka stáva objektom verejnej politiky. Zároveň predstavuje teoretické koncepcie spojené s výskumom sietí verejnej politiky resp. *policy networks*.

Jednou z páľčivých otázok diskutovaných v politickej rozprave je fenomén klientelizmu a korupcie. Práve politickému klientelizmu ako jednej z aktuálnych otázok procesu tvorby verejnej politiky venuje Ľuba Kráľová priestor v piatej kapitole (*Sociokultúrne a politické predpoklady politického klientelizmu vo verejnej činnosti – príklady zo Slovenska*). V predloženej analýze predstavuje vedecké pokusy o poňatie klientelistických vzťahov a ich niektorých prejavov v realite štátov stredozemského regiónu, v krajinách latinskej Ameriky, ale predovšetkým v domácich podmienkach na Slovensku.

Vieru Bilasovú zaujíma v nasledujúcej kapitole (*K etike verejnej politiky a jej explikáciám na Slovensku*) etický rozmer verejnej politiky. Vzťah medzi etikou a politikou je večne diskutovanou témou nielen akademických debát. Podľa autorky je však etická len tá politika, ktorá „*slúži substanciálnym záujmom verejnosti*“. Z toho vyplýva, že neetická bola politika medzi rokmi 1948 až 1989, kedy komunistická strana represívnymi metódami ovládla štát i spoločnosť a prebrala na seba všetky funkcie verejnej politiky. V rokoch 1968 a 1989 však verejnosť preukázala zmysel pre etiku v politike a postavila sa proti arogancii moci. Pre rozvoj etiky verejnej politiky tak ako jediná môže vytvárať vhodné podmienky len parlamentná demokracia.

V kapitole pod názvom *Ideológie a ich funkcie vo verejnej politike modernej spoločnosti* Richard Geffert analyzuje otázky spojené so zmyslom, poslaním, miestom, úlohami a funkciami politických ideových smerov v modernej spoločnosti. Autor vo svojej stati predstavuje koncepcie nazerajúce na fenomén ideológie z rozličných uhlov pohľadu.

Túto kapitolu možno považovať za jednu z kľúčových vo vzťahu k tvorbe verejnej politiky, aj napriek postupnému oslabovaniu vplyvu ideových smerov na rozhodovanie politických aktérov. Ideológie sú dôležitým ukazovateľom hodnôt, na ktorých politickí aktéri budujú svoju politiku. Súčasne umožňujú občanovi lepšie sa zorientovať vo volebnom procese v širokej ponuke stranických programov, ktoré patria ku kľúčovým dokumentom pri tvorbe povolebnej verejnej politiky. Ideológie rovnako poskytnú občanom schopnosť anticipovať politické konanie zvolených reprezentantov. Táto úvaha však platí len pod podmienkou, ak sa politická strana na ideológiu nielen odvoláva, ale podľa vyznávaných hodnôt aj koná. Slovenská republika sa podľa ústavy neviaže na žiadne náboženstvo, ani ideológiu. Ideové hodnoty by ale určite mali byť zastúpené v konaní politických aktérov. Samozrejme v prijateľnej miere. Pre spoločnosť by mohlo byť nebezpečné, ak by jednotlivé ideológie neexistovali vo vzájomnej rovnováhe, resp. ak by k rozhodnutiam, ktoré vytvárajú komplex verejnej politiky, neexistovala žiadna iná alternatíva.

Proces tvorby verejnej politiky sa spravidla spája s rozhodnutiami politických aktérov uskutočnených na národnej úrovni. Prelom tisícročí však priniesol mnoho zásadných spoločenských zmien a preto je vhodné položiť si otázku, či proces tvorby verejnej politiky nie je ovplyvňovaný aj vonkajšími faktormi. Zaujímavý pohľad na tento problém prináša autorka kapitoly *O vzťahu globalizace, politické elity a veřejné politiky*, Hana Svobodová. Predstavuje rozličné rozmery tohto moderného fenoménu a ich vplyv na tvorbu národnej verejnej politiky.

Úplne z iného uhlu pohľadu analyzuje proces tvorby verejnej politiky autor poslednej kapitoly (*Verejná politika na regionálnej a komunálnej úrovni*) Daniel Klimovský. S procesom decentralizácie, nielen politickej, ale aj fiškálnej, sa nemalá pozornosť z národnej politiky sústreďuje na nižšie úrovne – regionálnu a komunálnu politiku. Politickí aktéri na uvedených úrovniach sú preto nepostrádateľnou súčasťou procesu tvorby verejnej politiky. Autor poslednej časti publikácie predstavuje teoretické koncepcie regionálnej a komunálnej politiky, ako aj vzťahy a väzby medzi jednotlivými úrovňami.

Publikácia *Aktuálne otázky verejnej politiky* napĺňa potreby vedcov, ktorí sa vo svojej vedecko-výskumnej práci venujú odboru verejná politika. Prináša komplexný pohľad na oblasť procesu tvorby verejnej politiky. Hoci autori odporúčajú uvedenú publikáciu do pozornosti hlavne študentom a učiteľom spoločensko-vedných odborov, určite si nájde miesto aj v knižniciach čitateľov hľadajúci odpovede na otázky spojené s oblasťou *public policy*.